

A
MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK TÖRTÉNETE

I. FERDINÁND KIRÁLY ALATT.

(1526–1563.)

ÍRTA

Dr. FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS FŐTITKÁRA.

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK I–IV.
KÖTETEIBŐL.

Ára 5 frt.

BUDAPEST.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

A

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

MÁSODIK KÖTET.

(1537 — 1545.)

I.

A pozsonyi országgyűlés.

1537. Januárban.

Az 1535-ik évi pozsonyi országgyűlésen egybegyűlt rendek felkérték Ferdinánd királyt, hogy őket a következő év július 25-ére ismét hívja össze. Sőt ezen kívánatuk teljesülése érdekében némi kényszert gyakoroltak reá; a mennyiben a megajánlott adó második felének kifizetését az országgyűlés kihirdetésétől, mint feltételtől tették függővé. ¹⁾ Azonban ennek daczára, Ferdinánd fentartván teljes rendelkezési szabadságát, magát határidőhöz kötni nem volt hajlandó, s azon kijelentésre szorítkozott, hogy „*mielőbb*“ fog ismét országgyűlést tartani. ²⁾

Ha a király az országgyűlés irányában, és jelentékeny pénzügyi hátrányoknak téve ki magát, ily álláspontot foglalt el; bizonyára alig gyakorolt reá hatást az 1536-ban Szikszón egybegyűlt felvidéki rendek kérelme, hogy az országgyűlést ezen év szeptember 29-re hirdesse ki. ³⁾

Ferdinánd általán nem szívesen hívta össze az országrendeit. És talán nem annyira alkotmányos intézményeink iránti ellenszenvben kell a magyarázatot keresni, mint inkább a király azon tudatában, hogy a nemzet sérelmeit megszüntetni, jogosult igényeit kielégíteni, sőt saját fejedelmi ígéreteit is teljesíteni nem képes.

Ezek után, midőn *Thurzó Elek* királyi helytartó 1536. június 5-én tett felterjesztésében kiemelte, hogy a János királylyal folyamatban levő alkudozások befejezése előtt nem véli taná-

¹⁾ L. ezen munka I. köt. 210. l.

²⁾ Ugyanott. 213. l.

³⁾ Ugyanott. 226. l.

esosnak az országgyűlés összehívását, ¹⁾ Ferdinánd örömmel fogadta el bizalmas tanácsosának nézetét.

„Tanácsodat, — írja válaszában, — hogy az országgyűlést alkalmasabb időre halasztzuk, és ne engedjük ez idő szerint megtartatni, tetszéssel fogadjuk; annál inkább, mert míg oly fontos ügyek, melyek azt sürgetnék, jelenleg nincsenek, számos okok kívánatossá teszik elhalasztását, főleg tekintettel arra, hogy a János királylyal megkezdett alkudozások nem vezettek eredményre. Ha mindazonáltal később oly események merülnének fel, melyek az országgyűlés összehívását szükségessé teszik: megengedjük, hogy azokra felhívjad figyelmünket, s ha elég nyomatékosaknak fogjuk felismerni az okokat, az országgyűlés összehívása ellen nem lesz kifogásunk.“ ²⁾

Ily fontos okok csakhamar felmerültek. A béke létrejöttéhez kapcsolt remények meghíúsultak. A törökök fenyegető magatartást foglaltak el. Több előkelő úr át pártolt János királyhoz, s ennek egyik kapitánya hatalmába ejtette Kassa városát. Mindez arra készítette Ferdinándot, hogy igénybe vegye a rendek közreműködését állásának megszilárdítására.

Már 1536. őszén el volt határozva a királyi tanácsban, hogy a magyarországi rendek 1536. november 11-ére Pozsonyba hívassanak össze. ³⁾ Azonban a meghívóleveleket csak december 13-án küldötték szét, s az országgyűlés megnyitására 1537. január 25-ikét tűzték ki. A király általános kifejezésekben „azon számos és súlyos bajokra“ utalt, melyek az országot és minden rendű lakóit zaklatják; a tanácskozássok főtárgyául azon kérdést jelölte ki: „mikép kell a fenyegető veszélyeket elhárítani, az országot és a rendeket megvédeni, a békét biztosítani?“ ⁴⁾

¹⁾ „Cuperem eciam ex Majestate Vestra intelligere, an velit conventum petitum in dieta preterita celebrari permittere, maxime propter impetrationem subsidii? quamvis ego id non ansim consulere, antequam videatur finis concordie cum Johanne.“ Eredetije a bécsei titkos levéltárban.

²⁾ 1536. június 16-án Innsbruckból. Eredeti fogalmazata ugyanott.

³⁾ *Ostrosich Mihály* 1536. november 7-én Szepes megyéhez intézett levelében említi az országgyűlés összehívását. L. e. munka I. köt. 601. l.

⁴⁾ *Kovachich*. Supplementum. III. 163.

Azonban a kitűzött napon az urak és követek csekély számban jelentek meg. ¹⁾ A király híveit, a minden felől környező ellenségek akadályozták a megjelenésben. A gyűlést nem lehetett jogosítotttnak tekinteni arra, hogy mint az ország illetékes képviselte, annak érdekeiről határozatokat hozzon. Így gondolkodtak a király Pozsonyban levő tanácsosai. De Ferdinánd és bécsi tanácsosai nem osztottak véleményükben; és sürgették, hogy a tárgyalások haladék nélkül kezdessenek meg, és mielőbb fejeztessenek be. ²⁾

A király e kívánata teljesült. A rendek nehézség nélkül, néhány nap alatt, kedvezően intézték el az eléjük terjesztett ügyeket.

Minden jobbágy-ház után a királynak segélyül *egy* forintot — és a hadak fizetésére *két* forintot ajánlottak meg; melynek fele apríl 4., másik fele július 25-ike előtt fizetendő, és pedig minden kivétel nélkül, még a nemesek házaiban lakó parasztok sem lévén felmentve. A porták új összeírása rendeltetett el, és intézkedés történt az 1535-iki országgyűlésen megajánlott, de meg nem fizetett adók behajtása iránt.

A főpapok, más egyháziak és világi urak, kik tizedeket birnak, — az esztergomi érsek kivételével, — a tized jövedelem

¹⁾ A bányavárosok január 12-én Körmöczön tanácskoztak „vorderung in den Rakusch, und beschlossen den Stadtschreiber in New-soll derhalben zu Kh. Mt zu schicken.“ Beszterczebánya város 1537-ik évi számadásaiból.

²⁾ *Thurzó Elek* január 29-én Pozsonyból írja a királynak: „Jam antea previderam paucissimos et ex dominis et ex aliis Regnicolis conuenturos, neque aliquam fructuosam conclusionem a tam paucis nostris fieri posse; . . . tamen ego nolo sapere ultra alios, fiat prout Maiestati Vestre et consilio suo placuit. Pauciores hic sumus, quam eramus vel consiliarii vel ex ordine dominorum Wiene apud Maiestatem Vestram. Dicio Maiestatis Vestre est undique oppressa, et non licuit illis vel venire, aut nuncios mittere; nos pauci nescio quomodo Regni faciem representare debeamus.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — A király 1537. január 31-én Bécsből *Thurzó Eleket* és az esztergomi érseket felhívja, „ut in absolunda ista dieta, decernendis-que iis, que ex re, usque prefati Regni nostri esse posse existimabuntur, omnem detis operam, et huic finem aliquem frugiferum acceleranter imponere curetis.“ Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

tizedrészét, a lelkészek, a kápolna- és oltár-javadalmak birtokosai pedig fejenként három forintot, tartoznak az ország védelmének költségeire fizetni.

A befolyó összeg kezelésére az urak részéről *Zalay János* pozsonyi főispán, a nemesek részéről *Forgách Ferencz* országos kincstárnokokká neveztettek, kiknek minden birtokos apríl 4-ike előtt tartozik a reá eső részt hiány nélkül beküldeni. Ezek, kik mellé a király két kamarai tisztet rendel, hívatta voltak különösen a felett örködni, hogy a megajánlott segély kizárólag a hadak fizetésére fordíttassék; továbbá a főpapok, urak és nemesek által kiállítandó, és a királyi helytartó által kijelölt helyekre küldendő lovasokat s más hadakat összeírni és fizetni. Ugyanekkor a gyalognak 4, a lovasnak 3 forintban állapított meg havi zsoldja. ¹⁾

Midőn a király az ország felszabadítására személyesen fog hadjáratot vezetni, a birtokos főpapok, urak és nemesek kötelesek lesznek személyesen jól felfegyverezve jelenni meg, és minden húsz jobbágytelek után egy jól felfegyverzett könnyű lovast vezetni a királyi zászló alá. Az esztergomi érsek ezen felül, miután a tized tizedének fizetésétől fel van mentve, 200 gyalogot és 200 huszárt tartozik kiállítani, és rendesen 50 lovast zsoldban tartani. A király és Mária királyné felkértek, hogy banderiumjaikat ők is állítsák ki. A hadi fegyelem tárgyában az 1535-iki országgyűlésen alkotott törvények megújítottak. ²⁾

Ezen az ország védelmének ügyében alkotott törvények mellett megállapították, hogy a királyi városok birtokai a főispánok hatósága alatt álljanak; és 12 ezüst márka bírságot szabtak azon városokra, melyek magukat a közterhek alul kivonják. A függőben levő perek, melyekről az 1535-iki országgyűlés is intézkedett, mielőbb ítéltessenek el. A jóveretű magyar pénzt mindenki tartozzék elfogadni. ³⁾

Továbbá felkérték a királyt, hogy az egyházi javadalmakat többé ne vesse zálogba, és azokat, melyek már is világiak kezei között vannak, szabadítsa ki; eszközölje, hogy a zalonoki

¹⁾ Az I.—VIII., XII., XV., XVII., XVIII., XXVI. törvényezikkek.

²⁾ IX., X., XIII., XIV., XVI., XVIII., XX. ezikkek.

³⁾ XXI., XXIII.—XXV. ezikkek.

varat, melyet Batthyányi Ferencznek adományozott, ez tényleg birtokába vehesse; végre, hogy az ország összes régi jogait, kiváltságait és szabadságait újra erősítse meg. ¹⁾

Az országgyűlés ezen végzéseket küldöttség által terjesztette a Bécsben tartzkodó király elé, s azoknak megerősítését kérelmezte. A király már február 5-én adta megerősítését. ²⁾

Különösen az utolsó helyen említett kérelemre vonatkozólag kijelentette, hogy bár a magyar trón elfoglalásakor esküt tett az ország jogainak és szabadságainak megtartására, s erről külön oklevelet is állított ki, ezt, ha időközben elveszett volna, kész egy második példányban állíttatni ki; mert el van határozva, hogy „mindazon szabadságokat, szokásokat és kiváltságokat, melyek a múlt években, az idők mostohasága következtében, elrongyollottak, mihelyt, Isten segélyével, a béke az országban helyre lesz állítva, lelkiismeretesen, mint igazságos és kegyelmes fejedelemhez illik, megtartandja.“ ³⁾

Bár korábbi országgyűlések is többször jelentékeny áldozatokat kívántak a főpapságtól, a király ez alkalommal, lelkiismeretének megnyugtatója végett, a szent szék jóváhagyását kérte ki a magyarországi élérus újabb megterheléséhez, hivatkozván a végső szükségre, mely azt követeli, és a közjóra, mely igazolja. A főurak és maguk a főpapok is támogatták ez irányban tett lépéseit. ⁴⁾ És Várday Pál

¹⁾ XX., XXVII., XXIX. czikkek.

²⁾ Ez a törvénykönyvben említettik, mely a „Corpus Jurisba“ fel van véve. Egykorú példányát nem ismerjük.

³⁾ A törvénykönyv zársoraiban.

⁴⁾ A modenai püspök, pápai nuntius 1537. február 12-én Linczből jelenti a pápai titkárnak, hogy a király közlé vele, hogy az országgyűlés megadóztatta a clerust, „essendo cosa utile per il beneficio publico et necessario per lo interesse loro. Et che per questo ricercavano, che io come Nuntio di S. S. volesse darli l'auttorità di potere exigere la summa di tre fiorini per ciascuno sacerdote beneficiato. Io feci rispondere a S. Mtà, che io non haveva auttorità di far tale tassa, la quale in apparenza era contra l'immunità ecclesiastica. . . Essi Ungari dapoi unitamente mandarono a pregarmi, per questo facendomi anchora intendere, che li Prelati proprii hanno fatto questa tassa per la presente necessità, et il Re similmente mi fece dire, che io ne scriuesse a S. Santità. . . Sua Beatitudine potra

már február 25-én a hatósága alatt álló clérusnak kihirdette az adó-törvényeket. ¹⁾

essere gratiosa di quello; che forse senza l'autorità dela Sede Apostolica haurebbono exacto, et in questo s'accresce l'auttorità di Sua Santità, et questi exactioni saranno collocate in boni usi." Eredetije a nápolyi Farnese-levéltárban.

¹⁾ *Wagner*. *Analecta*. II. 219. l. — A szepesi prépost magát és papságát az adótól felmentetni kéri. A király megengedi, hogy kiki „*tchetsége szerint*“ fizethesse. *Wagner*. II. 222. s. k. II.

II.

A nyitrai részleges gyűlés.

1537. Novemberben.

Miként a mohácsi vész előtti korban, az országgyűlések által megajánlott nagy adók csak papíron hirdették a rendek áldozatkésztséget, tényleg pedig igen csekély részben folytak a királyi kincstárba; ugyanazon sors várakozott az 1537. elején tartott pozsonyi országgyűlés adó-törvényeire. Már az első részlet hiányosan hajtatott be, és nem fordított az országgyűlés által egyenesen kitűzött célra: *hadak fogadására*. Ezen tény nagy elégtelenséget idézett elő az ország minden részeiben. És midőn a második részlet lefizetésének határideje (július 25-ke) közeledett, hét-nyolcz megye közönsége június 17-én Nyitrán gyűlést tervezett tartani, s itt határozatilag kimondani, hogy a király részére segélyül megajánlott egy forint második részletét befizetik ugyan a kamarának, de a hadak fogadására megszavazott két forintnyi adó második részletét, minden megye maga fogja kezelni, hogy a befolyó pénzen hadakat fogadjon. ¹⁾

Vajjon megtartatott-e ezen gyűlés? arról nem *birunk tudomással*. ²⁾

¹⁾ A pozsonyi kamara 1537. június 17-én jelenti a királynak: „Quodvero pecunia nulla sit ex dica presenti ad cameram Maiestatis Vestre data, non modo nobis cepit displiceri, sed horum quoque Comitatum nobilibus, qui in vicinis agunt. . . . Ideoque ad proximum venturum diem martis septem aut octo Comitatum nobiles Nitriam sese conuocarunt, eo nimirum, ut communis fama fert, proposito, quo deinceps ad manus dominorum ex altero dimidio dice trium florenorum . . . nil pecuniarum dent, sed soli ipsi gentes teneant, eam vero pecuniam, quam in subsidium Vestre Maiestatis obtulerunt, benevole se ad Cameram daturus pollicentur.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Talán ezen gyűlésre céloz Bakics Pál, midőn 1537. augusztus 21-én Ferdinand királynak írja: „Domini Hungari in fidelitate

Néhány hónappal utóbb ugyancsak Nyitrán egy részleges gyűlés tartatott; de ezt *Thurzó Elek* k. helytartó, a király nevében, hirdette ki, 1537. november 25-re. Meghívtak: *Árva, Bars, Esztergom, Hont, Komárom, Liptó, Nyitra, Pozsony, Trencsén, Túróc és Zólyom* megyék rendei; ¹⁾ úgy szintén a bányavárosok. ²⁾ A kamara is felhívott, hogy magát, kiküldendő tanácsosok által, a gyűlésen képviseltesse. ³⁾

A kitűzött időre Bars, Esztergom, Hont, Komárom, Moosony, Nyitra, Pozsony és Trencsén megyékből számos nemes gyűlt egybe Nyitrán. ⁴⁾ A kamara szintén küldött biztosokat. ⁵⁾ Ellenben Árva, Liptó, Túróc és Zólyom megyék rendei kijelentették, hogy az egymás között fennálló szövetségük pontjai által tiltva van nekik a nyitrai gyűlésben részt venni. ⁶⁾ A bányavárosok későn értesülvén a gyűlés kihirdetéséről, idő rövidsége miatt, nem küldhettek követeket. ⁷⁾

Az egybegyűlt rendeket *Thurzó Elek*, a király nevében, felhívta, hogy míg a király országgyűlésen, vagy másként a béke helyreállítása és az ország védelme érdekében megfelelő intézkedéseket tehet, miután jelenleg hadai az ország több pontján igénybe vannak véve, önmaguk gondoskodjanak védelmükről, különösen a szomszéd Podmaniczkyak és Balassák hatalmaskodásai ellen. ⁸⁾

Vestre S. Maiestatis existentes fecerant congregacionem, erantque uno in loco, qui, ut intelligo, retulerunt inter sese, ut ego universos proditor ego appellassem (?); volebant nuncium ad me mittere, qui nunquam advenit.“ Eredetije ugyanott.

¹⁾ Tudjuk ezt a gyűlés által a királyhoz küldött követek részére adott, alább említendő utasításából.

²⁾ *Thurzó* 1537. december 10-én jelenti a királynak, hogy azokat meghívta. Eredetije ugyanott.

³⁾ A pozsonyi kamara 1537. december 15-én írja a királynak: „Fuinus nuper ad festum d. Catharinae Nittriam ad Conuentum per Dominum Locumtenentem vocati.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ Tudjuk ezt a gyűlés, alább említendő végzéseinek feliratából.

⁵⁾ A pozsonyi kamara fennebb idézett levele.

⁶⁾ *Thurzó Elek* 1538. január 11-én *Ferdinánd*hoz intézett levelében. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

⁷⁾ *Thurzó Elek* 1537. december 10-én *Ferdinánd*hoz intézett levelében.

⁸⁾ A pozsonyi kamara fennebb idézett levelében írja: „Propo-

E felhívás nem talált kedvező fogadtatásra. ¹⁾ A rendek kijelentették, hogy újabb áldozatokra képtelenek, jobbagyaik, a külső ellenség támadásai és a belviszályok következtében, végső nyomorra jutottak, s az utolsó országgyűlés által kivetett „ezelőtt hallatlan“ 3 forintnyi adó által ki vannak merítve. ²⁾ Egyúttal panaszosan utaltak a főpapokra, kik a tizedeket élvezik, de a törvény által megszabott kötelességeiket teljesíteni, hadakat tartani, elmulasztják. ³⁾

Thurzó Elek minden erejét megfeszítette, hogy bennök az áldozatkésztséget felébreszsze. De ezek hat napon át daczoltak meggyőző érveinek és meleg esdekléseinek hatalmával; míg végre engedtek. ⁴⁾

Az ország, s különösen saját területük védelmének költségeire minden porta után egy forintot ajánlottak meg; és kijelentették, hogy ha, szükség esetében, a királyi helytartó által összehívatván, meggyőződnek, hogy ezen egy forintnyi adó csakugyan a kitűzött célra és jól használtatott fel, tehetségükhöz képest, még jelentékenyebb áldozatokat is fognak hozni.

Az adó behajtásának módját akként állapították meg, hogy minden megyének közönsége egy nemest válaszszon, ki az illető szolgabíró kíséretében deczember 13-án kezdje meg a

suit illic Maiestatis Vestre nomine Dominus Locumtenens, eam esse Maiestatis Vestre commissionem et voluntatem, ut subditi eiusdem in vicinis parciū istarum Comitatus degentes, aliquod inter se contributorent subsidium, quo interim saltem, quoad Maiestas Vestra ad publicam quietem restituendam melius firmiori aliquo exercitu nobis prospicere posset, sese adversus Podmanyczky et Balassa tuerentur.“

És összhangzásban van ezzel a nyitrai rendek előadása, követeik részére adott utasításukban.

¹⁾ A pozsonyi kamara idézett jelentésében: „Reluctatum quidem inprimis a Regnicolis est vehementer. . . .“

²⁾ A nyitrai gyűlés utasításában.

³⁾ Thurzó Elek 1537. deczember 21-én a királyhoz intézett jelentésében.

⁴⁾ Thurzó Elek deczember 10-én Ferdinándhoz intézett jelentésében írja: „Satis profecto laboravi apud nobilitatem, cum qua tot altercationes et difficultates sustinui, ut vix tandem septimo die tractatum finis esset.“

porták összeírását, melynek befejezésétől számítandó 15 nap múlva kezdje meg az adó behajtását, és pedig legelőbb az esztergomi érsek, a királyi helytartó és más urak, azután az alsó nemesség birtokain. A főispánoknak, hivatal- és jószágvesztés alatt, kötelességükké tétetett arról gondoskodni, hogy az adó, tekintet nélkül a személyekre, pontosan hajtassék be. Az ily módon befolyó pénz kezelésére kincstárnokká ghimesi Forgách Zsigmondot választották meg, kinek tiszte lesz, a a szükséghez képest, különböző helyeken állomásozó hadakat megszemlélni és zsoldjukat kifizetni. Továbbá határoztatott, hogy a tizedjövedelmet bíró egyháziak egy évi tizedjövedelmük értékének tizedrészét készpénzben tartozzanak a nevezett kincstárnoknak beszolgáltatni, s ha ezt tenni elmulasztanak, a főispánok utasítottak annak behajtására.

A mi az utolsó országgyűlésen megajánlott adókat illeti, a rendek sürgették, hogy a Zalay János és Forgách Ferencz, két főúrból, két nemesből, és a kamara megbízottjaiból alakítandó bizottság előtt, mielőbb számoljanak.

A gyűlés a királyi helytartót és a melléje rendelt urakat megbizta, hogy az ország ezen részének védelmére kiállítandó sereg létszámát állapítsák meg, s kapitányát nevezzék ki. Az utóbbinak feladata lesz: a király híveit védelmezni; támadólag csak akkor fog fellépni, ha erre a helytartótól parancsot vesz; hadait minden kártételtől vissza fogja tartani.¹⁾ A mennyiben szükségesnek mutatkoznék gyalogokat is fogadni zsoldba, ez iránt Forgách Zsigmond a kapitánnyal egyetértőleg fog eljárni, s azoknak hadnagyot rendelni, ki esküvel kötelezendí magát, hogy a helytartónak engedelmeskedni fog. Az élelmi szerek és takarmány árát szintén Forgách és a kapitány fogják szabályozni. Forgáchnak saját személyére havonként 50 forintnyi fizetés rendeltetett, azon felül minden költségei megtérítetnek.

Továbbá határoztatott, hogy a függőben levő peres ügyek, a következő év január 26-án a k. helytartó törvényszéke előtt

¹⁾ A katonák által okozott károkért, a szolgabíró becslése alapján, Forgách Zsigmond zsoldjukból fogja a kárpótlási összeget kifizetni.

vétessenek tárgyalás alá. A k. személynöknek, a törvénykezési eljárás költségeire, minden adó forintja után 5 dénárt szavaztak meg. A törvényszéki ülnökök, míg biráskodnak, 4 forintnyi hetidíjt élveznek.

Ezenkívül minden megyében vásárbírák választandók; hogy azokat, kik a jóveretű körmöczi pénzt vonakodnak elfogadni, megbüntessék.

Mivel a bányavárosok és némely urak, saját területük védelmére, szövetséget kötöttek, s a nyitrai rendeket belépésre hívták fel, ezek akként válaszoltak, hogy ajánlatukat nem fogadhatják el ugyan, de készek a szövetségeseikkel, mint az ország jelentékeny tagjaival, közös céljuk: a közbéke visszaállítása és megszilárdítása érdekében közreműködni.¹⁾

A gyűlés *Tapolcháni Tamást és Pósr Menyhértet* Ferdinándhoz küldötte, hogy végzései megerősítését kérelmezzék.²⁾ Ezek azonban, ismeretlen okok miatt, késtek eljárni küldetésükben. E körülmény arra indította Thurzó Eleket, hogy december 10-én maga terjesztette fel a királynak a nyitrai gyűlés végzéseit, s hathatósan kérte, hogy azoktól ne tagadja meg jóváhagyását. Kiemelte, mily erőfeszítéseket tett, hogy a rendeket nagyobb áldozatokra bírja, de ez nem volt lehetséges; sőt kényszerítve látta magát hozzájárulni azon feltételekhez, melyektől az egy forintnyi adósegélyt függővé tették. Előre látja, hogy többen azt fogják mondani, hogy ezen segélyből kevés haszna lesz a királynak; de eltekintve attól, hogy az a király híveinek, az ország egy részének védelme érdekében fog felhasználtatni, figyelembe veendő, hogy az érintett adóból azon hadak és sajkások fognak fizettetni, kiknek eltartása különben a királyi kincstárt terhelné.³⁾

¹⁾ Articuli, qui confecti sunt in Dieta particulari pro festo b. Catherine V. et M., de commissione et mandato S. Rom., Hung., et Bohem., etc. Regie Maiestatis . . . per Spect. et Magn. D. Comitum Alexium Thurzó. . . Nitric celebrata. Anno Domini 1537. Egykorú példány a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A részükre kiállított s tiz pecséttel ellátott megbízólevél eredeti példánya ugyanott.

³⁾ 1537. december 10-én kelt felterjesztése, ugyanott.

A királyi helytartó illetén felfogásában, mely a helyzet természetének helyes felismerésén alapúlt, nem osztozkodtak a király többi magyar tanácsosai. Nem vonták ugyan kétségbe, hogy a nyitrai végzések között több olyas találtatik, melyek kétség kívül üdvösek; de kifogást tettek amiatt, hogy ők a gyűlésre nem hívtak meg, s csekély számú rendek vettek részt a tanácskozásokban. Továbbá elfogadhatlannak ítélték azon végzést, melynek értelmében a megajánlott adó nem a k. kamarának, hanem „bizonyos Forgách Zsigmondnak“ kezeihez fog fizettetni. Az egyház kiváltságait sérti a tizedek megadóztatása. Végre ellenkezik az ország törvényeivel, és nagy zavarok kútforrása leend, azon intézkedés, hogy a helytartó és a k. személynök, nemcsak Pozsonyban, — melyet a király a törvénykezés székhelyéül rendelt — hanem az ország bármelyik helyén szolgáltatathatják ki az igazságot. Ezek után ők, a tanácsosok, a nyitrai gyűlés végzéseit nem helyeselik, sőt azok ellen óvást emelnek; bár készek nemcsak egy forintot ajánlani fel, hanem életüket is áldozatul hozni, ha ezt ő felsége és az ország java kívánja. A királyt tehát arra kérték fel, hogy ne erősítse meg a nyitrai végzéseket. ¹⁾

Várday Pál esztergomi érsek külön iratban támogatta társainak előterjesztését. Különösen hangsúlyozta, hogy az ország törvényei és ősi szokásai értelmében csak a királynak van joga adókat vetni ki; s ezen jogát bitorolták a nyitrai rendek. Továbbá mindenek felétt sérelmes a királyra nézve azon határozat, mely szerint a befolyó pénzből semmi sem adatik a királyi tisztviselők kezeihez, semmi sem fordíttatik a király szükségére. ²⁾ Ugyancsak Várday Pozsony megye gyűlésén, követei által, kijelentette, hogy a nyitrai végzéseket nem ismeri el érvényeseknek. És hihetőleg az ő befolyásának tulajdonítandó, hogy a nevezett megye közönsége, bár követei hozzájárultak volt a nyitrai végzésekhez, ezek alól magát ki igyekezett vonni. ³⁾

¹⁾ Egyébkint Bornemissza Pál k. titkárt küldötték a királyhoz, hogy élő szóval adjon további felvilágosításokat. A december 16-iki felterjesztés eredetije, ugyanott.

²⁾ Deczember 17-iki irata ugyanott.

³⁾ Thurzó jelenti ezt a királynak deczember 10. és 21-iki leveleiben.

Thurzó Elek, értesülvén ezen mozgalmakról, nem mulasztotta el álláspontját és eljárását a király előtt igazolni. Ő azt tette, mit leghelyesebbnek és legegyszerűbbnek látott. Többet nem volt képes kieszközölni. Ha az esztergomi érsek más, jobb módot tud javasolni az érdekllett országrész védelmére, ám fogadja el ő felsége. Megsemmisíteni a nyitrai végzéseket igen könnyű feladat. Ugyanis a nép előtt semmi sem kedvesebb, mint az adó elengedése; és nem gondolható rendelet, melyet könnyebben lehessen végrehajtani, mint azt, mely kimondja, hogy *nem* kell adót fizetni. Ha azonban a király megerősíti a végzéseket, parancsolja meg a megyéknek, s különösen Pozsony megyének, hogy a végzések végrehajtása körül ne tegyenek nehézségeket. ¹⁾

Két nappal ezen levél elküldése után, december 23-án, végre útra keltek a királyi udvar felé, a nyitrai gyűlés követei. Thurzó Elek ajánló levéllel látta el őket, s megragadta ez alkalmat, hogy újra felkérje a királyt a végzések megerősítésére. Előbb felhozott érveikhez most azt is csatolta, hogy félni lehet attól, hogy azok, kik a nyitrai végzések értelmében már hadakat fogadtak, ismét elbocsátják, és ha ez nem is történik, minden esetre a hadakat csak akkor lehet igénybe venni, ha fizetésükről gondoskodva van; már pedig ezt csak a Nyitrán megajánlott adókból várhatják. Azon ellenvetésre, hogy a végzések sérelmesek a királyi tekintélyre nézve, állandó hűségének öntudatában, megjegyzi, hogy ő oly gyűlésen, mely a királyi tekintélyre nézve hátrányos határozatokat alkot, nemcsak nem elnökölne, hanem jelen sem volna. ²⁾

Tapolcházi és Pószár az 1538-ik év első napjaiban érkeztek Prágába, hol Ferdinánd akkor tartózkodott. ³⁾

Midőn a nyitrai gyűlés végzéseit benyújtották, a királyhoz intézett beszédükben mentették magukat és küldőiket, hogy nem hoztak nagyobb áldozatokat. Kiemelték, hogy bár közvetlenül csak azon országrészre, melyen laknak, voltak tekintettel, közvetve ő felségének is lényeges szolgálatot tet-

¹⁾ Deczember 21-iki levele nyanott.

²⁾ Deczember 23-iki irata ugyanott.

³⁾ Dátum nélküli levelük, melyet innen a király egyik főpapi tanácsosához intéznek, ugyanott.

tek; tudják ugyanis, hogy ő felsége udvari emberei és más hívei, kik bizonyos számú fegyvereseket tartanak ő felsége szolgálatában, úgy szintén a sajkások, türelmetlenül sürgetik zsoldjukat; már pedig a nyitrai gyűlés rendei, saját területük védelmére, éppen azoknak közreműködését ohajtják igénybe venni, minél fogva azokat ők fogják fizetni, s ekként ő felsége súlyos tehertől szabadul meg.

Mindazáltal, határozottan kijelentették, hogy, ha az urak nem fizetik meg a nyitrai gyűlés által megszavazott adót, az alsó nemesség sem fogja megfizetni, s így az ország védelmét illető intézkedéseik eredmény nélkül maradnak. Ezen bajt úgy lehet elhárítani, ha a király a nyitrai gyűlésen képviselve volt megyék összes rendének meghagyja, hogy a végzéseknak hódoljanak meg. Találkozni fognak bizonyára, kiknek azok nem tetszenek, s kik sem adót fizetni, sem hadakat tartani nem hajlandók. Ha ilyenek miatt az adó behajtása lehetetlenné válik, s ezen ország rész védelem nélkül hagyatván az ellenségnek zsákmányul marad: akkor majd ő felsége a szűkkeblű urakat vonja felelősségre, s ne vádolja a nyitrai gyűlés rendeit, kik belátják, hogy hadak nélkül nem lehet megmenteni az országot.

A mi a főpapokat illeti, ha túlságosan súlyosnak látszanék a teher, melyet a nyitrai gyűlés rájuk rótt, ám birja rá őket ő felsége, hogy banderiumaikat oly számban tartsák, mint ezt az ország törvényei meghatározzák.

Egyébként a nyitrai gyűlés csak a tényleg fenforgó szükség szempontjából, *ideiglenesen* alkotta végzéseit; mert értesült, hogy a király, az ország védelmére vonatkozó, általános és állandó érvényű intézkedések megállapítása céljából közelebb országgyűlést fog egybehívni.

Ő felsége erősítse meg tehát, változtatás nélkül, a nyitrai végzéseket. Ha ugyanis azokat módosítani fogná, az urak és nemesek nem lesznek hajlandók érvényüket elismerni, az adót nem fizetik meg, a hadakat, melyeket már is felfogadtak, elbocsátják; és a fegyverszünet leteltével, az ellenség akadálytalanul fogja elárasztathatni és feldúlhatni az ország ama területét. ¹⁾

¹⁾ Informacio data Egregiis Thome Tapolchani et Melchiori Posar Nunciis Dominorum et Nobilium in Conventu particulari Ni-

Az udvarnál beható tanácskozások tárgyát képezték a nyitrai végzések. *Bornemissza Pál*, kit a pozsonyi tanácsosok Prágába küldöttek, mindent megtett, hogy a megerősítésnek megtagadását kieszközölje. ¹⁾

A király nem hajolt ugyan ezen tanácsra; de csak több pontban módosítva, erősítette meg a nyitrai végzéseket. ²⁾

A gyűlés követeihez intézett válaszában, kinyilatkoztatta, hogy hálásan fogadja a rendek által megajánlott adót és további áldozatkészségük kifejezését; ő is, legnagyobb elfoglaltsága közepette, és súlyos gondjai mellett, mindenkor atyai-lag gondoskodott róluk, s gondoskodni fog jövőben is.

A gyűlés végzéseit jóváhagyja és megerősíti, a következő kivételekkel.

Nincs kifogása az ellen, hogy az adóból befolyó pénzt Forgách Zsigmond kezelje; de egy kamarai tanácsost fog melléje helyezni, s ketten együtt járjanak el tiszttükben, különös tekintettel a királyi szolgálatban levő hadak és sajkások fizetésére.

Azon végzést, mely szerint az urak előbb fizessék az adót mint a nemesek, nem helyeselheti; egyaránt, rangkülönség nélkül kell az adót fizetni.

A főpapok megadóztatásáról nem elég világosan nyilatkozik; szándékosan-e? Helyes, — úgymond — hogy az egyháziak vagy a tized tizedrészét fizessék, vagy pedig tartsák teljes számban a törvény által meghatározott bandériumokat. De a két módozat közül, melyiket fogadja el, nem mondja.

A lovas hadak kapitányait illetőleg, meg fogja hagyni helytartójának, hogy, az ő nevében, Nyáry Ferenczet vagy Bánffy Boldizsárt nevezze ki, s ha ezek a tisztelet elfogadni vonakodnak, más alkalmas férfiút nevezzen. A gyalogok hadnagyát a helytartó és a kapitány egyetértőleg nevezze ki.

A kapitány támadó fellépéstől természetesen óvakodni

trie congregatorum data ad Regiam Maiestatem. Egykorú példány. Ugyanott.

¹⁾ Előterjesztésének kivonata ugyanott.

²⁾ 1538. január 10-én írja Thurzó Elekhez, hogy a nyitrai végzésekhez, „paucis aliqua addere, et in iis. certis de causis, immutare nonnulla censuimus.“ Eredetije ugyanott.

fog; kivéve, ha ő felsége, vagy a helytartó „a tanácsosokkal együtt“ erre felhívják.

A törvénykezésnek a szokásos módon kell folynia. ¹⁾

A király felhívta Thurzó Eleket, hogy az ekként módosított végzéseknak végrehajtását eszközölje ²⁾, s hívja össze ismét a rendeket, hogy nekik a királyi választ előterjeszsze. Thurzó megnyugodott; az utóbbi pontra nézve is kijelenté, hogy bár végrehajtása nagy nehézséggel jár, meg fogja kísérteni. ³⁾

Tett-e a rendek összehívására kísérletet? Emlékeink hallgatnak.

¹⁾ Responsum super articulis in Dieta particulari Nitrie conclusis. Eredeti fogalmazata ugyanott.

²⁾ Január 10-én írja neki: „Iniungimus, ut articulos istos, iuxta emendacionem nostram, observari et celeri execucioni demandari cures.“

³⁾ Thurzó Elek 1538. január 11-én írja a királynak: „Scripseram proximis diebus ad Maiestatem V., non faciliter posse conuocari eos, qui tractatibus et ordinacionibus Nitriensibus interfuerunt, ut voluntatem Maiestatis V. ex iis nunciis cognoscerent, quos ad ipsam expedierant. Nihilominus per literas tentabo omnia, que huc pertinere videntur.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

III.

A pozsonyi országgyűlés 1538. júniusban. ¹⁾

Az alkudozások, melyeket Ferdinánd János királylyal évek óta folytatott, végre 1538. február 24-én szerencsés eredményre vezettek. E napon írták alá a két fél biztosai a *nagyváradi békekötés* oklevelét. Ezt azonban egyelőre szoros titokban kellett tartani, nehogy a török szultán haragját magára vonja mindkét fél. És a titkot jó ideig sikerült megőrizni. Az ország rendeinek több hónappal utóbb sem volt tudomásuk arról, hogy régi hő ohajtásuk valósult. Mindazáltal előre volt látható, hogy a porta előbb utóbb értesülni fog a békekötésről, s bosszúját fogja az országra idézni. ¹⁾

Ily körülmények között, 1538. tavaszán Ferdinánd udvarában felmerült a magyar országgyűlés összehívásának eszméje; annál inkább, mert szükségesnek látszott az ország rendeinek hozzájárulását, eszközölni ki a békekötés azon pontjához, mely János király halála után az egész ország birtokát Ferdinánd részére biztosítja, ki alkalmasnak tekintette ezen időpontot arra is, hogy házának örökösödési jogát a magyar trónra elismertesse. ²⁾ A király magyar tanácsosainak véleményét kérte ki aziránt: vajjon hirdesse-e ki az országgyűlést, vagy nem? Ezek egy pillanatig sem haboztak igennel válaszolni. A részletekre áttérve, javasolták, hogy az „ország összes rendei,” továbbá a koronához tartozó várak parancsnokai és a kulcsos városok bírái is hívassanak meg. Ellenben, bár a király azon nézetben volt, hogy az alsó nemesség fején-

¹⁾ Eddig ezen országgyűlésről csak a meghívólevél volt ismeretes. És *Korachich* (Supplementum. III. 165. l.) még kétségben volt aziránt: vajjon valóban megtartatott-e ezen országgyűlés?

²⁾ Ez kitűnik a magyar tanácsosok alább említendő felterjesztéséből.

ként jelenjék meg; a tanácsosok ajánlották, hogy minden megye nemessége követek által képviseltesse magát. Ohajtották, hogy a király személyesen jelenjék meg. És — mily alapon? nem tudjuk — remélték, hogy János király is a pártján levő rendek kíséretében meg fog jelenni. Mivel pedig János az ország területének nagyobb részét bírja, s előre láthatólag a hozzá szító rendek többségben leendnek; figyelemzették Ferdinánd királyt, hogy méltósága és biztossága érdekében, de azért is, mert a gyűlés feladata az ország fenntartása, s főleg gyermekei örökösödésének megerősítése: mellőzhetlenül szükséges, hogy tekintélyes számú idegen urak által környezve jelenjék meg. Tanácsos az is, hogy az országgyűléssel összefüggésben levő kérdéseket előlegesen Jánossal tisztába hozza. Végre az országgyűlés helyéül *Pozsonyt* vagy *Sopronyt* hozták javaslatba. ¹⁾

¹⁾ A király által tanácsosaihoz intézett kérdőpontokat nem ismerjük. Csak a „*Responsio Dominorum Hungarorum, Consiliariorum Regie Maiestatis*“ czimű, dátum nélküli felterjesztés áll rendelkezésünkre. „*Ad conuentum vero generalem — olvassuk itt többi között — conuocandos esse censent omnes Ordines et Status Regni Hungarie, cum hiis simul, qui arcium ad coronam pertinencium, vel ciuitatum muratarum sunt prefecti et iudices; veniendum autem erit hiis omnibus ea facultate, ut que tandem in conuentu ipso publice fuerint decreta, illis consenciendi et eadem ipsa confirmandi facultatem a ciuibus eorum habeant. . . Videtur eis, fore optimum, si de numero et apparatu, aliisque rebus ad hoc necessariis Maiestas sua cum Joanne concordabit. . . Ex quo . . . Maiestas sua proposuit, unicuique per singula capita esse veniendum; alioqui enim visum dominis fuisset, dominos duntaxat Prelatos et Barones, officiales eciam finitimarum, quam eciam aliarum arcium . . . per singula capita fuisse vocandos, de comitatibus vero ex precipuis electos saltem homines. . . De preparacione autem ad futurum conuentum, videtur dominis, ex quo Joannes maiorem habeat multo dicionem in Regno, maioremque numerum Regnicolarum ex ntroque ordine et statibus secum aduehet, quam Maiestas sua ex Hungaris habitura est; conuentusque iste futurus sit pro conseruacione Regni, maxime vero confirmacione successionis Maiestatis sue et liberorum eiusdem in Regno Hungarie, videtur ergo dominis Consiliariis, esse valde necessarium . . . ut habeat secum certum numerum exterarum quoque nacionum ex Prouinciis et Regnis suis ad eum diem conuocandarum.*“ Egykorú irat, aláírások nélkül, a bécsi titkos levéltárban.

A király csakhamar elhatározta magát az országgyűlés kihirdetésére. Május 16-án küldötte szét a meghívóleveleket, melyek az ország rendeit június 15-re *Pozsonyba* hívták egybe. A gyűlés feladatáról csak általános kifejezésekben szól. „Sokféle, és pedig fontos ügyek merültek fel, — írja — melyek az országnak megmaradását és üdvét, mindnyájatoknak védelmét illetik.“ Ezeknek tárgyalására lesz hívatva az országgyűlés, melyre személyesen fog megjelenni, s ha ebben gátoltatnék, biztosokat küldend. ¹⁾

Azonban Ferdinánd nem vélte tanácsosnak, hogy János király és hívei megjelenjenek. Csak saját híveit hívta meg. Felhagyott azon szándékkal is, hogy fontos államjogi érdekeket hozzon szőnyegre. Egy kívánsága volt: újabb *pénz- és hadisegélyt* eszközölni ki.

A király nem jelent meg személyesen Pozsonyban. *Thurzó Elek* k. helytartót és *Várday Pál* esztergomi érseket rendelte biztosaivá. Mint egyébkor, most is igen csekély számban jelentek meg a rendek. Csak *öt megye* küldött követeket. A Dunán túlról alig jött valaki. A kik megjelentek, azok is rossz hangulatban voltak. A bajok, melyek őket és küldőiket évek óta zaklatták, a törökök újabb készülleteiről érkezett hírek, komoly aggodalmakat keltettek. ²⁾ És a biztosok nem voltak felhatalmazva őket a békekötés titkába avatni. ³⁾

Június 19-én a királyi biztosok megnyitották a gyűlést. Az esztergomi érsek adta elő a király üzenetét. Ő felsége — ez volt beszédének lényege — biztosan értesült, hogy a török még e jelen évben meg fogja támadni Magyarországot. Mivel pedig ő felsége lehetőleg erős hadsereggel akarja készen várni az ellenséget, felhívja a rendeket, szavazzák meg a közfelke-

¹⁾ A Soprony városához intézett meghívólevél *Kovachichnál*. Supplementum. III. 164. l.

²⁾ *Thurzó Elek* június 25-én Pozsonyból írja Ferdinándnak: „Conneneramus ad terminum constitutum; licet minor numerus subditorum comparuerit, quam sperabam. . . . Quid profecerimus apud eos, qui et externi mali metu consternati, et per internas tantopere molestati sunt,“ a gyűlés követei fogják előadni. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Ezt említi *Várday Pál*, Ferdinándhoz intézett dátum nélküli levelében. Eredetije ugyanott.

lést, fegyverezték fel jobbágyaik egy részét, ajánljanak meg pénzsegélyt, és intézkedjenek Komárom várának megerősítéséről. ¹⁾

Ezen előterjesztés felett rögtön megkezdődtek a tanácskozások. A jelenlevő urak egyike hangsúlyozván, hogy nem méltányos a rendektől hadakat és pénzt is kívánni, indítványozta, hogy csak a rendes 20 dénárnyi adót szavazzák meg minden jobbágytelek után. Egy másik úr támogatta. Ekkor felkelt Thurzó Elek. Azzal kezdette, hogy a 20 dénárnyi adó ő felségének rendes jövedelmét képezvén, annak megszavazása által segély-kérelmét még nem teljesítették. Első sorban — folytatta ezután — a mi ügyünk forog kérdésben; és fontoljuk meg azt is, mennyit áldozott már ő felsége védelmünkre, s mily buzgón gondoskodik rólunk jelenleg is.

Azonban beszédét a nemtetszés jelei szakították félbe, s Thurzó nem látta tanácsosnak daczolni a többséggel. Elhallgatott. ²⁾

Ezután a tanácskozások mind zajosabb jellemet vettek fel. Az alsó nemesség soraiból szenvedélyes kifakadások emelkedtek. „Mi — így szólottak — mindenkor készek valánk ő felsége rendeleteinek engedelmeskedni, és most is készek vagyunk. Azonban, a mit, ő felsége ismételt felszólítására, szorult helyzetünk daczára, a közjó érdekében, ő felsége területének védelmére, áldoztunk, — némely főurak maguk között szétosztották; úgy, hogy, miután számadásaik bemutatását eredmény nélkül sürgetjük, azt sem tudjuk, vajjon fordítottak-e valamit közczélokra?“ Mások ismét az ellen panaszkodtak, hogy a

¹⁾ Az országgyűlésnek Ferdinándhoz küldött követi részére adott utasításából, melyről alább szólunk.

²⁾ Thurzó Elek június 21-én Pozsonyból írja Ferdinándnak: „Cum conuentum incepissent in vigilia Corporis Christi, Rmus D. Strigoniensis mandatum, quod habebat ad Comitatus a Maiestate V., pronuntiauit. Post ceperunt domini ipsimet consultare, de auxilio Maiestati V. S. faciendo, cum unusquisque suam proferret sententiam, cum ad unum, qui proximus D. Strigoniensi assidebat, sors pronuntiandi venisset, dixit, non conuenire, ut et gentem et subsidium pecuniarium darent, sed ut pronentum, quem iure tantum dare deberent, id est ut singuli 20 denarios hung. numerarent. Hanc cum et huius proximus diceret sententiam, dixi, hoc non fore sub-

király ígéretei és a törvények világos rendeletei daczára, több erősségben idegenek parancsnokolnak.

Az esztergomi érsek, Thurzó Elek és Peregi Albert pécsi prépost csak nehezen voltak képesek megnyugtadni és lecsillapítani a háborgókat; mentvén a királyt, és sérelmeik orvoslását ígervén. ¹⁾

Vége a rendek hajlandóknak nyilatkoztak minden 100 főbányatelek után *három* lovast állandón tartani, és veszély esetében jobbágyaik ötödrészét fegyverezni fel. Együttal minden jobbágytelek után 50 dénárt ajánlottak meg a királynak segélyül, melyet egy körükből választott nemesnek, Szentmihályi *Chavzy Tamásnak* kezeihez kell augusztus 11-ig fizetni, ki a befolyó összeget a kamarának szolgáltatja át. De kikötötték, hogy az urak is hiány nélkül szolgáltatassák be, mert ha csak egy főúr is megtagadja azt, ők, a nemesek, soha többé nem fognak a kamarának adót fizetni. ²⁾

A komáromi vár megerősítésére külön segélyt ajánlani nem voltak rábírhatók; arra hivatkoztak, hogy miután ezen várnak külön jövedelmei és számos jobbágyai vannak, nincs ok, miért vállalnának magukra ily „szokatlan” terhet. Ezzel kapcsolatban azon kívánsat nyilvánult, hogy a király Komáromot és a többi várakat, melyek az ország szabadságainak és a magyar nemezetnek sérelmére, idegenek parancsnoksága alatt állanak, bízza hű magyarok gondjaira. Továbbá, Komárom-, Mosony- és Zólyom-megyébe magyar főispánokat nevezzen,

sidium, sed esse iustum prouentum Maiestatis V. S. Cum itaque, inquam, de nostro quam maxime ageretur negotio, considerare debemus, quantum iam pro liberatione nostra Maiestas V. S. exposuerit, quantum item et nunc suscepit curam. Haec cum dicerem, iussus silere, contieui.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

¹⁾ Várday 1538. június 28-án Ferdinándnak írja: „Quantum ego laboraverim, ut omnia prestarentur ad vota Maiestatis V., malo ex aliorum relazione eandem intelligere.“ Eredetije ugyanott. Hasonló módon nyilatkoznak Thurzó és Peregi, alább említendő leveleikben.

²⁾ Peregi Albertnek 1538. június 26-án Ferdinándhoz intézett levele. — Gerendi erdélyi püspöknek szintén Ferdinándhoz intézett, dátum nélküli levele. — A pozsonyi országgyűlésnek Ferdinándhoz küldött követei részére adott megbízólevele. Mindhárom irat eredetije a bécsi titkos levéltárban.

mert nem hajlandók a mostaniakat tovább elismerni, s azoknak engedelmeskedni.

Az érczpenz ügye, mely a korábbi országgyűléseket gyakran foglalkoztatta, ismét szőnyegre került. Miután ugyanis sokféle károk és nehézségek merültek fel abból, hogy Magyarország némely részeiben és határain kívül is, a magyar érczpenz elfogadása betiltatott; a rendek azon kérelemmel fordultak a királyhoz: parancsolja meg összes alattvalóinak, hogy a magyar pénzt fogadják el. Felhozták, hogy a körmőczyi érczpenz jobb ércztartalommal bír, mint a németországi. És utaltak arra, hogy ha a király kérelmüket nem hallgatná meg, többé sem Pozsonyban, sem Nagyszombatban nem lehetne országgyűlést tartani, mivel e két város polgárai a magyar érczpenzt nem fogadják el.

Egyébkint elismerték, hogy az országban még mindig sok hamis pénzt vernek.¹⁾ Emiatt szükségesnek látták, hogy a királyi helytartó a vétkesek ellen kímélet nélkül járjon el. Ezek, úgy szintén másnemű gonosztevők kinyomozására és megfékezésére a következő eljárási módot hozták javaslatba: a helytartó minden megyébe küldjön, katonai fedezet alatt, egy országbírói helyettest, ki maga mellé vevén az alispánt, a szolgabírákat és a megyei közönség által választott négy jogtudós nemest, ezekkel, minden kifogás és felelkezés kizárásával, ítéletet mondjon.

A függőben levő peres ügyekre nézve kívánták, hogy a törvénykezés Nyitrán, augusztus közepén vegye kezdetét, és megszakítás nélkül folytattassék.

Ezek mellett számos más köz- és magánügyek merültek fel a tanácskozások folyamában, melyek iránt rövid idő alatt megállapodásra jutottak; határozataikat végrehajtás végett, kérelem alakjában, a királyhoz terjesztették fel.

Miután naponkint fenyegető hírek érkeztek, hogy a szultán nagy készületeket tesz, és Budát megvívni, az egész országot meghódítani tervezi: a király mielőbb vezesse hadait személyesen az országba, Slavóniában akadályozza meg a törökök

¹⁾ Különösen bizonyos „Péter tudort“ neveztek meg, mint pénzhamisítót.

dúlásait, és a magyarországi várakban helyezzen el erős őrségeket. Ha pedig, a király fontos okok miatt, kényszerítve volna személyes megjelenését elhalasztani, küldje haladék nélkül hadvezérét, tekintélyes sereg élén. Ugyanis az ország, hadak hiányában, nyitva áll az ellenség támadásai előtt. És a tapasztalás bizonyítja, mennyire nehéz visszaszerezni azt, a mi egyszer elveszett.

A rendek — miként fennebb említettük — nem bírtak tudomással afelől, hogy *négy hónap előtt* megkötetett a nagyváradi béke. Innen magyarázható két további kérelmük. Az egyik az: gondoskodjék a király, hogy a János királylyal fennálló *fegyverszünetet* az ellenfél is lelkiismeretesen tartsa meg, uralmát ne terjeszsze ki Ferdinánd területén, s ennek híveit ne kényszerítse adófizetésre. Mivel pedig a békealkudozások János királylyal, Ferdinánd részéről, a magyarok kizárásával, idegenek által vezettetnek, nehogy emiatt a magyar nemzetet végső veszedelem érje: ő felsége, mielőtt a béke létrejö és kihirdetetik, a magyar rendek közül néhányat avasson be a tárgyalások titkaiba.

Az elmúlt évek zavarai között erőszakosan elfoglalt birtokok visszaadását, a jogos tulajdonosok, ismételt országgyűlési végzések daczára, eredmény nélkül sürgették. A rendek most újra felkérték a királyt, eszközölje ki, hogy azok, kik a lefolyt zavarteljes időkben önkényesen elfoglalt jószágokat még nem adták vissza a törvényes birtokosoknak, július 25-ig feleljenek meg ezen kötelességüknek; a győri püspökséget és más egyházi javadalmakat szabadítsa ki a világi urak kezei közül és adományozza érdemes egyháziaknak; rendelje el a túróczi prépostság elidegenített birtokainak visszaadását.

Tiltsa el magyar udvari embereit a jobbágyoknak elnyomásától, parancsolja meg nekik, hogy hadaikat a maguk, s ne mások birtokaiból élmezzeék, a mennyiben pedig másoknak károkat okoztak, adjanak megfelelő kárpótlást.

Parancsolja meg Alsó-Ausztria kormányzóságának, hogy ne engedjen senkit magyar alattvalók ügyeibe avatkozni, vagy az ország határait megsérteni; ha alsó-ausztriaiak magyarországiakkal egyenletlenségbe bonyolódnak, a k. helytartó előtt indítsanak keresetet. A király pedig mielőbb tegyen rendelkez-

zést, a határoknak egyrésztől Magyarország, másrésztől Morvaország és Stíria között kiigazítása és megállapítása tárgyában.

Az esztergomi vár élelmezési felügyelője által behozott új harminczadot szüntesse meg.

A bányákat és harminczadokat — a királyi jövedelmek főforrásait — szabadítsa ki azoknak kezeiből, kik tényleg bírnák, és bízza a kamara kezelésére; különben nem lesz képes egyedül a szegény jobbágyok adójából, fedezni az ország számos szükségait.

Figyelmét felhívják koronázása alkalmával tett, de ekkor nem teljesített ígéretére, „hogy az ország jogait és törvényeit alkalmas férfiak által szabályoztatni és rendeztetni fogja.“

Egyes megyék, városok, káptalanok, urak és nemesek követek által, illetőleg személyesen is előadták magán sérelmeiket és kívánataikat, s felkérték az országgyűlést, hogy azokat a trón zsámolyánál, ajánló szavaikkal támogassák. A rendek készséggel teljesítették ezt.

A király kegyelmébe ajánlották: a bányavárosokat, megyék, kérelmeik előterjesztésére, külön követet küldöttek az udvarhoz; Győr-, Soprony- és Vas megye, úgy szintén a győri káptalan folyamodását, hogy őket Török Bálint hatalmaskodásai- és zaklatásaitól mentse meg. Mivel pedig ezen főúr késznek nyilatkozott a kezei között levő Ferdinánd-párti foglyokat szabadon bocsátani, ha a veszprémi püspök szabad lábra helyezi a kezei között levő János-párti foglyokat; a rendek kérték a királyt, hogy ez irányban hasson a püspökre. Ugyancsak a veszprémi püspök ellen a győri káptalan és a veszprémi apácák panaszt emeltek, hogy több jószágukat lefoglalta és barmaikat elhajtotta.

Még súlyosabb volt azon panasz, melyet ellene *Pethő Ferencz* özvegye emelt. Az előkelő hölgy, gyermekei, testvérei, sógorai és barátai által környezve, személyesen jelent meg a rendek színe előtt. Itt maga beszélt el, miként *Kecheti Márton* püspök Tátika várát, árulás segélyével, önkényesen elfoglalta, az itt talált, százezer forint értékű, drágaságokat, melyek csak részben a panaszlót illetik, részben egyházak és magánosok által, biztosság kedvéért, helyeztettek el a vár falai között, lefoglalta; magát az özvegyet egy ideig szigorú

fogságban tartotta, majd gyalázattal tetézve, háznépével együtt a várból kiutasította. A rendek megfélelkeztek, ezen és más ügyekben is arról, hogy a másik felt is meg kell hallgatni. Nem kételkedvén, hogy az előadás minden részeiben megfelel a valóságnak, felkérték a királyt, hagyja meg helytartójának, hogy haladék nélkül szolgáltatson igazságot, és az özvegyet helyezze vissza a vár- s ingóságainak birtokába.

Egy másik úrhölgy is kísérletet tett személyes megjelenésével hatni az országgyűlésre. Ez *Pekry Lajos* neje volt, *Zsófia*, massóviai hercegnő. Hivatkozván első férjének, *Báthory István*nak érdemeire és szolgálataira, előadta szerencsétlen helyzetét, melybe férjének elfogatása által jutott ¹⁾, és kikérte az országgyűlés közbenjárását, Pekrynek szabadon bocsátása érdekében; igérvén, hogy férje, az általa elkövetett sérelmeket, mihelyt szabadságát visszanyeri, jóvá fogja tenni. Az országgyűlés nem késett Pekry Lajos részére a király bocsánatáért eredezni, utalva ama lényeges szolgálatokra, melyeket korábban a királynak és az országnak tett.

Egy bizonyos *Rothmestorffer Erasmus* is személyesen hívta fel a gyűlés figyelmét azon jogigényekre, melyeket neje Zalonok várúra bír, s kérte, hogy ügyét ő felségének ajánlja. Megtörtént.

Ellenben *Országph László*, bár az országgyűlésre külön megidéztetett, vonakodott megjelenni. Ez, túltéve magát az ország törvényein és a király rendeletein, bizonyos jószágot önkényesen lefoglalt és annak birtokosát, egy nemes embert, fogva tartotta. A rendek kérték a királyt, parancsolja meg neki, hogy a jószágot adja vissza, a foglyot bocsássa szabadon; ha nem engedelmeskedik, a k. helytartó példásan büntesse meg.

Batthyányi Ferencz és *Puchheim Longinus* között hosszú idő óta per folyt Rokonok vára tárgyában. A törvényszék Batthyányinak ítélte oda, de ez nem volt képes magát a vár birtokába helyezni, valamint egy más Polhaim Erhard ellenében nyert ítélet végrehajtását kieszközölni. Nem maradt egyéb hátra, mint a király közbenjárásáért folyamodni.

¹⁾ Ferdinánd 1537. utolsó napjaiban vetette fogságba, hatalmaskodásai és az ellenpárttal való conspirálása miatt.

A *Lipcei* családnak még nehezebb volt jogigényeit hasonnevű ősi várára érvényesíteni, mert azt Mária királyné bírta. Mindazáltal az országgyűlés felkérte a királyt, hogy vagy rendelje el a vár visszaadását, vagy pedig bocsássa az ügyet mielőbb törvényre.

A János pártján levő urak hatalmaskodásai ellen Ferdinánd király híveinek még mindig elég okuk volt panaszkodni. Különösen *Podmaniczky Ráfael* egész rablóhadjáratokat szervezett az ország felső megyéiben, melyek a nyitrai gyűlést is komolyan foglalkoztatták. Hasonlag *Laszky Jeromos* a Szepességben űzte erőszakos tetteit. A pozsonyi rendek azon kérelemmel fordultak a királyhoz, eszközölje ki, hogy az elrablott jószágok törvényes birtokosaiknak adassanak vissza.

Végre felhívták a király figyelmét *Bánffy Boldizsárnak* és *Horváth Ferencz* szarvaskői várnagynak hűséges szolgálataira, kiket megjutalmazás végett kegyelmébe ajánlottak. ¹⁾

Mindezen nagyszámú ügyek alig *nyolcz nap* lefolyása alatt intéztettek el. A gyűlés június 26-án két főúrból s két nemesből: *Gerendi Miklós* erdélyi püspök-, *Batthyányi Ferencz*-, *Ostffy László*- és *Maythéni Bertalan*-ból álló küldöttséget bocsátott a királyhoz, hogy határozatait és kérelmeit terjeszsze elő. ²⁾ Mire a rendek rögtön szétoszlottak. ³⁾

A küldöttség július első napjaiban megjelent a királyi udvarnál, mely ez idő szerint *Olmüczben* tartózkodott. ⁴⁾ Itt az adandó válasz tárgyában hosszú ideig folytak a tanácskozások. A követek kifogytak a türelemből és költségből. Hogy mielőbb visszatérhessenek lakhelyeikre, hová hihetőleg a gázdászat legfontosabb teendői is vonzották őket, — július első

¹⁾ Instructio oratorum ex conuentu Posoniensi pro festo bb. Viti et Modesti celebrato, ad Regiam Maiestatem expeditorum. — A rendeknek és a küldöttségnek dátum nélküli felterjesztései. Egykorú iratok a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A rendek 12 pecséttel ellátott megbízólevele ugyanott.

³⁾ Thurzó Elek június 26-án már Semptéről ír a királynak.

⁴⁾ Ferdinánd 1538. június 30-án Olmüczből írja Thurzónak: „Nuntiorum Ordinum Regni istius nostri, ad nos expeditorum, aduentum expectabimus.“ Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

felében valának — sajátyszerű javaslattal léptek elő. Meg fog-
nak elégedni — mondák — ha ő felsége egyelőre a csekélyebb
jelentőségű ügyek iránt (milyenek Petheő Ferenczné, a túróczi
prépostság, győri káptalan és a veszprémi apácák birtokügyei,
a foglyok szabadonbocsátása, sat.) közli velük most elhatáro-
zását, a többiekre nézve pedig utóbb a helytartó útján köz-
lendi a rendekkel. E mellett kérték a királyt, lássa el őket
költiséggel, mert különben nem képesek tovább várakozni.

Nem tudjuk, vajjon teljesítette-e utóbbi kívánatukat? De
előbbi javaslatukat nem fogadta el; válasza a pozsonyi gyűlés
felterjesztésének összes pontjaira terjeszkedett ki.

Kegyelmesen fogadja — úgy mond — a pozsonyi ország-
gyűlés küldötteinek előadását, melyből meggyőződött, hogy a
rendek mint hű alattvalók, az ország védelmét illető köteles-
ségüknek lelkiismeretesen meg kívánnak felelni. Megelégedéssel
értesült határozatukról, melyben, a régi szokás szerint, min-
den 100 jobbágyporta után *három nehéz* fegyverzetű lovas
kiállítására ajánlkoznak; de óhajtja és „*kéri*“, hogy azok helyett
inkább *négy könnyű* fegyverzetű lovast, vagy is huszárt, állít-
sanak ki; ugyanis a tapasztalás bebizonyította, hogy ilyenek
a török ellen viselt háborúkban jobb szolgálatot tesznek. E
lovasokat, tekintettel a törökök fenyegető magatartására, ha-
ladék nélkül állítsák ki, és tartsák készen, hogy mihelyt a szük-
ség követelni fogja, a király által, *az országgyűlés küldötteinek*
tanácsával, megállapítandó helyre egybegyűlhessenek. Ha pe-
dig a törökök, akár Magyarországot, akár Slavóniát nagyobb
haderővel támadnák meg, a magyarok legyenek készen arra,
hogy mindannyian személyesen felkeljenek.

Viszont ő, a király, szintén mindent megteend az orszá-
got fenyegető veszély elhárítására. A véghelyekre már is útnak
indított 1000 gyalogot, és elrendelte 2000 gyalognak toborzását,
kiket Slavóniába fog küldeni. Saját országainak és tartomá-
nyaitól nem jelentéktelen segélyt eszközölt ki, s ezek készek-
nek nyilatkoztak, nagy veszély esetében, személyesen felkelni.

A megajánlott adó behajtása és kezelése tárgyában ho-
zott határozatokat jóváhagyja. De megújítja kívánságát a
komáromi vár megerősítésére ajánlandó külön segélyre vonat-
kozólag. A jelen veszélyes időben nem mentheti fel őket e

tehertől; annál kevésbbé, mert a vár jövedelmei a költségek fedezésére elégtelenek. Egyúttal, a rendek teljes megnyugtatósa végett, kész megengedni, hogy a komáromi erődtítményekre megszavazandó segélyt, egy, a rendek által választandó külön egyén kezelje, s csak is a kitűzött célra fordítsa. Ágyúkkal és más hadiszerekkel ő maga fogja ellátni a várat.

A komárommegyei idegen főispán kinevezése által nem volt szándéka a magyar nemzetet és szabadságait megsérteni, s mihelyt békésebb idők következnek be, ezen, és más irányban is, tiszteletben fogja azokat tartani; várják be ezt türelemmel. Zólyom- és Mosonymegyében magyar főispánok kinevezése iránt Mária királynéval, — ki ama megyék várait és a terület legnagyobb részét bírta — tárgyalásokat fog kezdeni és azon lesz, hogy a rendek kívánsága mielőbb teljesüljön.

A király még most sem látta időszerűnek a nagyváradi béke megkötésének titkát felleplezni. S ezért kitérőleg nyilatkozott. „A rendek azon kérelméről, hogy ő felsége ne engedje a béketárgyalásokban teljesen kizárni a magyarokat, kegyelmesen meg fog emlékezni, nehogy ez ügyben bármi, becsületük vagy érdekeik sérelmére történjék; sőt inkább, miként hasznosnak és tanácsosnak látandja, úgy fog eljárni, hogy ki ne zárassanak.“ És ehez azon nyilatkozatot csatolta, hogy *a fegyverszünet* lelkiismeretes megtartása iránt az ellenfelel megtette a kellő lépéseket.

Szívesen teljesítené a magyar érczpenz forgalmára vonatkozó kérésüket is; de előbb szükségkép tanácskoznia kell azon tartományok rendeivel, kiknek felhívására a tilalmat kibocsátotta volt.

A hamis pénzverők és más gonosztevők megbüntetését illető végzést jóváhagyja. Azonban, a rendek által kölesönösen okozott károk és jószágfoglalások tárgyában eszközzendő igazságszolgáltatás iránt, fentartja magának, hogy a megfelelő rendelkezéseket megtehesse. Egyúttal azon lesz, hogy az egyházi jószágok eredeti rendeltetésüknek adassanak át, s névszerint a tőrőczy prépostság visszanyerje elfoglalt birtokait.

A magyar udvarnokoknak meg fogja parancsolni, hogy óvakodjanak a jobbág্যokat elnyomni, és hadaikat mások birtokaiból élelmezni; a helytartót utasítandja, hogy az

engedetlenekeket, szükség esetében, fegyver hatalmával fékezze meg.

Arról, hogy az alsó-ausztriai kormányzóság magyar alattvalókra kiterjesztette hatóságát, nincs tudomása; ha ez ügyben felvilágosítást nyer, kész a nevezett kormányzóságot rendre utasítani.

A határok kiigazítására már kitűzte a határnapot.

Az esztergomi harminczad tárgyában hiteles értesítéseket fog követelni, és ha meggyőződik, hogy törvény és régi szokás ellenére hozatott be, meg fogja szüntetni.

Az elidegenített királyi jövedelmek visszaszerzését mindenkifelett kívánatosnak tartja; de erre költség hiányában nem képes, s csak azon ígéretre szorítkozhatik, hogy maga idején gondja lesz rá.

A helytartót meg fogja bízni, hogy az ország törvényeinek revisiójára alkalmas férfiakat jeleljen ki.

A bányavárosoknak kegyelmes választ helyez kilátásba.

A Podmaniczky és Laszky által elrablott jószágok visszaadásáról gondoskodni fog.

A mit a rendek Tátikának a veszprémi püspök által törént elfoglalásáról előterjesztenek, feltéve, hogy a valósággal megegyezik, ő felsége nehezteléssel veszi tudomásul. Mivel azonban a püspök is mint panaszló lép fel, a várat egyelőre a k. helytartónak fogja átadatni. A béke helyreállítása után a király személyesen fog a hely színen megjelenni és igazságot szolgáltatni. A veszprémi püspöknek továbbá meg fogja hagyni, hogy a kezei között levő foglyokat szintén a k. helytartónak adja át, ki azokat szabadon bocsátandja, ha Török Bálint ugyanezt megtette a maga foglyaival.

Országgh Lászlót is fel fogja hívni, hogy foglyait és az önkényesen elfoglalt birtokokat bocsássa ki. Lipese vára visszaadása iránt Mária királynéval tárgyalásokat fog kezdeni. Intézkedni fog a Batthyányi Ferencz pereiben hozott ítéletek végrehajtásáról.

A rendek közbenjárását Pekry Lajos érdekében kellő tekintetbe veendő, s az igazság követelései szerint fog irányában eljárni.

Bánffy és *Horváthot*, tekintettel érdemeikre és a ren-

dek ajánlására, kész minden alkalommal kegyelmében részesíteni. ¹⁾

A király *Thurzó Elek* k. helytartóhoz küldötte e válaszát, oly czélból, hogy a megyékkel közölje, ki csakhamar megtette ezt. Azonban kedvezőtlen hatást gyakorolt, mivel az országgyűlés kívánatainak nagy részét tényleg teljesítettlenül hagyta. A kevéssé határozott ígéretek irányában pedig nagy bizalmatlanság uralkodott. Ennek folytán, több helyen, mind az adó behajtása, mind a hadak kiállítása körül komoly nehézségek merültek fel; s bár a király *Thurzó Elek*hez intézett, későbbi iratában megnyugtatóbb s világosabb nyilatkozatokra is késznek nyilatkozott: a remények, melyeket a pozsonyi országgyűlés végzéseirez csatoltak, jó részben füstbe mentek. ²⁾

¹⁾ Responsum ad Hungariam. Dátum nélküli, eredeti fogalmazat a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ *Thurzó Elek* 1538. július 26-án Galgócztól írja *Ferdinánd*-nak: „Direxeram exemplum responsi Maiestatis Vestre ad Comitatus vicinos, quibus, ut video, non undequaque illa placerent, et ob id hactenus fecerunt nonnullam dilacionem ac difficultatem, tam in copiis instruendis, quam conferendo subsidio Maiestati Vestre oblato. Dicunt optasse se articulorum Posoniensium confirmacionem, quam tamen non haberent, cum nec sigillo Maiestatis munitum esset responsum, et pleraque in dubio et ancipiti relicta forent.“ Eredeti a bécsi titkos levéltárban. — A király augusztus 15-én *Linczből* válaszol e levélre. „Quod responsum nostrum — írja többi között — ad articulos in Conuentu Posoniensi erectos, Nunciis Regnicolarum datum, Comitatibus non undequaque placuerit, deque eo non satis contensi fuerint: non existimassemus illos super eiusmodi dato responso ulla grauamina aut difficultates pretendere debuisse, cum iuxta qualitatem temporis . . . in omnibus articulis satis elementem deliberationem et resolutionem nostram acceperint; nihilominus adhuc gratiose inclinati sumus, si quas difficultates seu grauamina se habere arbitrantur, in quibus latiore declarationem et decretum a nobis postulent, illa ipsa cum de his informemur, tollenda et emendanda curare, ne ullus scrupulus, seu dubitatio relinquatur eis, quasi eorum postulata simplici responso transmittamus; cum potius statuta illorum, recte et ordine facta, rata et grata haberi velimus et intendamus. Quod autem queruntur, responsum nostrum ne sigillo quidem munitum fuisse, est id sane preter consuetudinem Cancellarie nostre, ut cum ad nos Nuncii mittuntur, demus illis responsa sigillo corroborata.“ Eredeti fogalmazata, ugyanon.

IV.

A sellyei részleges gyűlés 1538. Augusztusban.

A pozsonyi országgyűlés végzései nem termették meg a várt gyümölcsöket. A kelet felől érkező hírek mind fenyegetőbben hangzottak. Kétségtelen volt ugyan, hogy Szulejmán készületei közvetlenül *Péter moldvai* vajda ellen irányulnak. De szint oly alapos volt az aggodalom, hogy ha a nagyváradi békéről értesül, Magyarországba is átvezeti hadait. A magyar kormányférfiaknak, ily körülmények között, a védelmi intézkedések szükségességét annál sürgetőbbnek kellett felismerni, minél elhagyatottabb állapotban valának a véghelyek, s minél kevesebbet várhattak a királytól. Ezek tehát egy *újabb gyűlés* összehívását határozták el.

Thurzó Elek királyi helytartó 1538. augusztus 15-re, a pozsonymegyei *Sellyére* ¹⁾ hívta össze az ország főrendeit és a megyéket; az utóbbiakat oly módon, hogy két-két követet küldjenek. A király előleges jóváhagyását, vagy mert feleslegesnek vélte, vagy mert nem látta tanácsosnak, elmulasztotta kikérni; csak utólag jelentette neki a gyűlés kihirdetését, s felkérte, hogy küldjön oda *biztost*. ²⁾

¹⁾ Valószínűleg azért nem Pozsonyba, mert itt nagy volt a drágaság, és a polgárok a magyar ércpénzt nem fogadták el, mi nagy nehézséget idézett elő.

²⁾ Thurzó Elek 1538. augusztus 9-én Galgóczirol írja a királynak: „Constitutum jam per me est, ut Dominos, et ex singulis Comitatus duos conuocarem ad decimum quintum huius, in locum, tribus abhinc milliaribus, et iam sunt per me litere directe ad Dominos et Comitatus; ob eam scilicet causam, ut illic ea, que in communem defensionem et commodam, in iis terrificis aduenientis hostis rumoribus, viderentur, tractaremus.“ Javasolja, hogy biztosát, kit, Linczből augusztus 3-án kelt leirata szerint, Pozsonyba küldött

Ferdinánd jóváhagyta a gyűlés megtartását, csak azon egy észrevételt tette, hogy alkalmasabbnak látta volna azt Pozsonyban megtartatni. ¹⁾ Már korábban, augusztus 5-én, báró *Herberstein Zsigmondot* Pozsonyba küldötte volt, hogy ott a magyar tanácsosokkal, az ország védelmére vonatkozó ügyekről tanácskozzék. Ez, midőn megérkezvén, értesült, hogy a magyar tanácsosok Sellyén vannak, nem késett őket ott felkeresni, és augusztus 17-én érkezett oda. ²⁾ Itt találta már az urak közül *Várday Pál* esztergomi érseket, *Gerendi Miklós* erdélyi püspököt, *Peregi Albert* prépostot, *Révay Ferencz* k. személynököt, *Országh Lászlót*, *Nyáry Ferenczet*, *Bánffy Boldizsárt*, az alsó nemesség számos tagjai által környezve. De elmaradt az, ki a gyűlést összehívta és annak természetes elnöke volt: *Thurzó Elek*; betegsége nem engedte Galgócra távozni. ³⁾

Augusztus 18-án reggel *Herberstein* megjelent a magyar tanácsosok körében, kik, mintán szívélyesen üdvözölték, azon óhajtásukat fejezték ki, hogy, ha a király által reábizott közlemények természete nem tiltja, ezek meghallgatására a jelenlevő megyei követek is hivassanak meg. A királyi biztosnak ez ellen nem volt kifogása, s így a követek rögtön bebocsáttattak a tanácskozási terembe.

Herberstein ekkor előadta a királyi üzenetet, mely azonban csak a magyar tanácsosokhoz, s nem a sellyei gyűléshez volt intézve.

Mindenek előtt hangsúlyozta a király buzgó gondoskodását az ország védelme és jóléte körül; azután közölvén a törökök hadimozgalmai felől érkezett híreket, előadta, mily készülteket tett a király, a maga részéről és örökös tartományainak hozzájárulásával, s felhívta őket, gondoskodjanak,

Sellyére küldje. *Várday* primás augusztus 11-én Esztergomból ugyanezen irányban ír a királynak. — Mindkét levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

¹⁾ Augusztus 15-én Linczből írja neki, hogy a gyűlés összehívását „non possumus reprehendere, licet accomodatiorem locum existimasset pro Congregatione huiusmodi Posonium; sed consilio tuo acquiescimus.“ Eredeti fogalmazata ugyanott.

²⁾ *Herberstein*, alább említendő, jelentése szerint.

³⁾ *Thurzó Elek* 1538. augusztus 28-án Galgócra jelenti ezt Ferdinándnak. Levélének eredetije a bécsi t. levéltárban.

hogy a magyar rendek is, hazájuk védelme érdekében, meghozzák a szükséges áldozatokat; ajánljanak meg újabb pénzsegélyt, állítsanak ki minden 100 jobbágytelek után négy huszárt, rendeljék el a közfelkelést, tartsanak kémekeket és igyekezzenek a lakosságot, élelmi szereket, takarmányt, az ellenség által fenyegetett határokról az ország belsejébe szállítatni és biztosságra helyezni. ¹⁾

A tanácsosok az adandó válasz iránt a betegen fekvő Thurzónak véleményét kérték ki, s Révayt Galgócra küldötték. ²⁾ Míg ez megérkeznék, a tanácsosok azon voltak, hogy a megyei követeket, a pozsonyi országgyűlésen megajánlott fél forinton felül, nagyobb adó megszavazására bírják. Azonban nem értek célra. A követek azt válaszolták, hogy jobbágyaik, a folytonos zsarolások következtében végső inségbe sülyedtek, és további terhek viselésére merőben képtelenek; a közfelkelést sem határozhatják el, törvényeik értelmében, másként, mint ha a király személyesen áll a hadjárat élére. Egyébként készeknek nyilatkoztak jobbágyaik egy részét — minden 100 telek után három nehéz lovas helyett *négy* huszárt — rögtön felfegyverezni, úgy hogy szeptember nyolczadika előtt, a főrendek által már készen tartott hadakhoz csatlakozhassanak.

Ezen tanácskozások közben, panaszok és vádak emelkedtek Thurzó Elek ellen, kinek kötelessége lett volna a jobbágyokat megoltalmazni. Miután ezt tőle nem várhatják, azon óhajítás nyilvánult, hogy minden megye maga tartson és fizessen bizonyos számú hadakat, melyekkel saját erejükből főkezzék meg a hatalmaskodó zsarnokokat. Az uraknak mindazáltal sikerült őket rábírní, hogy erről mondjanak le. ³⁾

Augusztus 20-án visszaérkezvén a Galgócra küldött

¹⁾ Herberstein előterjesztésének szövegét nem bírjuk. Tartalmát megismerteti velünk a magyar tanácsosoknak, alább említendő, válasza.

²⁾ Herberstein jelentése szerint.

³⁾ A Herbersteinnak Bécsből augusztus 23-án Ferdinánd királyhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi titkos levéltárban. És Bethlen Elek augusztus 20-án Sellyéről írja a királynak: „In conuentu . . . de subsidio Maiestatis V. S. faciendo satis laboratum est, quod nullo

Révay, a tanácsosok bemutatták Herbersteinnek válaszirátukat.

Hálát mondanak ő felsége buzgó gondoskodásáért, közleményei- és készülleteiért. Ők viszont életüket és vagyonukat ajánlják fel honuk és a trón javáért. Századok óta meg vannak szokva a szabadság-, haza-, fejedelem- és vallásért vérüket ontani. Most is, bár csak kevesen maradtak meg, megszámlálhatlanok lévén a csatatérekben elesettek és a fogságban sínlődők, utolsó emberig fognak küzdeni ősi ellenségük ellen. Értesülvén a király kívánatairól, siettek ezeket az egybegyűlt alsó nemességgel közölni. És bár, minden igyekezetük mellett, keveset eszközölhettek ki, biztosítják a királyt áldozatkészégük felől, és kérik, ne nehezteljen hű alattvalóira. ¹⁾

Herberstein, ezen válasz-vétele után, még azon nap elutazott. ²⁾

A sellyei rendek némely kevésbbé jelentékeny sérelmek orvoslását és kívánatok teljesítését sürgették. Ezek részben a pozsonyiaknak ismétlései valának, ³⁾ melyekhez azonban újak is csatlakoztak. Ilyenek a következők.

A király szüntesse meg a komárommegyei nemesek panaszeit, kiknek jobbagyait erőszakkal kényszerítik ingyen munkákra a komáromi erődítményeknél; fordítsa az általuk fizetett fél forintnyi adót ama vár megerősítésére.

modo augere velunt; dicunt enim pauperes colonos tanta depredacione in maximam deuenisse paupertatem, quis autem huius depredacionis causa fuit, nisi D. Locumtenens Maiestatis V., cuius intererat, ne in rusticos depredari permisisset. . . . Nunc autem sunt in hoc, ut per Comitatus gentes habeant, et ipsimet illis soluant, quibus raptores illos puniant. Si hoc facient, mihi nullo modo recte facere videbuntur; non secus enim facerent, ac si regimen e manu Maiestatis V. S. eximere vellent. Eredetije ugyanott.

¹⁾ Responsio Dominorum Locumtenentis et Consiliariorum ad legationem S. Regie Maiestatis, per Magnificum Sigismundum liberum Baronem ab Herberstein etc., Oratorem suum, in conuentu de Sellye, iussu Sue Maiestatis eisdem explicatam. Eredetije ugyanott.

²⁾ Herberstein idézett jelentésében.

³⁾ Ilyenek: Zalonok várát adassa vissza Batthyányinak, Lipcse várát a Lipcsei testvéreknek, Tátikát Pothónéknak, és Pekry Lajost bocsássa szabadon.

Ugyanezen adóból lássa el segélylyel az erdélyi püspököt és Bethlen Eleket, fizetéssel Nyáry Ferenczet és Bánffy Boldizsárt; végre az utóbbinak váltsa ki jószágait, melyeket a múlt évben elzálogosított, hogy a slavóniai hadjárat költségeit fedezhesse.

Mivel Révay István, értesülvén a török hadak közeledéséről, hősi lelkesedés által indíttatva, ötven lovassal Erdélybe sietett: a király jutalmul engedje át neki azon adót, mely nyitra- és túróczmegyei birtokain, alig 300 forint értékben, fog behajtatni.

Vége rendelje el a király, hogy Kubínyi Lénárd, ki a pozsonyi harminczadnál ellenőrré neveztetett ki, ezen tisztebe vezettessék be; és eszközölje, hogy János bécsi kereskedő követeléseit elégíttessenek ki. ¹⁾

A király Thurzó Elekhez intézett válaszában kiemelte ugyan, hogy, tekintve az ország veszélyes helyzetét, a pozsonyi országgyűlésen megajánlott adó és hadak emelését bizton reméllette; de mivel a nemesség erre nem vala rábirható — megnyugvással fogadja. Biztos tudósítások érkeztek afelől, hogy egy nagy török hadsereg Moldva és Erdély megtámadására indult, s el van határozva Erdélynek — mety Magyarország kiváló részéül méltán tartatik — védelmére, János királynak rögtön segélyhadakat küldeni. Ezeknek eltartására azon módozatot karolta fel, hogy a jobbágyok a négy huszár helyett, kiket minden 100 telek után, a sellyei gyűlés határozatai értelmében, kiállítani kötelesek voltak, bizonyos pénzösszeget fizessenek. Ennek végrehajtásával a királyi helytartót bízta meg. ²⁾

¹⁾ Supplicaciones Dominorum et Nobilium ex Conuentu de Sellyé ad Regiam Maiestatem communi consensu expedite. Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Az 1538. szeptember 1-én Gmundenben kelt k. leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

V.

A pozsonyi országgyűlés 1539. Szeptemberben.

A török támadás, melytől 1538. nyarán az udvar és a nemzet rettegett, elmaradt. Azonban a szultán magatartása a következő év elején megújította az aggodalmakat. És miként az ország védelme, úgy megzavart belső viszonyainak rendezése ismét kívánatosá tette az országgyűlés összehívását. E tárgyban a király és helytartója között már 1539. ápríl havában folyta levelezés. Thurzó Elek javasolta, hogy az országgyűléssel egy időben az országos törvényszék is kezdje meg tevékenységét, mi a rendeknek régi jogos kívánságát kielégítendő, és azoknak nagyobb számban való összegyülekezését előmozdítandja. A helyre nézve megjegyezte, hogy a távoli megyék rendei nem szívesen jönnek az ország nyugati szélén fekvő Pozsonyba, hol különben is nagy drágaság uralkodik: de nem volt képes más várost ajánlani. ¹⁾

¹⁾ Thurzó Elek 1539. ápríl 30-án Semptéről írja Ferdinándnak: „Cupiebat Maiestas V. ex me cognoscere, quem potissimum terminum et diem conuentui . . . indicendum probarem? Quod ego decernere facile non posse videbam . . . Dignetur . . . decernere, quo die conuentus fidelium peragatur, ubi de subsidio agendum erit, quod ad solutionem militum inprimis est necessarium. . . . Modum autem tractatum habendorum poterit Maiestas V. descriptum huc mittere, qui facile ex rerum presencium, temporumque et necessitatum racione peti et conscribi poterunt. Judiciis vero ego non alium terminum deligendum censeo, quam congregacioni. Facilius enim et numerosius confluerent, et in ipsa frequentia subsidium obtineri cicius posset, modusque exaccioni cercior imponi. Maiestati V. si hoc non displicet. poterit literis, quibus conuocantur nobiles et hoc inseri, quod sub ipsum congregacionis tempus iudicia essent inchoanda, que auide ab omnibus expectantur.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

És a király csakugyan Pozsonyba, 1539. szeptember 21-re hívta össze a rendeket.¹⁾ Kik, és mily számban jöttek össze? nem tudjuk.

A király *Gerendi Miklós* erdélyi püspököt és *Batthyányi Ferencz* vasmegyei főispánt nevezte biztosaivá. Ezek nyitották meg a gyűlést. Előadásukban a királynak Magyarország iránt viseltető jóakarátát hangsúlyozván, kiemelték, hogy „bár ő felsége örökösödési jogai alapján igényt tarthatott a „magyar trónra“, ezt főleg azért foglalta el, hogy a török ellen megvédelmezze. Ez irányban minden lehető megtett, fáradságot és költségeket nem kímélt. És bizonyára az ő és császári bátyjának áldozatkészsége nélkül Magyarország nem került volna el a török rabságot. Nem csekélyebb szolgálatot vélt tenni az országnak, midőn János királlyal a békét megkötötte, miről most értesíti a rendeket. Ezeket végül buzdítja, hogy szintén tegyék meg köteleességüket, és különösen Slavónia védelmére ajánljanak meg segílyt.²⁾

A rendek nem hagyhatták megjegyzés nélkül ezen előadás több pontját. Miután a király örökösödési jogait említette meg, a rendek siettek kinyilatkoztatni, hogy „*ők nem más jogcímen, hanem Magyarország ősi szabadságai értelmében, szabad választás alapján fogadták el ő felségét uralkodójuknak,*“³⁾ mert meg voltak győződve, hogy egyedül ő képes hazájukat megoltalmazni. Azonban, habár hálásan elismerik ő felségének és császári bátyjának ez irányban szerzett érdemeit, nem

¹⁾ Meghívólevél nem ismeretes. Ferdinánd 1539. szeptember 14-én értesíti Zsigmond lengyel királyt, hogy miután a szepesi városlakosok és Szepesmegye között felmerült viszályok kiegyenlítésére a határnapot már kitűzte volt, „interuenerunt perardua Regni nostri Hungariae negotia, quae a nobis postularunt, ut subditis nostris eius Regni necessario generalem conuentum indiceremus. Is autem conuentus indictus est ad 21. diem septembris“, közel a fennebb említett határnaphoz, melyet ennek folytán későbbre kell halasztania. Az Acta Tomicianae kiadatlan XV. kötetében, 356. l. (A szent-pétervári cs. könyvtárban.)

²⁾ A királyi előadás szövegét nem bírjuk. Tartalmát a rendek válaszából ismerjük.

³⁾ Ezen fontos hely az eredetiben így hangzik: „Quod autem Maiestas Regia gubernamen Regni Hungarie, in quo licet jus suc-

hallgathatják el mégis „azon a napnál világosabb tényt“, hogy ha ő felsége és császári bátyja *maga idején* indítják meg segélyhadaikat, és ezeket Magyarországra vezetik, nem pedig Németországban helyezik el: az ország pusztulását nagy részben elháríthatja, a török által elfoglalt véghelyeket visszaszerezheti, kiadásainak tetemes részétől megmenekülhet, és az ellenpárton levő rendek, buzgó és sikeres tevékenységének szemléletére, meghódolnak vala.

Most tehát a rendek azon kérelemmel fordulnak ő felségéhez, hogy végre ne elégedjék meg kicsinyes, részleges hadi műveletekkel, melyek nem elégségesek az országot megvédeni, hanem, egyetértve a császárral, más fejedelmekkel és saját egyéb országainak rendeivel, határozza el magát oly intézkedésekre, melyek lehetővé tegyék az ellenséget nyíltan megtámadni és szerencsésen leküzdeni. Ha ezt nem teszi, Magyarország és vele a szomszéd tartományok kikerülhetlenül a végromlás elé mennek.

A János királyljal létrehozott egyesség felől, hírből, már korábban volt a rendeknek tudomásuk. És bár ismételve kérték ő felségét, hogy ezen békealkudozások vezetésében magyaroknak is legyen részük, nem hallgatta meg őket. Mivel pedig meggyőződtek, hogy a korábbi egyességek az ország megoszlását, s nem egyesülését eredményezték, nehogy ez jövőre is történjék: engedje meg ő felsége, hogy hívei a János király pártján levő rendekkel közös országgyűlést tartsanak, s itt az ország megmentéséről együtt tanácskozhassanak.

Áttérve a királyi kívánatokra, a következő megállapodásra jutottak.

Bár a török támadások és a belháborúk súlyosan neheztedtek az urakra és jobbágyokra, mindazáltal Slavónia védelmére minden száz jobbágy-telek után *két huszár* kiállítására és 200 martalócz (plagiarii) eltartására ajánlkoznak. Az ekként létesítendő hadsereg, melyhez Mária királyné bande-

cessionis habuisset, non tamen eo respectu, sed quod illud regnum extremo periculo expositum . . . liberaret, suscepisse significavit. Iidem Domini et Regnicole dicunt Maiestatem Suam, non alio jure, sed ex libera electione ipsorum, juxta antiquas libertates Regni Hungarie, in eorum regem elegisse.“

riumja is csatlakozzék, már deczember 6-án Szombathelyre fog küldetni, honnan a király által szintén oda küldendő hadakkal, rögtön Slavóniába induljon.

A királyi hadak ellátására egy forintnyi adót, a 200 marta-
lócz fizetésére 30 dénárt szavaznak meg minden jobbágy-
telek után; oly módon, hogy az egy forint a királyi kamarának,
a 30 dénár Batthyányi Ferencznek kezeihez fog fizettetni.
Mindkét adót a városok is tartozzanak fizetni.

Ha a király személyesen vezetné hadait a török ellen, a
rendek személyesen felkelnek.

Ez után számos kívánságok és sérelmek kerültek sző-
nyegre, melyek már a korábbi gyűléseket is foglalkoztatták,
de a király által még el nem intéztettek. Ezek iránt a rendek
nehézség nélkül jöttek megállapodásra, formulázva a király-
hoz intézendő kérelmeiket. Úgy mint:

Eszközölje a király, hogy a világiak által birt egyházi
javak bocsáttassanak vissza; a borsmonostori apátságot pedig
— mely, nem tudjuk miként, az ausztriai tartományhoz kap-
csoltatott — csatolja vissza Magyarországhoz.

A jó érczpenz mindenütt fogadtassék el. A visszaélések
megszüntetése végett, minden megyében választassanak vásár-
bírák, kik afelett őrködjének, hogy a magyar érczpenz a né-
mettel egyenlő értékben fogadtassék el, és azoknak, kik azt
elfogadni vonakodnak, áruikat foglalják le.

Az országos törvényszék jövő évi január 6-án Pozsony-
ban kezdje meg a bíraskodást. De az 1539-iki év márczius
12-ike óta elkövetett jószágfoglalások és hatalmaskodások
ügyében a helytartó haladék nélkül, és bárhol bíraskodhassék.
A már visszabocsátott, de újra erőszakosan elfoglalt, vagy
jövőben elfoglalandó javakat, a főispánok egy év lefolyása
alatt, tartozzanak a törvényes birtokosoknak visszaadatni; ha
ezt elmulasztják, hivatalukat veszítsék el. A királyi és megyei
hadak által okozott károk rögtön becsültesse meg, és érté-
kük a kárt okozó katonák zsoldjából vonassék le.

Komárom-megyébe nevezzen a király magyar főispányt.

Parancsolja meg Morvaország kapitányainak, hogy ne
avatkozzanak oly perbe, mely a magyarországi törvényszékek
illetékességéhez tartozik.

A Magyarország és a szomszéd tartományok között függőben levő határkérdést „*végre valahára*“ hozassa tisztába.

Rendelje el a bányavárosok szabadalmainak tiszteltben tartását.

Szüntesse meg az önkényesen behozott harminczadokat és vámokat.

Gondoskodjék arról, hogy ezentúl, magánosok kérelmére, ne állíttassanak ki oly királyi iratok, melyek az ország szabadságára sérelmesek.

Rendelkezzék, hogy Szent-Márton, Győr, Veszprém és Sümeg várak jó karba helyeztessenek és a király hűségében megtartassanak; hasonlólag a Slavóniában fekvő Dobrakutja vár iránt is, melyet birtokosa Zekel Ferencz nem képes ellátni.

Eszközlje, hogy Hédervári György, a Lipcsei testvérek és a vasvári káptalan jószágaikat, melyektől erőszakosan megfosztattak, mielőbb nyerjék vissza. Batthyányi Ferenczet pedig, Polheim törvénytelen támadásai ellen, vegye pártfogása alá. Pekry Lajost bocsássa szabadon, tekintettel előbbi jó szolgálatai- és a rendek közbejárására.

Miután a magyarországi rendek korábbi gyűlésein alkottott végzések ¹⁾ nem nyerték el a királyi megerősítést, s ennél fogva azoknak végrehajtása elmaradt; azokat, a mostani országgyűlés végzéseivel kapcsolatban, erősítse meg.

Ezen megerősítés kieszközlése végett a főrendek és az alsó nemesség soraiból követek küldettek a királyhoz. ²⁾ Kik voltak ezek? Mikor, és hol fogadtattak Ferdinánd által? nem ismeretes. Csak az eredmény áll előttünk azon válasziratban, mely — az *esztergomi érsek* javaslatainak tekintetbe vételével — ³⁾ az országgyűlés felterjesztésének egyes pontjaira a királyi elhatározásokat tartalmazza.

¹⁾ Az 1538-ik évi pozsonyi országgyűlés és a sellyei részleges gyűlés végzéseit értik.

²⁾ Responsio Dominorum et Regnicolarum in conuentu Posoniensi pro festo diui Mathei Apostoli et Euangeliste celebrato, congregatorum, iuxta articulos infra denotatos S. Regie Maiestati. — Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Várday Pál dátum nélküli levélben írja Ferdinándnak: „Responsionem per Maiestatem V. Dominis et Regnicolis suis Hun-

A király nem mulasztotta el örökösödési jogára visszatérni. Nem támatta meg ugyan egyenesen a felterjesztésben foglalt ama tételt, hogy a *rendek szabad választása* képezi a trón birtoklásának jogalapját. De midőn a rendek haláljára a török ellen nyújtott védelemért reflectál, ügyesen belevezeti ezen egészen idegen tárgyba azon megjegyzést, hogy őt „ezen áldozatokra *nemcsak az előtte uralkodó magyar királyokkal kötött szerződései és örökösödési jogai*“ készítették, hanem fejedelmi kötelességeinek érzete is. Igéri, hogy ezentúl szintén kitelhetőleg fog gondoskodni az ország javáról, és azon lesz, hogy, miként a rendek óhajtják, nagy és általános hadjárat által az ország teljes felszabadítását eszközölje.

A nagyváradi békekötésről még mindig titkolódzva tesz említést, s részleteit nem tárja fel. János királylyal — úgy mond — a császári követek közbenjárásával „megvetette a béke alapjait“, s ha látni fogja, hogy azok állandó egyességre nyújtanak kilátást, szívesen fogja az alkudozásokba a magyar tanácsosokat, sőt az alsó nemesség, némely tagjait is bevonni. De határozottan ellenezi a János király alattvalóival tartandó közös országgyűlés tervét. És midőn ily gyűlés megtartását eltiltja, ezt sajátyszerű indokolással teszi, melyet gúnynak is lehetne tekinteni. „Felesleges — úgy mond — hogy alattvalói alkalmas idő előtt ez irányban fáradjanak“; majd maga idején értesíteni fogja őket, mikor kívánja e gyűlést megtartatni.

A lovasok kiállítására és a közfelkelésre vonatkozó ajánlatot kegyelmesen fogadja; de megvárja, hogy a nagy hadjárat idején, oly módon fognak a rendek ő felsége személye körül táborba szállani, hogy a magyar nemzet ősi dicsőségét fentartsák és emeljék.

A maga és Mária királyné hadai deczember 6-án Szom-

garis ad articulos eidei per oratores exhibitos faciendam, quatenus tam repente fieri potuit, juxta opinionem meam, conscriptam, misi. Dignetur itaque Maiestas V. eam gracie perlegere, perlectamque, ubi illi videbitur, emendari et tempestive expediri facere; quoniam responsio Maiestatis V., juxta optata Regnicolarum, cum literis Maiestatis V. pro exsolucione dice scribendis, ad singulos Comitatus perferri debebit. Nuncii autem Regnicolarum pro cita expeditione S. Maiestati V. supplicant.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

bathelyen fognak lenni; megvárja, hogy a rendek is pontosan és hiány nélkül küldjék oda fegyvereseiket.

A felajánlott adóval megelégszik, bár az ebből várható összeg csekélyebb, mint az, mit ő a slávoniai bánoknak és kapitányoknak hadaik ellátására fizet. Nem hallgatja el, hogy remélte, miszerint az urak és nemesek nemcsak sokfélekép terhelt jobbágyaikat veendik igénybe, hanem saját erszényük-ből is fognak segínyt ajánlani.

Gondoskodni fog, hogy az egyházi javak eredeti rendeltetésüknek adassanak vissza. Borsmonostor tárgyában vizsgálatot fog megindíttatni.

Meg fogja parancsolni, hogy a körmöczi ércpénz az ország egész területén fogadtassék el. Az örökös tartományok- és szomszéd országokban való forgalma tárgyában amazok rendeivel és ezek uralkodóival tárgyalásokat fog kezdeni. A vásárbírák intézményét hallgatással mellőzi.

A többi kívánatok teljesítését ígéri. Csak Pekry Lajos szabadon bocsátása iránt nyilatkozik némi tartózkodással; „bár — úgymond — méltó okoknál fogva szenvedni büntetését, *maga idején* gondja lesz arra, hogy visszanyerje szabadságát.“

A korábbi gyűlések végzéseire nézve kiemeli, hogy azokra „kegyelmesen válaszolt,“ sőt, a mennyiben a viszonyok engedték, végrehajtásukat is eszközölte. ¹⁾

A királyi válasz oly természetű volt, hogy az „*elméletileg*“ tökéletesen megnyugtató és kielégítő vala. Azonban a rendek már többször vettek ily megnyugtató és kielégítő leiratokat, anélkül, hogy azok „gyakorlatilag“ bármit változtattak volna a helyzeten, és a sérelmek megszüntetését eredményezték volna.

A pozsonyi országgyűlés követői tehát nem elégedtek meg, s már más nap ²⁾ újabb kérvénnyel fordultak a királyhoz.

Miután a király ígéri, hogy az önkényesen elfoglalt birto-

¹⁾ A dátum nélküli királyi válaszirat egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Bár a napot nem ismerjük, a kérvény azon kifejezése „ad hesternam responsionem Maiestatis V.“, kitünteti, hogy más nap nyújtották be.

kok visszaadását eszközölni fogja, kéri, hogy ez „*haladék nélkül*“ történjek; és hívja fel János királyt, hogy ő saját alattvalóit szintén bírja rá ugyanerre.

Miután továbbá igéri, hogy a magyar ércpénzt többi tartományában is el fogja fogadtatni, de ezt már sokszor ígérte, anélkül, hogy teljesítette volna; kéri, hogy most végre teljesítse.

Az ország határainak megállapítására tűzzön ki határnapot.

A borsmonostori apátságot, mivel tökéletesen kétségtelen, hogy Magyarországhoz tartozik, rögtön csatolja vissza.

Hasonlag kétségtelen lévén, hogy a morvaországi kapitányok illetéktelenül avatkoztak be, feltétel nélkül tiltsa el őket ettől.

A vasvári káptalan jogigényeinek alapossága szintén világos lévén, rendelje el, hogy azok érvényre emeltessenek.

Ezekhez, egy *új* kívánatot csatoltak: bírja rá a tizedjövedelmeket élvező egyházi és világi urakat, hogy azok arányában megfelelő hadakat tartsanak. ¹⁾

A királyt a bizalmatlanság ily világos nyilatkozása nem háborította fel. Teljes nyugalommal válaszolt az egyes pontokra.

Az egyházi jószágok visszaadása iránt meg fogja tenni a kellő intézkedéseket „*a mennyiben ez a beírványok sérclme nélkül eszközölhető*“; és fel fogja hívni Jánost királyt, hogy ez irányban ő is teljesítse a méltányosság igényeit.

A magyar ércpénzre vonatkozólag ismételi, hogy közelebb megindítandja a tárgyalásokat.

Az országos határok megállapítására nem tűzheti ki a határnapot, mielőtt ez iránt a morvaországi rendekkel tanácskoznék, mit mielőbb megteend.

Miután a borsmonostori apátság és a vasvári káptalan némely birtokai tárgyában „*a magyar király és az ausztriai főherczeg között nézetkülönbség létezik*“: ²⁾ a kérdést törvényes úton fogja eldöntetni.

¹⁾ A felterjesztés. egykorú példánya, ugyanott.

²⁾ Ezen nevezetes nyilatkozat az eredeti szövegben ekként

A morvaországi kapitányhoz már elküldötte a kíván rendeletet.

A tizedekre vonatkozó pontot, mint teljesen jogosat és a törvényekkel öszhangzót, jóváhagyja.¹⁾

Bár ezen második királyi válasz némely pontokra nézve kedvezőtlenebbül hangzott, mint az első, és a második felterjesztés némely kívánataira tagadólag felelt: az országgyűlés követői kényszerítve látták magukat lemondani a reményről, hogy további engedményeket eszközölhessenek ki, és visszatértek hazájukba.

hangzik: „Cum istorum locorum ratione inter regem Hungarie et archiducem Austrie differentia vigeat. . .“

¹⁾ A királyi válaszirat egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

VI.

Erdélyi gyűlések 1537.—1540.

I.

János király életének végső éveiben zavartalanul bírta Erdélyt, melynek rendei lankadatlan áldozatkészséggel támogatták ügyét.

Egy 1537. tavaszán tartott gyűlésen a magyar nemesség és a székelyek 500—500 lovast, a szászok 500 puskás gyalogot, s ezek részére négy havi zsoldot ajánlottak meg. ¹⁾

II.

1538. február 24-én jött létre Ferdinánd és János között a nagyváradi béke. Bár egyik pontjában megállapítottatott, hogy titokban fog tartatni, mégis előre volt látható, hogy tudomására jut Szulejmánnak, s újabb támadását fogja maga után vonni. Úgy történt. Már tavasz elején hírek érkeztek a szultán készületeiről.

János király ennek folytán Erdélybe jött, s itt a rendek által lelkesedéssel támogatva, buzgó tevékenységet folytatott, hogy a töröknek ellenállhasson. Ferdinánd 13,000 embert küldött segélyére.

Ily körülmények között szükségesnek látta az említett év (1538.) nyarán az erdélyi rendeknek *Kolozsvárra* gyűlést hirdetni, ²⁾ hová magyarországi előkelőbb híveit is meghívta. Az utóbbiak közül legkiválóbbak voltak: *Perényi Péter, Török*

¹⁾ Ezen gyűlésre utalnak Balassa Imre és Kesserew Mihály, midőn 1537. június 25-én Wese lundeni érseket a fennebb említett határozatról ekként értesítik: „Regnum Transylvaniae Regi Joanni gentes auxiliares dedit. . .“ (Egyk. más. a bécsi cs. t. levéltárban.)

²⁾ Mikor? Nem vagyunk képesek pontosan meghatározni.

Bálint, Bebek Ferencz és Eszéki János, ki kevéssel utóbb pécsi püspökké neveztetett; az erdélyiek közül: *Statilius János* erdélyi püspök, *Verancsics Antal* gyulafehérvári prépost, *Maglath István, Balassa Imre és Kendy Ferencz*.

A király személyesen nyitotta meg a gyűlést, a következő beszéddel:

„Mennyivel jobb a háborúnál a béke, s mennyire becsültem ezt minden időkben, nem kételkedem, hogy mindnyájan tudjátok és tapasztaltátok. Most megváltoztatott elhatározással készülleteket tesztek háborúra, melyet nem annyira kívánatosnak, mint szükségesnek tartok. Kétségtelen, hogy Szulejmán ellenséges szándékkal közeledik, hazánkat és minket végromlással fenyeget; és pedig nem más okból, mint azért, mert irigyli békességünket és egyesülésünket, melyet hogy nektek megszereztek, tartós és nehéz fáradoalmakat kellett elviselnem, veszélyekkel daczolnom, ellenségeim gyűlöletét, támadásait, rágalmait és bántalmait eltűrnöm. E mellett a magam kincseit és a ti vagyontokat évenkénti nagy ajándékokra kimerítettem, s a török hadak által országomban véghezvitt pusztításokat és dúlásokat gyakran könnyebben, mint a kár nagyságánál fogva illő leendett, elnéztem. A hódolat semmiféle jeleit nem mulasztottam el kitűntetni; követeim által gyakran kinyilatkoztattam, hogy Isten után a szultánnak tulajdonítom szerencsémeket. Minden gondomat és igyekezetemet oda irányoztam, hogy barátságát, a ti és az egész kereszténység érdekében, megőrizzem. Ha nem járok el ily módon, több keresztény országra súlyos szenvedéseket vontam volna. s az én romlásom a ti és egész Magyarország veszedelmét idézte volna elő. Míg Magyarország, mint egy minden felől megsebesült test, nem volt képes megállani, az ellenség irányában más magatartást kellett követnem, mint ha az teljes éptségben állott volna. Miként az orvosok az emberi test súlyos sebeinek gyógyítására ovakodnak mindjárt kezdetben erős szereket alkalmazni: úgy én is a szenvedő Magyarország gyógyítására gyengéd, és a sebek súlyosságánál fogva, lassú szereket igyekeztem alkalmazni. Kerülvén a háborút, az ellenségnek, mely fegyverével leverte, barátságát minden módon, nagy ajándékok, roppant pénzösszeg, különféle ígéretek által törekedtem meg-

szerezni. Ekként a viszonyokhoz alkalmaztam magamat, tanácsosnak látván azt inkább lecsillapítani, mint felingerelni; míg a nemzet némileg felüdül, hajdani fényét, erejét és számos győzelmekkel jutalmazott bátorságát visszanyeri. Ekként a töröknek irányomban ekkoráig tanusított jóakarátát és nagylelkűségét az én eljárásomnak és ügyességemnek, ne az ő jószágának vagy ármányainak, tulajdonítsátok. Barbár barátságának hazug színe alatt, az állandó béke reményével kecsgettetett minket, hogy rablásainak és bántalmazásainak mindig védelem nélkül ki legyünk téve. Most, mivel irányomban tanusított barátságát megbánta, én pedig hűtlenségét, cselszövényeit és szabadságunk megsemmisítésére irányzott törekvéseit világosan látom: nem vagyok képes többé elnyomni fájdalmas érzelmeimet, melyek a hosszú türelem után önmaguktól törnek ki. Azt tartom, nem kell többé haboznunk. Óhajtvá, hogy titeket is ugyanazon lelkesedés vezéreljen, a mely engem, ragadjunk fegyvert, nehogy Erdély vesztét s Magyarország végső enyészetét okozzuk. Ugyanis a visszavonulás gyalázatot és romlást hozna reánk; szolgaság és szüntelen rettegetés volna sorsunk. Keljünk tehát harcra, tegyük kockára életünket, édes lesz vérünket ontani a hitért, gyermekeinkért és a szabadságért. Soraitok élén fog állani királyotok, osztozkodva a veszélyekben; első leszek, ki az ellenség fegyvereinek kiteszem magam. Ti követni fogjátok példámat, ha ősi származástokra, eleitek bátorságára, a törökökön nyert számos diadalokra visszaemlékeztek, ha szégyellitek eddigi félelmeteket és szolgaságtokat.

A mi engem illet, be fogom bizonyítani, hogy magyaroknak vagyok királya, kikért élni és halni akarok. Igyekezni fogok, Isten segélyével, vagy visszaállítani a magyar nemzet szabadságát, vagy legalább dicső halál által kitüntetni, hogy óhajtottam azt visszaállítani. Midőn nagy lelketeket, harcias alakjaitokat s karjaitokat, melyek segélyével Mátyás király néha három diadalt is aratott egy napon, szemlélem; midőn személyem iránti hűségteket és ragaszkodásokat, hazátok iránti szerelmeteket megfontolom: nem rettegek a törökök hatalmától, sőt nagyobb hévvel és bizalommal nézek a küzdelem elé; csak az egyetértés ne hiányozzék körötökben. Felhívlak tite-

ket, ne higyetek a híreknek, melyek az ellenség számáról terjesztetnek, mivel többnyire nagyítva vannak, s a valóság tetelesen leszállítja. Mert, ha számba vesszük a hadi viszonyokat, hogy a szultán a perzsák fejedelme ellen roppant sereget küldött, a keresztény hatalmak ellen jelentékeny hajóhadat állított ki, Konstantinápolyt és a többi tengerparti városokat őrségekkel kell ellátnia: haderejének csak csekély részét vezetheti ellenünk. Továbbá, ha barátaink és kémeink jelentéseinek hitelt adhatunk, serege rendezetlen tömeget képez, s Ázsia elpuhult fiaiból áll, kik egyszer visszaszorítva ritkán újítják meg a viadalt. Ellenben velünk harcolni fognak horvátok, szlávok, rácok, lengyelek, csehek, sziléziaiak, morvák; segítségünkre jönnek a római király által küldött spanyol és német lándzsás és puskás gyalogok, mindnyájan harczedett vitézek, kik alig négy napi távolságra vannak tőlünk. Sorainkban fognak küzdeni az ausztriai háznak hódolt magyarok is, csak imént ellenségeink, most ismét barátaink és bajtársaink. Birjuk a moldvai és havasalföldi vajdák ígését, hogy hozzánk csatlakoznak. Ekként, Isten segélyével, nem megvetendő számban fogunk egybegyűlni, s habár e tekintetben az ellenség meghaladna minket, erőben és bátorságban mi fogjuk túl szárnyalni.

Ne féljünk tehát, támogatva e harcziás, és a törökök ellen leghevesebb gyűlölettel viseltető, népek által, megkezdeni az annyira szükséges háborút. Kiemelem még azt is, hogy a kedvező alkalmak, melyek a töröknek ekkoráig a keresztények elleni háborúkra nyíltak, többé nem térnek vissza. A francziák, spanyolok, olaszok és németek közötti egyenetlenségek megszűntek; Ferencz király kibékült Károly császárral; a többi keresztény hatalmakkal szövetséget kötöttek a közös ellenség lektüzdésére, sőt már is számos és erős hajóhadat küldöttek ellene. Vajjon lehet-e kételkednünk, hogy mindez előnyünkre fog válni? A törökök ereje úgy szólván az egész világ ellen igénybe van véve; bárhová fordul, mindenütt ellenségekkel áll szemben; kelet és nyugot fegyverkezik; és bizton állíthatom, hogy fél erővel sem jó ellenünk.

Eszerint tehát Istenbe vetve bizalmatokat, tekintetbe véve bátorságtokat, őseitek győzelmeit, egyesüljetek velem;

míg élünk, ne engedjük, hogy kedves és gazdag hazánktól megfoszszanak! És ha netalán vakmerőségnek látszanék, fontoljátok meg, hogy válságos időkben merész elhatározásokra van szükség, s a merészeket többnyire ohajtott siker jutalmazza. Odáig jutottunk, hogy többé nem lehet visszavonulnunk, de ha lehetne, sem volna az megengedhető. Harczolnunk kell, és igyekeznünk a győzelmet kivívni. Ha bátran küzdünk, velünk lesznek, Krisztus vezérlete alatt, a mennyei hatalmak, visszahódítjuk hazánk szabadságát és ősi dicsőségünket!“¹⁾

Ezen szöveget, melyhez hasonlót Erdély rendei nem hallottak János király ajkairól, határtalan lelkesedést keltett. Egyhangúlag helyeselték a fejedelem elhatározását, készeknek nyilatkoztak őt minden erejükkel támogatni, s felkérték, hogy mielőbb végezze őket az ellenségre.

János királyt — a jelenlevő Verancsics tanúsága szerint — soha sem látták oly emelkedett és örömteljes hangulatban, mint ezen alkalomkor. Magasztalta hazafias áldozatkészségüket, ismételte, hogy teljes bizalommal néz elébe a háborúnak, s felhívta a rendeket, hogy mielőbb és lehetőleg számos hadakkal gyűljenek a háborba.²⁾

A gyűlés egyéb végzéseiről nem birunk tudomással. Csak azt tudjuk, hogy a Ferdinánd király által küldött segélyhadak fogadása és ellátása iránt rendelkeztek.³⁾

III.

Míg János király hadikészületeit serényen folytatta, Szulejmán Moldvába tört, az egész tartományt elfoglalta, Péter vajdát letette, s testvérét Istvánt nevezte utódjává. Innen egy csauszt küldött János királyhoz, hogy fegyverkezése

¹⁾ Ezen beszédet a jelenlevő Verancsics közli. „Ita loquutum coram audivi.“ Emiatt nem haboztam azt úgy tekinteni, mint melyet János király, ha talán nem is szó szerint, valóban elmondott.

²⁾ Verancsics Antal. De rebus gestis Hungarorum ab inclinatione Regni. Összes munkái. I. 100—110. II.

³⁾ János királynak 1538. szeptember 16-án Kolozsvárt kelt rendelete, melyben a fennebbi gyűlés végzéseire hivatkozva, tekintettel a német segélyhadak érkezésére, a német pénz elfogadását meghagyja, a szász nemzet szebeni levéltárában.

miatt felvilágosítást kérjen. Azonban ugyanakkor egy előkelő töröktől titkos értesítés jött, hogy a szultán ajándékokkal meg lesz kérlelhető.

János király megragadta ezen ajánlatot. Több ok készítette reá. Reményei nagy részben megghiúsultak: a moldvai és havasalföldi vajdák nem jöttek segélyére; Ferdinánd alig 4000 embert küldött; az erdélyi és magyarországi rendek sem feleltek meg a várakozásainak. Így tehát elhatározá: a békét megvásárolni.¹⁾

Évégből 1538. szeptember 18-án Kolozsvárra gyűlést hívott össze. És a rendek ugyanazon készséggel, melyet néhány hét előtt a harcziás szellemű határozat felkarolásában tanúsítottak, most a béke eszméjéhez csatlakoztak. A király által kívánt pénzösszeg előállítására, azon mezővárosok-, faluk- és várbirtokokra, melyek eddig még nem voltak kapuszámba véve, portánként egy forint adót vetettek ki, melytől csak azon béreseket mentették fel, kiknek vagyonuk három forintnál csekélyebb értékkel bírt.

Együttal felkérték a királyt, eszközölje ki ezen alkalommal a szultánnal, hogy Perényi Péternek fogságban levő fiát bocsássa szabadon, híveinek a törökök által elfoglalt birtokait adassa vissza, s ezek birtokainak pusztításától hadait tiltsa el.

Határoztatott, hogy a fegyverben levő nemesség ne oszoljon szét, hanem oda vonuljon, hová a király rendelni fogja. A jobbágyság bocsáttassanak haza; de mihelyt a véres kard körülhordoztatik, haladéktalanul jelenjenek meg ismét a kitűzött helyen. Hunyad megye jobbágyságai pedig és a szászok egy része, kik eddig a felkelés terhe alól kivonták magukat, fegyvereztessenek fel.

Az idegen segélyhadakat a király az ország védelmére a legalkalmasabb pontokon helyezze el. A nemesek házaiban a hadak ne szálljanak meg. Az okozott és okozandó károk tárgyában a király rögtön szolgáltatasson igazságot.

Ezen a hadjáráttal összeköttetésben levő határozatokon kívül csak egy végzést találunk még a gyűlés törvénykönyvé-

¹⁾ Verancsics Antal i. h. 113., 114. II. És Szilágyi Sándor. Erdélyország Történelme. II. 265.

ben. Ez felkéri a királyt, hogy a jobbágyokat, kik e mozgalmak között uraiktól elszöktek, adassa vissza. ¹⁾

A kivetett egy forint adóból százezer forintnak kellett bejönni. Ugyanannyit ajánlott fel maga János király és ugyanannyit várt magyarországi híveitől. ²⁾ Az ajándékoknak a szultánnál való átnyújtása és a régi barátságos vonatkozások helyreállítása végett, a király és a rendek kérelmére, *Martinuzzi György*, nagyváradi püspök vállalkozott a portára utazni. ³⁾

IV.

János király 1539. december 16-ára *Nagyváradra* gyűlést hirdetett. Vajjon a magyarországi, vagy az erdélyi nemesseget, vagy talán mindkettőt kívánta itt maga köré gyűjteni? És vajjon megtartatott-e ezen gyűlés? nem tudjuk. ⁴⁾

V.

1540. elején Erdély vajdái: *Majláth István* és *Balassa Imre* szétágazó összeesküvést szerveztek János király megbuktatására. Miután Ferdinánd királylyal s a törökkel alku-
dozásba bocsátkoztak, és Erdélyben terveik sikerét biztosítva

¹⁾ A törvénykönyv eredeti példánya a kolos-monostori convent levéltárában.

²⁾ Verancsics Antal 1540. január 20-án Budáról testvéreinek Mihálynak írja: „Ne credas illa trecenta millia aureorum, proximo anno in Comitibus Colosvariensibus, a Transsylvanis centum, ab Hungaris centum, ab se vero centum, sub huiusmodi praetextu collecta, esse missa.“ Verancsics összes munkái. VI. 58. l.

³⁾ Frater György 1540. július 18-án Szászcsébesről Zsigmond lengyel királynak: „Anno praeterito delegatus eram a Serenissimo Domino Joanne . . . summo omnium ordinum consensu ad legationem tureicam.“ (Az Acta Tomicianiana kiadatlan 16-ik kötetében. A szent pétervári es. könyvtárból.) E követtség, János közbejött halála miatt, elmaradt.

⁴⁾ Ezen gyűlésről csak egy adat maradt reánk *Rorario* pápai nuntiusnak 1539. december 7-én Budáról Farnese bíbornokhoz intézett jelentésében: „Sua Maesta havea fatto indire una Dieta solo de li Nobili in Waradino, per il giorno di Santa Lucia; ma non so come li potra andar in tempo, ne manco fin hora li e andato el Rmo Waradiense, qual li dovea andar preparar.“ (A nápolyi állami levéltárban.)

hitték, a három erdélyi nemzetnek 1540. márczius 9-re *Marosvásárhelyre* gyűlést hirdettek. ¹⁾

Azonban a gyülekező rendek hangulata nem volt olyan, mely őket kielégíthette volna. Emellett értesültek, hogy Bethlen Farkas főkapitány terveiket János királynak elárulta, s ez Budáról megindult, hogy személyesen Erdélybe jöjön.

Ily körülménynek között Majláth jónak látta távoltartani magát a gyűléstől. Csak Balassa jelent meg. Itt heves kifakadásokat engedett meg ugyan magának Bethlen ellen, melyek viszhangra találtak a gyülekezet körében is; de terveinek nem keresztülvitelére, hanem következményei elhárítására igyekezett. A rendek tizenkét tagból álló küldöttséget, melyhez a vajdák követei csatlakoztak bocsátottak János királyhoz. A gyűlés ezután békésen feloszlott. ²⁾

¹⁾ Verancsics Antal 1540. márczius 1-én Gyulafehérvárról nagybátyjának Statilius erdélyi püspöknek írja: „Stephanus Maylad et Emericus Balassa . . . comitia indixerunt his tribus nationibus, scilicet nobilibus, Siculis et Saxonibus, celebranda septimo idus Martii in oppido Siculorum, Vasarhel appellato. Hesterno die in sacratio lectae sunt literae vaivodae Maylad, quibus capitulum quoque pro regni consuetudine eodem accessit, neque ascribit causam. Hoc tantum: ob necessitatem et ardua huius regni negotia, intellecturi ea, ubi aderitis. Per brevitatem termini, et quod eadem comitia tandiu intra sinum tenere récondita, suspicio omnibus minime bona insinuat.“ Verancsics munkái. VI. 75. l.

²⁾ Verancsics 1540. márczius 24-én a lengyel királynéhoz intézett levelében elbeszélvén, mily rettegés között várták a marosvásárhelyi gyűlést, kiemeli: „Habitis et absolutis comitiis in oppido Vasarhely 7. nonas martii longe mitiora, et quae haud quaquam, ut ipsi dicebant, reprehendi possent, caeterum omnia languida et tumultuaria celeritate perfecerunt. Opinamur eam ob causam, quod praestigia ipsorum mature fuissent detecta. . . Miserunt ad ejus maiestatem oratores ex unaquaque natione quaternos, qui suspensiones de se exortas indicent falsas esse, et quid decreverint, exponant. Petunt autem imprimis, ut rex illis declaret, quid hostilitatis habeat cum Turca. Etenim vereri se, ne ut Hungaris et Sclavis ferme jam alteris subactis, alteris de pilo pendentibus, idem ipsis quoque insciis et oscitantibus eveniat. Praeterea census se quotannis assiduos et grandes persolvere, ignorareque in quem finem, quum ipse Turca bellum illis et extremam occidionem minitetur, tempusque belligerendi jam aptum adesse, neque de sua secuntate spem ullam videre. Caeterum, ut ejus maiestas pecuniam in Transsylvania cudi faciat, cujus maxi-

VI.

A követek *Nagyváradon* találták János királyt, s itt fogadtattak általa. ¹⁾

Előadták, küldöik nevében, az ország szomorú, kimerült állapotát, és képtelenségét további áldozatokra. Ugyanis, miután János király régóta nem veretett pénzt, igen kevés pénz volt forgalomban, minél fogva a kereskedés pangott, s az adás-vevésben gyakran a cserére voltak utalva. Továbbá felhozták, hogy a közelebbi években jobbágyaik és a szászok roppant adókkal terheltettek, melyekből több folyt be két millió forintnál. Súlyos vádakat emeltek *Frater György*, mint királyi kincstárnok ellen, ki ezen súlyos adók kivetésének okozója, s azok behajtásában a legnagyobb önkénnyel járt el; e mellett roppant mennyiségű gabonát zsarolt ki; várakat építtetett, melyeknek fentartása roppant terhekkel jár; rossz tanácsokat ad a királynak, és azon van, hogy Erdély török rabságba jusson. Továbbá fájdalmukat fejezték ki a felett, hogy a király ellenük hadat indít. „A rendek — így szólottak — megemlékezvén esküjök- és köteleességükről, pálczákat sem fognak ő felségére emelni; viszont ő felségét is kéri, ne feledkezzék meg fejedelmi esküjéről, szabadságaikról és jó szolgálataikról.“ Végre felkérték, szabadítsa meg őket *Frater György* zsarnokságától, és gondoskodjék helyzetük javításáról. ²⁾

man inopiam apud se esse nemo nesciret, eoque res ipsorum esse deducta, ut iam merces permutare cogerentur, quum nequirent vendere. Et quaedam alia ad fidelitatem attinentia, non magni pensi habita.“ Verancsics munkái. VI. 93.—95. ll. — És Gerendi Miklós Bécsből 1540. ápríl 27-én Ferdinándnak jelenti: „Wayuode dietam fecerunt, Maylad interesse non est ipsi et suo college visum, sic solus Balassa diete interfuit, et multa in Wolfgangum Bethlen dixit, et totum Regnum erat ita in eum concitatum, ut si intrasset in illam dietam, certe interfectus fuisset. Ex illa dieta delegerunt septem oratores, quorum unus est nepos meus Martinus de Gherend.“ Eredetije a bécsi cs. levéltárban.

¹⁾ Gerendi, ki fennebb idézett levelében írja, hogy János király nem hallgatta ki őket, rosszul volt informálva.

²⁾ A magyar helytartótanácsnak, az erdélyi elégiületlenek jelen-

János király a követeket, miután előterjesztéseiket meghallgatta, őrizet alá helyezte, és Erdély rendeit ápríl 24-ére *Tordára hívta össze*, hogy ott az összeesküvés részeseinek megbüntetését eszközölje. ¹⁾

János király Verböczy István kíséretében ²⁾ jött Tordára. Az általa személyesen megnyitott gyűlésen feltárta az összeesküvés céljait, és büntetést kért részeseire, kiket a rendek a hűtlenség büntetésében marasztaltak el. ³⁾

Majd a török viszonyok és az adó kérdését hozta szónyegre. Előadta, hogy mindennek felett szükségesnek látja, fenntartani a barátságos viszonyt a portával, melynek megszakítása biztos romlást vonna az országra. Ennek következtében nem habozik nagy pénzáldozatok árán is biztosítani a békét, mely egyébként a magánosok jólétének előmozdítására is szolgál. Mindazáltal ő épen avégből jött Erdélybe, hogy közvetlenül megismerkedjék a rendek vagyoni viszonyaival, terheiket könnyítse és az adók behajtásának módját megfelelően szabályozza. Sőt késznek nyilatkozott a török adót két évre saját pénztárából fizetni meg. A rendek háláját Verböczy tolmácsolta. ⁴⁾

A gyűlés ezután több napig magánjogi viszonyok és a törvénykezési eljárás rendezésével foglalkozott, és ezekről több törvényt alkotott. ⁵⁾

Ez volt János király utolsó gyűlése. 1540. július 21-én meghalt.

tései alapján, Ferdinánd királyhoz 1540. május vége felé, intézett felterjesztése alapján. Egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. —

¹⁾ Thurzó Elek Sempptéről 1540. ápríl 25-én jelenti Ferdinándnak: „Joannes ingressus est usque Tordam, illicque indixit Conuentum Statibus Transsiluanie, quo fortassis non omnes conuenient. Statuit punire anthores sedicionum.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Tordáról 1540. ápríl 23-án Révay Ferenczhez intézett levele a bécsi cs. levéltárban.

³⁾ *Verancsics Antalnak* 1540. június 24-én Statiliushoz intézett levele. Verancsics munkái. VI. 104. l. — És a magyar helytartótanács, fennebb idézett felterjesztése. — *Mindszenti Gábor* naplója. Magyarország történeti tára. I. 14.—16. ll. — *Bethlen Farkas*. Historia de rebus Transsylvanicis. I. 315. és 318. ll.

⁴⁾ Bethlen i. m. 318., 319. ll.

⁵⁾ A törvénykönyv eredeti példánya az Erdélyi Múzeum köziratgyűjteményében. Közrebocsátotta Eder, Simigianusnak 1800-iki kiadásában. 200.—206. ll.

VII.

Horvát- és Tótországi gyűlések 1537—1540.

I.

1537. kora tavaszán a törökök kétszeres eréllyel kezdték meg hódításaikat a magyar korona területének déli szélein. Kliszát — mely félszázad óta daczolt ostromaikkal — vívni kezdtették, s miután Krusich Pétert, ki ötezernyi had élén küldetett felmentésére, megverték vala, hatalmukba is ejtették. Ugyanakkor Mohammed szendrői basa Veröcze és Pozsega megyékben tett foglalásokat.

Ferdinánd ezalatt saját örökös tartományaiban élénk tevékenységet fejtett ki, hogy hadakat gyűjtsön, melyeket *Katzianer János* főkapitány vezérlete alatt Tótországba készült küldeni.

A tótországi rendeket pedig márczius 4-re *Kőrösre* hívta össze, hogy hazájuk védelméről rendelkezzenek. ¹⁾ De a gyűlés, ismeretlen okok miatt, csak ápríl 15-én jött létre.

Ekkor *Katzianer* tekintélyes had élén már megérkezett volt.

A rendek siettek hálájukat kifejezni a királynak buzgó gondoskodásáért; *Katzianert* pedig felkérték, hogy a király által Tótország védelmére rendelt hadaknak még meg nem érkezett részét mielőbb vezesse a tartomány véghelyeibe.

Mielőtt a védelmi intézkedéseket tanácskozás tárgyává tennék, belátták, hogy ezeknek sikerét a múlt évben egymás között támadott egyenetlenségek meg fogják hiúsítani, s ezek-

¹⁾ A meghívólevél nem ismeretes. De a határnapot megismer-teti a következő nyilatkozat, melyet a gyűlés végzéseiben találunk „Dominicam Oculi proxime preteritam, diem videlicet nostre congregationis de mandato regio nobis indiete.“

nek megszüntetése mellőzhetlenül szükséges. Azonban már annyira elmérgesedtek, hogy állandó kibékülés létrehozására nem volt kilátás. Így tehát a viszálykodó felek csak fegyverszünetre léptek. Ugyanis megállapodtak, hogy azon sérelmeket, melyeket márczius 4-ike előtt kölcsönösen szenvedtek, a folyó év december 25-ig békésen türik, és nem fogják visszatartolni. Némileg különösen hangzik az, mit e határozathoz csatolnak, hogy ugyan e *határnápig* „egymást *őszinte szeretettel* fogják felkarolni.“ ¹⁾

Ezután, a tartomány védelmére, 800 lovas és 200 gyalog kiállítását határozták el, s felkérték *Pekry Lajost*, hogy e hadnak fogadását, szervezését és vezetését vállalja magára. E mellett az urak és nemesek minden tíz jobbágytelek után egy puszkás gyalogot ajánlottak fel, kiket szintén *Pekry* vezérletére bízta, és kijelentették, hogy szükség esetében fejenként kelnek fel.

A hadak fizetésére, minden jobbágytelek után egy forintot szavaztak meg, mely nyolcz nap lefolyása alatt a tartományi kincstárnok kezeihez szolgáltatandó, ki utasíttatott, hogy e határidő leteltével, azoknak, kik az adót megfizetni vonakodnak, birtokait, fegyveresei által pusztíttassa el, a mely barbár eljárás régi gyakorlat volt Tótországban.

Egyébkint a katonák az élelmiszereket és takarmányt készpénz fizetés mellett tartoznak vásárolni; az egyes czikkek árát, a főkapitány, a rendek által választandó biztosok és az illető szolgabíró közbejöttével, fogja meghatározni.

A német és magyar pénz mindenütt a maga értéke szerint fog elfogadtatni.

Ezen tárgyak mellett a *báni méltóság* ügye is természet-szerűen magára vonta a rendek figyelmét. A korábbi gyűlésekből többször intéztek, betöltése iránt, a királyhoz kérelmeket, anélkül, hogy meghallgattattak volna. Most nem ismételték azokat. Hanem inkább intézkedéseket tettek, hogy a *báni méltóság* üresedése alatt a tartomány érdekeit megóvják. A kormány vezetésére bizottságot neveztek ki, melynek tagjai valának: a *zágrábi püspök*, *Batthyányi Ferencz*, *Pekry Lajos* és

¹⁾ „Interim . . . animo sincero sese amplecti et prosequi debent.“

Keglevich Péter, kik utasítottak, hogy mindenben a főkapitánynyal (*Katzianert* értik) egyetértőleg járjanak el. Ugyancsak ezen urakra bízta az igazságszolgáltatást. És a zágrábi püspököt felhatalmazták, hogy társainak távollétében, egyedül is, a rendek által melléje adott négy ülnökkel bíraskodhassék. A várak kivétettek bírói hatóságuk alól; azoknak falai között a főkapitányt illette a bírói hatalom.

A rendek végre kimondották, hogy a végzéseknél, ha kell, fegyveres erővel fognak érvényt szerezni. ¹⁾

A kőrösi gyűlés végzéseit *Katzianer* küldötte át a királynak. Ez sietett azokat megerősíteni, kifejezván reményét, hogy lelkiismeretesen végre fogják hajtani, és hazájuk megvédelmezése végett, a szükség követelése szerint, nagyobb áldozatokat is fognak hozni. ²⁾

II.

A kőrösi gyűlés végzése a pozsonyi kamarát kevésbé elégitették ki, mint a királyt. A folytonos pénzügyi zavarok között, melyekkel küzdenie kellett, midőn a magyarországi jobbágyok évenként nagy adót fizettek, határozott ellenszenvvel tekintettek Tótországra, honnan *négy év* óta a királyi kincstár semmi segílyt nem nyert, miután az ott megajánlott adókat a tartomány saját kincstárnokai, a tartomány czéljaira fordították. A kamara ajánlotta tehát a királynak, hogy hirdessen új gyűlést s hívja fel a tótországi rendeket, hogy legalább két forintot szavazzanak meg minden jobbágytelek után, melyet a királyi kincstár egy tisztviselője vegyen át; s e czélból új gyűlést hirdessen. ³⁾

A király, bár a kőrösi gyűlés megerősítését tartalmazó

¹⁾ A törvényczikkek, és a rendeknek ápril 15-én kelt kísérő levele, eredetiben a bécsi titkos levéltárban. Kiadta *Kukuljevič*.

²⁾ A május 2-án kelt leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

³⁾ Ez kitűnik az alább említendő k. leiratból, és *Peregi Albert* kamarai elnöknek 1537. május 5-én a királyhoz intézett leveléből, melyben többi között írja: „Misi formulam literarum, qua litere Maiestatis V. ad Regnicolas pro petendo subsidio, meo iudicio erunt conficiende. Diem vero dietae facile D. Catzianer pro temporis ratione decernere poterit.“ Eredetije ugyanott.

leirat már el volt küldve, felkarolta a kamara javaslatát, és a tótországi rendeknek 1537. június 17-re, *Kőrösre* újabb gyűlést hirdetett ¹⁾

Katzianer János nyitotta meg a tanácskozásokat. Bemutatta a királyi leiratot, mely a múlt gyűlés végzéseit jóváhagyja, s buzdította a rendeket, hogy szavazzanak meg a király részére adót, s ezt helyezték az ő (a főkapitány) rendelkezésére. Továbbá figyelmeztetvén őket, hogy miután a király jelentékeny haderőt küldött Slavónia védelmére, s Alsó-Ausztriából előkelő és vitéz harcosok érkeztek segítségükre: kétszeres kötelességük, hogy maguk részéről is minden kitelhetőt tegyenek meg. Felhívta tehát őket, hogy fejenként ragadjanak fegyvert, a főpapok és főurak állítsák ki a törvény által megszabott banderiumjaikat, és rendelkezzenek a hadak élelmezése tárgyában. ²⁾

Ugyanakkor *Castellanffy János* is megjelent a rendek körében. Előmutatott egy k. leiratot, melyben a tótországi rendek felhívatnak, hogy miután négy év óta a királyi kincstár részére nem fizettek adót, most ajánlják meg azt; s értesíti, hogy behajtását és átvételét az említett *Castellanffyra* bízta. ³⁾

A rendek nem csekély zavarban voltak, melyik k. leiratnak engedelmeskedjenek? Azonban ezen kérdés eldöntése előtt kitértek, s azt a főkapitányra bízták. Ők készséggel hajoltak a király kíváratára és *két forintot* szavaztak meg, melynek fele *királyi*, másik fele a *tartományi* kincstárba fiztessék.

Ez alkalommal az alsó papságot is megadóztatták. A 2—3 káplányt tartó plébánosokra 4 forintot, a többi plébánosokra kettőt, a kisebb javadalmak birtokosaira egyet, végre a káplányokra 50 dénárt vetettek ki. Az ebből befolyó pénzösszeg szintén a királyi és tartományi kincstár között volt megosztandó.

Készségüket személyesen kelni fel hazájuk védelmére,

¹⁾ Meghívólevél nem ismeretes.

²⁾ Katzianernek a gyűléshez intézett, dátum nélküli, irata. Egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ A dátum nélküli k. leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

újra kinyilatkoztatták; oly hozzáadással, hogy a közfelkelés alól az uraknál és a várakban szolgáló nemesek, a betegek, aggastyánok és özvegyek se legyenek kivéve, hanem maguk helyett egy lovas tartozzanak kiállítani. Az egytelkes nemesek kivételt képeznek ugyan, de viszont jobbágyok gyanánt adózzanak. Közfelkelés esetében az urak és nagybirtokos nemesek banderiumjaikat is kötelesek kiállítani. Mivel azonban többnyire jószágaik nagy részétől a török hódítás által meg voltak fosztva; Katzianer János és Pekry Lajos megbízattak, hogy a kiállítandó banderiumok létszámát a tényleges birtokviszonyok alapján szabják meg. S e megbízásban rögtön eljártak.

Az élelmi szerek és takarmány árának, úgyszintén a szállító kocsik fuvardíjának meghatározása a rendek és a főkapitány által kiküldendő biztosokra hagyatott. Egyúttal kijelöltettek bizonyos urak és nemesek, kik szállító kocsikat készen tartani köteleztettek. A szállítók a vámok fizetésétől felmentettek.

Mivel találkoztak, kik élelmi- és hadiszereket a törököknek áruba bocsátottak, mindenki felhatalmaztatott az ily honárulókat élve vagy halva elfogni, a kapitányoknak átszolgáltatni és szállítmányaikat saját hasznára lefoglalni.

A nemesek és papok házainak mensége a katonaszállásolástól megerősítettett.

A katonák által okozott károk, a szolgabírák becslése alapján, az illetők zsoldjából levonatván, pótol tassanak.

A múlt gyűlés végzései megújítottak, és a kapitányok megbízattak, hogy azoknak, kik e végzések ellen cselekednek, jószágait foglalják le, és ő felsége rendelkezésére bocsássák. ¹⁾

Ezen gyűlésnek volt még egy eredménye, melyet a törvényezikkek nem említenek. *Pekry Lajos* kibékölt itt az urak-

¹⁾ Articuli Dominorum ac Regnicolarum Regni Sclauonie in Congregatione illorum generali, Crisii pro Dominica proxima post festum beatorum Viti et Modesti Martirum celebrata editi et confecti. Anno 1537. És mellékelve hozzá egy kimutatás: Numerus gentium Dominorum ac pociorum Nobilium. Egykorú másolat a bécsi császári kamara levéltárában. — Ugyanott a gyűlésnek a királyhoz intézett kísérő levele, eredetiben.

kal, kikhez ellenséges viszonyban állott, különösen a zágrábi püspökkel, s ennek elfoglalva tartott várait visszaadta. ¹⁾

III.

Azon tótországi hadjárat, melyre Ferdinánd maga is nagy készüléteket tett és kétszer vette igénybe a tótországi rendek áldozatkészségét, a mely élénk reményeket keltett az udvarnál és az országban, oly szerencsétlen eredménynyel folyt le.

A remények jogosultak valának. A haderő, mely Slavóniában összegyűlt, jelentékeny vala. Az ausztriai, csehországi, stíriai, karinthiai és tiroli gyalogság száma megközelítette a 16,000-et. A magyar- és tótországi lovasság száma 8000-re rúgott. De ezen sereg, bár Mohammed basa alig 15,000 emberrel rendelkezett, az egész nyáron át tétlenül hevert. Eleség hiánya és betegségek megtizedelték. Majd október elején, Katzianer gyávasága vagy árulása Eszék alatt oly helyzetbe hozta azt, hogy egy része a fővezérrel együtt, ütközet nélkül szétfutott, másik része pedig rövid küzdelem után a török had által felkonezoltatott. ²⁾

A király Katzianert fogságba vetette. A megrémült tótországi rendeket pedig november 5-re Dombróra hívta össze. ³⁾ Biztosaivá ez alkalommal *Jurisich Miklós* bárót, a slavóniai és alsó ausztriai hadak főparancsnokát, *Batthyányi Ferencz* vasmegyei főispánt, *Peregi Albert* pécsi prépostot és királyi tanácsost, végre *Zékel Lukács* szintén k. tanácsost nevezte. ⁴⁾

Batthyányi és Zékel elmaradtak, hihetőleg, mert későn vették a királyi rendeletet. Csak *Jurisich* és *Peregi* jelentek meg a kitűzött napon Dombrón, hol a rendek által tiszteletteljesen fogadtattak. ⁵⁾

November 6-án nyitották meg a gyűlést. Utasításuk értelmében, hosszadalmasan előadták az utóbbi évek eseményeit,

¹⁾ Pekry Lajos elfogatása után, titkárának vallomása. Eredetije ugyanott.

²⁾ V. ö. Horváth Mihály. Magyarország Történelme IV. 134. l.

³⁾ Meghívólevél nem ismeretes.

⁴⁾ Lásd az alább idézendő utasítást, mely részükre kiállítottot.

⁵⁾ A két királyi biztosnak november 7-én Ferdinándhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

kezdve a király által a szultánnal kötött békénél. Kiemelték, hogy míg a király azt lelkiismeretesen megtartotta, a törökök folytonosan megszegték, s egész Magyarország meghódítására irányozták törekvéseiket. Szemben ezen veszélylyel, Ferdinánd buzgón felkärölte a megoszlott ország egyesítésének, a János királylyal való kibékülésnek ügyét. Azonban bár kész volt méltányos feltételek alatt, sőt jelentékeny áldozatokkal is, egyességrelépni: János királyt nem volt képes rábirni, hogy a közöttük létesítendő békekötés után, a török ellen szövetkezzék. Ennek daczára nem csüggedett. Országának oltalmára hatalmas sereget gyűjtött egybe, mely elég erősnek mutatkozott a török túmadás visszaverésére. Azonban, bár meghagyta a sereg vezéreinek, hogy a hű rendeket oltalmazva, a reájuk bízott haderőt kétes esélyeknek kitenni óvakodjanak; ezek mindazáltal megfélemltek utasításairól, az élelmiszereket könnyelműen fedezet nélkül hagyták, azokat az ellenség által lefoglaltatni, sőt magukat körülkerítettetni engedték. A fájdalmas hatást, melyet ezen fejlemény a király lelkére gyakorol, egyedül a tudat enyhíti, hogy lelkiismeretesen teljesítette kötelességét, és a szerencsétlenségért nem őt terheli a felelősség. Egy úttal, melyet a történetek felől értesült, gondjait rögtön oda irányozta, hogy az elkövetett hibát jóvá lehessen tenni. E miatt Katzianer helyébe Jurisich Miklóst nevezte főkapitányává, s elrendelte, hogy haladék nélkül 2000 könnyű és 600 nehéz fegyverzetű lovast, úgy szintén néhány száz gyalogot fogadjon a tartomány oltalmára, míg maga képes lesz nagyobb haderőt kiállítani. E célra újból fel fogja hívni örökös tartományainak rendeit, hogy segílyt nyújtsanak; Stíria, Krajn, Karintia és Görcz rendjeinek már is, november 11-ére gyűlést hirdetett, melyen személyesen meg fog jelenni.

Felhívja a slavóniai rendeket, hogy ide, Gráczbá ők szintén a maguk köréből teljhatalmú biztosokat küldjenek, kikhez ha a rendek soraiból mások is csatlakoznak, kedves dolgot fognak ő felségének cselekedni. Ezekkel közölni fogja terveit, s velők aziránt, miként kelljen a töröknek ellenállni, tanácskozni fog; megállapodásaikat azután a slavóniai rendek kötelesek lesznek elfogadni és végrehajtani.

Ne essenek tehát kétségbe! Ugyanis a szenvedett vesztesé-

get nem annyira a török hatalmi túlsúlyának, mint inkább a királyi vezérek gondatlanságának kell tulajdonítani. Azt könnyen jóvá lehet tenni; annál inkább, mert miután a szultán a Velenzével fennálló békességet is megszegte, a köztársaság ímént szövetségre lépett ellene a pápával s a császárral, és erős hajóhadat küldött Dalmátiába. Ettől nemcsak azon kedvező eredmény várható, hogy a bosniai basa ezután Slavóniát támadásaitól meg fogja kímélni, hanem a királynak joga van remélni azt is, hogy a mit régóta hön óhajtott és mindig sürgetett: a keresztény hatalmak a török ellen szövetkezni fognak. ¹⁾

A rendek a legnagyobb örömmel üdvözölték körülükben és a főkapitányi hivatalban Jurisichot, mint tapasztalt hadvezért és lelkes hazafit. Kijelentették, hogy készek neki engedelmeskedni, és őt mindenképen támogatni. A király azon óhaját is, hogy teljhatalmú biztosokat küldjenek Gréczba, készséggel teljesítették, s azokat mind a három rendből azonnal megválasztották. ²⁾

De ugyanakkor felkérték Jurisichot, hogy míg Gréczban a tárgyalások folynak, ő ne távozzék a tartományból és Varasdon tartózkodjék; mit ő megígért.

E mellett többen a rendek köréből panaszosan felhozták, hogy váraik őrség és lőszerek nélkül, elhagyatva, állanak s támadás esetében ellenállásra képtelenek. A gyűlés, e bajon segítettő, abban állapodott meg, hogy ideiglenesen Jurisich saját katonáinak egy részét helyezze el ama várakba.

Vége felolvastatott Katzianer levele, melyben a gyűlést felkéri, hogy őt, mint Szomszédvára birtokosát, vegyék fel a tótországi rendek sorába, viszont kész osztolni velük jó és bal-

¹⁾ Instructio de iis, quae generosus Nicolaus Jurisitschitz baro in Güns, generalis gentium nostrarum tam in Sclauonia, quam inferioris Austrie capitaneus, Magnificus Franciscus de Bathyan comes comitatus castris ferrei, venerabilis devotus Albertus de Pereg, praepositus Quinqueecclesiensis et egregius Lucas Zeckel consilarii et commissarii nostri, fideles nobis dilecti, simul omnes, vel quotquot ex eis commodo adesse poterunt, cum universis statibus et ordinibus regni nostri Sclauonie nostro nomine agere et tractare debent. Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Sajnos, neveiket nem ismerjük. Jurisich a királyhoz intézett

sorsukban. Azonban a gyűlés válaszolá, hogy kérelmének, a király megegyezése nélkül, ne felelhet meg.

Mire a gyűlés szétoszlott. ¹⁾

Ferdinánd november közepén csakugyan megjelent Grácban, hol örökös tartományainak rendeivel megkezdette, a török elleni segély kieszközlésére czélzó tárgyalásait.

A *tótországi rendek biztosai* is megérkeztek a kitűzött időben. A király több pont iránt kérte ki véleményüket. Mily módon lehetne Slavóniát és a többi tartományokat a törökök pusztításai és támadásai ellen megvédeni? Mily módon kívának ők e célra közreműködni? Miután az utolsó hadjárat szerencsétlen eredményét a vezetés körül elkövetett hibák okozták, mily eljárást kelljen ezentúl a hadjáratokban követni? Mily intézkedéseket és készülleteket kelljen szárazon és vizen, a lovas- és gyalog-hadakra nézve tenni? Miután a hajóhadnak nagy fontossága van, hol lehet legolcsóbban készíttetni hajókat? Hol, s mily számban kelljen a hajóhadra alkalmas fegyvereseket toborzani? Kétségtelen lévén, hogy az utolsó hadjárat szerencsétlen lefolyásának egyik legfőbb oka az élelmi szerek hiánya vala; továbbá, mivel csak úgy remélhető, hogy az idegenek szolgálataikat Tótország védelmére felajánlják, ha biztosíttatnak, hogy élelmi szerekben nem fognak hiányt szenvedni: mily intézkedéseket kelljen ez irányban eszközölni? Miután a lovakban való hiány, és a könnyű lovasok zsoldjának emelkedése folytán, a költségek szaporodása mind inkább érezhetővé válik, mikép kelljen ezentúl a könnyű lovasok és általán a hadak fogadása és ellátása körül eljárni?

A király, midőn e kérdéseket a tótországi biztosok elé terjesztette, kijelenté, hogy ő a maga részéről költséget, sőt saját személyét sem fogja kímélni, és mindent, mi hatalmában áll, megteend. Továbbá figyelmeztette őket, hogy a török elleni támadó fellépésre, az ország felszabadítására soha alkalmasabb időpont nem létezett, mint a jelen. Ezt nem akarja elmulasz-

jelentésében írja, hogy a biztosok neveit egy mellékelt czédulán küldi. A jelentés fennmaradt, a czédula elveszett.

¹⁾ Jurisich Miklósnak és Pereg Albertnek 1537. november 7-én Dombrórról, Ferdinándhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

tani. És reméli, hogy a rendek is áldozatkészséggel fogják támogatni. ¹⁾

A tótországi rendek küldöttei a következőkben foglalták össze javaslataikat és kérelmeiket.

Mindenek előtt szükséges, hogy a király a slavóniai vég-helyeket erősítse meg, lássa el lovasok-, gyalogok- és sajkásokkal, ágyúkkal és löporral; mert el vannak pusztúlva, és birtokosaik nem képesek azokat védelmi állapotba helyezni. Horvátországban *tizenhét* ily vár létezik, Tótországban *huszonhat*. 3000 könnyű lovas, 1500 gyalog és 1000 sajkás clégséges volna. De szükséges, hogy ezek még a tél tartama alatt helyeztessenek el ama várakba, különben a hadjárat megnyitásáig a két tartomány végkép elpusztúl. Ha a király a jelzett haderőt nem képes rögtön megküldeni, arra kéri, hogy legalább azon háromezernyi hadat, melyet Jurisich által a dombroói gyűlésen ígért, hiány nélkül küldje meg; ha ezt nem teszi, a rendek végkép kétségbe fognak esni.

A mi a rendeket illeti, ezek nagy áldozatokat hoztak. Az utolsó hadjárat költségeire, félév alatt, minden jobbágylek 5 forintot adózott, az urak és nemesek fejenként táborba szállottak, többen váraik megerősítésére nagy összegeket fordítottak. Ezentúl szintén készek minden kitelhetőt megtenni. Hogy azonban erőfeszítéseik sikeresek legyenek, szükséges, hogy ő felsége béküljön ki János királylyal. Eként lehetővé fog válni, hogy ő felségének hadai, melyek most János ellen harcolnak, sőt János hadai is a török ellen forduljanak.

Továbbá a közelebbi hadjáratot ő felsége személyesen vezesse. Ez esetben számos előkelő idegenek fognak a táborba gyűlni, és saját költségükön hadakozni.

A király hasson oda, hogy a keresztény hatalmak már e tél tartama alatt, és a jövő évi hadjárat idején is nyújtsanak segélyt; névszerint a velencei köztársaság vállalja el azon 1000 lovas zsoldjának fizetését, kik a horvátországi végvárakba

¹⁾ Propositio facta oratoribus regni Sclavonic. Eredeti fogalmazata ugyanott.

küldetnek, mert azok a törököt Velence területétől is távol fogják tartani.

Kellő számú, ügyes kémeket is kell rendelni.

Legnagyobb fontossága van a hajóhadnak, és szükséges, hogy ő felsége legalább olyanul rendelkezék, mint a török. Állítani lehet, hogy az ország azé lesz, kinek erősebb hajóhada van. A hajók előállítására Slavóniában anyag, fűrészmalmok, mesterek és munkások hiányoznak. Ellenben az örökös tartományokban, a Dráva, Száva és Mura partvidékein mindez bőségesen fellelhető. Ő felsége tehát ott lakó alattvalói által készíttessen 200 sajkát. A Duna, Dráva és Száva mellékein, elégséges számban találhatnak ügyes és megbízható sajkások. Ő felsége haladék nélkül fogadja szolgálatába a hajóhad leendő kapitányát és vajdáját, s ezekre bízza a tizedesek és közlegények fogadását.

Horvát- és Tótország területe élelmi szereket sem szolgáltat elégséges mennyiségben. Az utolsó hadjárat alatt sok helyen akadályozva voltak a termést learatni, és újra vetni; a múlt évi termést felemésztették a hadak. Mindazáltal vizsgáltassa meg ő felsége az urak és nemesek birtokait, s a gabonát, mely netalán még található, vásároltassa össze. Az összegyűjtendő élelmiszereket legcélszerűbb lesz Zágrábban és Varasdön halmozni fel.

A gyalogok zsoldja havonként 3 forint és 20 dénár. A lovasok zsoldját lehetetlen leszállítani. Ugyanis Velence szintén toborz lovasokat, kiknek 6 forintot és takarmányt ígér. János király is nagyobb zsoldot fizet, mint ő felsége, e mellett szabad zsákmányolást enged. Egyébként figyelmeztetik ő felségét, hogy egy keresztény uralkodó sem képes oly nagy számú és jeles lovasságot kiállítani mint ő; mert ha személyesen száll táborba, a főpapok, urak, nemesek fejenként, és pedig saját költségükön tartoznak őt követni.

Végre a biztosok, küldöik nevében, ajánlatot tettek, hogy minden 36 jöbbágytelek után egy könnyű lovast fognak kiállítani és egy egész esztendeig tartani. ¹⁾

¹⁾ A biztosok felterjesztésének egykorú példánya ugyanott.

A király ezen előterjesztésre adott válaszában kijelenté, hogy a végváraknak hadakkal és ágyúkkal ellátása, úgyszintén a hajók építése iránt haladék nélkül intézkedni fog, a löport Pettauban már tényleg megrendelte.

Azon felfogást, hogy a török elleni hadjárat sikerét a János királylyal kötendő béke elő fogja mozdítani, helyesli; ő soha sem idegenkedett a kibéküléstől, és most is kész méltányos feltételek alatt egyességre lépni.

Az utolsó hadjáratban személyesen óhajtotta átvenni a fővezérletet, de fontos okok akadályozták. A jövő hadjárat alkalmával ezt minden esetre megteendi.

A keresztény fejedelmeknél ez előtt is többször sürgetett segílyt, ezentúl sem fogja ezt elmulasztani.

Maga szintén azon nézetben van, hogy Horvát- és Tótország területén elégséges élelmi szerek nem találtatnak; emiatt más országokban fog vásárlásokat tenni. De erejük-höz képest ők is járuljanak hozzá. A raktárakat Zágrábban és Varasdon fogja felállíttatni.

Végre felkéri a biztosokat, eszközöljék ki a közelebbi tótországi gyűlésen, hogy a rendek nem 36, hanem minden 25 jobbágytelek után ajánljanak egy lovast, és legalább másfél forintnyi adót szavazzanak meg; ígérte, hogy ezt hazájuk védelmére fogja fordítani. ¹⁾

A Gráczbba küldött biztosok nem egyedül arra valának utasítva, hogy hazájuk védelme iránt Ferdinánd királylyal tanácskozzanak; hanem arra is, hogy a rendek kívánatait terjeszszék elő és azoknak teljesítését eszközöljék ki. És pedig első sorban azt, hogy *két bánt* nevezzen ki; az önkényesen elfoglalt birtokok visszaadását rendelje el; gondoskodjék, hogy a katonák rablásai és az urak hatalmaskodásai szűnjenek meg, az általuk okozott károk pótol tassanak ki. ²⁾

¹⁾ Responsum regie Maiestatis ad eos articulos, quibus oratores regni Sclauonie responderunt ad proposita sue Maiestatis. Egykorú irat ugyanott.

²⁾ A felterjesztés egykoru másolata ugyanott.

A király az utóbbi pontot hallgatással mellőzve, sietett kijelenteni, hogy a bánokat mielőbb ki fogja nevezni. ¹⁾

A biztosok ekkor egy lépéssel tovább mentek. Kívánták, hogy a bánokat, kik ki fognak nevezetni, esküvel közelebbe arra, hogy az ellenök támasztott és függőben levő perekben haladék nélkül fognak törvényt állani, és az általuk okozott károkért elégtételt nyújtanak. Nevezze ki *Bánffy Boldizsárt* a szervezendő hajóhad kapitányává, és rendeljen Tótországba becsületes adószedőt. Hirdessen a rendeknek gyűlést, hol biztosait támogatni fogják. Végre adjon kegyelmes választ az elfoglalt jószágok visszaadását illető kérelmükre. ²⁾

A király ezen második felterjesztésre válaszolá, hogy a bánoktól átveendi a kívánt esküt; Bánffyt ki fogja nevezni; adószedőről gondoskodni fog; a jószágok visszaadása tárgyában megteendi a szükséges intézkedéseket; a tótországi gyűlést ki fogja hirdetni, és határnapját, a biztosokkal egyetértőleg, állapítandja meg. ³⁾

Ezen k. leirat kielégíthette a biztosokat, s ezek megnyugtatta hagyták el a stíriai fővárost.

És a király csakhamar teljesítette több ígérését. Már deczember 9-én *Nádasdy Tamást* és *Keglevich Pétert* kinevezte Horvát- és Tótország bánjaivá, miután a *Pekry Lajossal* folytatott tárgyalások megghiúsultak. ⁴⁾

IV.

Ugyancsak 1537. deczember 9-én kihirdette a tótországi gyűlést *Kőrösre*, 1538. január 6-ára, hogy ott az új bánok hivatalukat ünnepélyesen elfoglalják, és melléjük a pro-

¹⁾ Ezen k. válasz nem ismeretes. Tartalmát resumálja a második felterjesztés.

²⁾ A felterjesztés egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ A királyi válasz egykorú másolata ugyanott.

⁴⁾ A Kremsben deczember 9-én kelt k. oklevél, mely a kinevezést a rendek tudomására hozza, eredeti fogalmazata, ugyanott. — A Pekryvel folytatott alkudozásokról, és elfogatásáról szól Ferdinánd alább idézendő utasításában.

tonotáriusok megválasztassanak. ¹⁾ Biztosokká *Jurisch Miklóst* és *Batthyányi Ferenczet* rendelte. ²⁾

A bánok közül csak az egyik, *Keglevich* jelent meg. ³⁾

A királyi biztosok, megnyitó beszédükben, hangsúlyozván küldőjüknek, a tartomány védelme érdekében kifejtett, buzgó és áldozatkész gondoskodását, előterjesztették kívánatait, hogy minden 25 jobbágytelek után legalább egy lovast állítsanak ki, egy év tartamára, és minden ház után egy forint adót ajánljanak meg. Illő — mondák —, hogy „erejükön felül“ is áldozzanak; tekintve azt, hogy a szükség nagy és sürgető, hogy minden az ő saját javukra fog fordíttatni, és ő felsége örökös tartományai szintén jelentékeny ajánlatokat tettek. A király maga, korábbi ígérete szerint, 2000 lovast és 1000 gyalogot tart Slavónia védelmére; mivel azonban értésére esett, hogy télen át csak jelentéktelen török csapatok maradtak a boszniai véghelyekben, s ezektől tartani nem lehet; a rendek belátására bízta annak eldöntését, vajjon nem volna-e czélszerű a királyi had létszámát leszállítani, s az ekként megtakarítható összeget a nyári hadjárat költségeire szentelni?

A király továbbá tudomására hozza a rendeknek, hogy a keresztény hatalmak confoederációjának létrehozására czélozó tárgyalások kedvező eredményt ígérnek, és reméli, hogy egyesült erőkkkel sikerülend megtörni a félhold hatalmát. Azonban a confoederáció a királyra is nagy terheket ró; hogy ezeket elviselhesse a rendeknek is közre kell működniök.

A Gráczbá küldött követeik által előterjesztett kívánatokra ő felsége kegyelmes választ adott; névszerint kinevezte a bánokat, kik esküvel kötelezték magukat, hogy tisztüket lelkiismeretesen teljesítendik. A báni méltóság betöltése alkalmával, ő felsége *Pekry Lajosra* is tekintettel vala, s vele

¹⁾ A királyi meghívólevél két, különböző tartalmú, fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Ezt az alább említendő utasításból tudjuk.

³⁾ Ferdinánd, Prágából, 1538. január 12-én írja Nádasdynak, hogy vette levelét, melyben írja: „neque pecuniam, neque pulverem tormentarium aduenisse . . ., supplicando nobis, quod propterea ad Dietam Sclauonicam ire non poteris, tibi ignoscemus.“ Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

megkezdette a tárgyalásokat; de ezeknek folyamában oly túlzó igényekkel lépett fel, s oly fenyegető hangot használt, hogy hűtlensége, melyről már korábban gyanúsítottak, kétségtelenné lőn; emiatt őt, a rendek küldötteinek tanácsára, fogságba vetette, és nem kétli, hogy ezen eljárást a gyűlés is helyeselni fogja. ¹⁾

A rendek két forintnyi adót szavaztak meg minden ház után, s a királynak tetszésére bízták, a házak új összeírását rendelni el; az adó fele az összeírás után 15 nappal, fele pünkösdkor fizetendő. Egy úttal felkérték a királyt, hogy az adót, melyet a múlt országgyűlés a papságra kivetett, a rendek maguk hajthassák be, s a tartomány szükségére fordíthassák. ²⁾

Azonban a király másik kíváнатát, hogy minden 25 jobbágytelek után egy lovast állítsanak ki, nem teljesítették, és fenntartották korábbi ajánlatukat, hogy 36 telek után állítsanak ki, egy év tartamára, egy lovast; a mely kötelezettségtől senki sem tekintetik felmentettnek. Az ekként összeállítandó sereg, a királyi főkapitány vezérlete alatt, a véghelyekben fog szolgálni. Azon esetre, ha a török nagyobb erővel támadná meg a tartományt, vagy valamelyik erősséget venné ostrom alá, a rendek fejenként fognak táborba szállani, jobbágyaik ötöd részével, vagy végső szükség esetében, összes jobbágyaikkal. Ha a török támadások a szomszéd tartományokra is veszélyesek, ezeket ágyúlövésekkel és más hadijelekkal fogják figyelmeztetni. Egyébkint a tartomány védelméről, a várak megerősítéséről, kémek tartásáról való gondoskodást a bánokra bízzák. De a királyt felkérlik, hogy tartson a tartományban egy építésszt, ki a várakat évnegyedenként megvizsgálja és a szükséges építkezéseket elrendelje; továbbá egy élelmezési felügyelőt, ki a hadiélelmezés terén tapasztalással bír. A király által küldött ágyúk és löpor szállítására Zágráb városa 24, Kőrös városa 16, a lepoglavai zárda 12 lovat ajánlottak. A várak élelmezésére pedig az összes rendek a gabonatermés huszadrészét, melyet saját költségükön fognak ajánlottak fel. beszállítani, Megállapították az élelmiszerek és takarmány-

¹⁾ Ferdinánd királynak a biztosok részére 1537. december 28-án kelt utasítása. Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Az I. és XVI. czikkek.

nemek árait; és a vásárlandó készletek szállítására minden 20 jobbágytelek után egy kocsit bocsátottak az élelmezési felügyelő rendelkezésére. Az élelmi raktárak felállítására Verőcze, Újudvar és Velike jelöltettek ki. ¹⁾

A bánok felhívatlak, hogy törvénykezési működésüket márczius 17-én indítsák meg; de az önkényesen elfoglalt várak és birtokok visszaadását rögtön, és minden perlekedés nélkül, eszközöljék. Szabályozták a tövénykezési iratok díját, és a jobbágyok költözködési viszonyait. ²⁾

Megállapítottak, hogy az érczpénz mindenütt törvényes értéke szerint fogadtassék el. A tartományi pénztárnok mult évi számadásainak megvizsgálására bizottság küldetett ki. A mult években a királyhoz küldött követek, és a báni törvényszék ülnökeinek tiszteletdíjára 10 dénár adót vetettek ki; a felesleg a tartomány egyéb szükségeinek fedezésére fogván fordíthatni. ³⁾

Pekry Lajos elfogatásáról a rendek nemcsak a királyi biztosok előterjesztéséből értesültek. Neje, és a hasonlólag fogásban levő Katzianernek neje követeket küldöttek a gyűlésre, hogy a rendek közbenjárását, férjeik szabadon bocsátása érdekében, kikérjék. A rendek nem vonakodtak ezt megtenni. Batthyányi Ferenczet felkérték, hogy nevükben menjen a királyhoz és a foglyok részére kegyelmet kérjen. ⁴⁾

V.

A kőrösi gyűlésnek, imént ismertetett, végzéseí nagy részben papíron maradtak. Miként a király nem teljesítette

¹⁾ II.—XV. cikkek.

²⁾ A XVII.—XXIV. cikkek.

³⁾ A XXV. és XXVI. cikkek. — A törvénykönyv kiadva a magyarországi törvények gyűjteményes kiadásában.

⁴⁾ Batthyányi Ferencz 1538. február 2-án, Németujvárból, jelenti ezt Ferdinándnak, azon hozzádással, hogy e megbízást „non sine difficultate“ fogadta el. Mivel azonban a rendek a felajánlott utiköltséget nem küldötték meg, nem utazik az udvarhoz, s levélben ajánlja a király figyelmébe a reabízott ügyet. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

ígéreiteit, a rendek sem feleltek meg elvállalt kötelezettségeiknek. És midőn, tavasz nyíltával, a törökök ismét megkezdették pusztításaikat, sehol sem találkoztak komoly ellenállással, sőt Dobrycze várát is megvívhatták. *Keglevich Péter*, a bánok egyike, ismervén ezen erősség fontosságát, kísérletet akart tenni visszaszerzésére. Emiatt, 1538. május második felében *Zágrábba* gyűlést hirdetett, s a tótországi rendeket felhívta, hogy fejenként, fegyveresen jelenjenek meg, közvetlenül a hadjáratra indulandók.

A tótországi alsó nemesség számos tagjai és az urak küldöttei mellett, Horvátország követei is megjelentek a kitűzött napon. Mindnyájan készségüket fejezték ki, fegyvert fogni; de kijelentették, hogy az idő rövideje miatt nem voltak képesek jobbágyaikat felfegyverezni. És miután a királyi sereg sem jelent meg, *Keglevich*nek a hadjárat tervével fel kellett hagynia. A királyi hadaknak és a várőrségek fizetésének elmaradása, a rendek körében élénk elégtelenséget keltett, mely szenvedélyes kifakadásokban nyilvánult. Sőt, *Hobethycs Boldizsár* vezérlete alatt, párt alakult, mely nem habozott nyíltan indítványozni, hogy a rendek a töröktől adófizetés árán vásárolják meg a békét.

Keglevich csak nehezen tudta a rendeket lecsillapítani. Június 11-re *Kőrösre* újabb gyűlést hirdetett; kilátásba helyezvén, hogy akkorra a királyi ígéretek teljesítését ki fogja eszközölni. ¹⁾

Vajjon megtartatott-e a kőrösi gyűlés? nem tudjuk.

VI.

Ferdinánd király vezérei hadi munkálatainak 1538-ban nem kedvezett a szerencse. Horvát- és Tótország szenvedései sem szűntek meg; folytonosan ki volt téve a török dúlásoknak. Végre a következő év (1539.) elején néhány ezer spanyol és

¹⁾ Nádasdy Tamás 1539. október 8-án Sárovról Ferdinánd királynak írja: „Recordari poterit Vestra Maiestas, quod preterito anno, in Congregatione Zagrabienſi . . . ceperant aperte Regnicole loqui, quorum caput erat Balthazar Hobethych, ut Turcis tributum daretur.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — Ugyanott *Keglevich* bának 1538. május 21-én, *Zágrábból*, Ferdinándhoz intézett jelentése.

német katona jelent meg. A király, hogy ezen hadak ellátására pénzben és élelmi szerekben segílyt eszközöljön ki, Nádasdy Tamás bánnak meghagyta, hogy szent György napjára, *Horvát- és Tótország* rendinek gyűlést hirdessen. Ez azonban későn kapta meg e rendeletet, és mivel, régi szokás szerint, a gyűlés kihirdetése és határnapja között tizenöt napi időköz kívánta-tott, a gyűlést május 8-ára *Dombórára* hívta egybe. ¹⁾

Ferdinánd *Batthyányi Ferenczet* és *Zékel Lukács* tanácsost rendelte biztosaivá. ²⁾ Az utóbbi súlyosan betegen feküdt Lai-bachban, s így nem jelenhetett meg. Batthyányi is vonakodott a megbízást elvállalni, mivel a király nem küldött neki költséget. Utóbb elszánta ugyan magát; de oly cynismussal, mely még ezen romlott korban is feltűnő, jelentette a királynak, hogy nem engedni soká adósának maradni. ³⁾

Batthyányi, a gyűléshez intézett megnyitó beszédében, előadta, mit tett a király Slavónia védelmére, s mit készül tenni ezentúl; mire felhívta a rendeket, hogy ajánljanak meg adót, gondoskodjanak a hadsereg élelmezéséről és a várak megerősítéséről. ⁴⁾

A rendek készséggel tették meg ajánlataikat a hadsereg-

¹⁾ Nádasdy 1539. apríl 21-én, Kanizsáról jelenti a királynak: „Miserat ad me D. Bathyany literas V. S. Maiestatis, super indicenda dieta slauonica ad festum diui Georgii, que valde tarde ad me peruennerunt . . . ; nam adminus, iuxta consuetudinem Regni, quindecim diebus ante diem congregacionis debebit dieta promulgari; nichilominus ego eas subito misi domino College meo, ut alium diem indicende diete prefigat.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. A törvénykönyvből tudjuk, hová és mikorra hivatott össze az országgyűlés.

²⁾ A királyi utasításból tudjuk ezt.

³⁾ Nádasdy, fennebb idézett levelében, írja Ferdinándnak: „Scribit mihi dominus Bathyany, se a V. S. Maiestate designatum esse in legatum ad ipsam dietam; se tamen eo non iturum, si sibi expense non darentur.“ És maga Batthyányi, 1539. május 2-án, írja a királynak: „Dieta ipsa futura est ad festum Apparicionis S. Michaelis p. v. in Dombro. . . . Intrabo ad diem prefixum. Verumtamen Maiestas V. non cogitet, quod istas meas expensas Maiestati V. in vanum relinquam, ex quo Maiestas V. mihi ne obolum quidem dedit, quod sane expensis confici non potest. Dabo operam, ut Maiestas V. mihi debitor non remaneat.“ Értesíti, hogy Zékel betegen fekszik. A levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ A királynak, 1539. márczius 28-án és apríl 14-én biztosa

nek és a váraknak élelmi szerekkel való ellátására; minden jobbágytelek után egy negyed köből gabonát ingyen, és egy negyed köből buzalisztet 25 dénár árán, szavaztak meg. Továbbá a törökök dúlásainak megakadályozására, 300 gyalog martalócz felállítását határozták, a nyár és ősztartamára; ellátásukra minden jobbágytelek után egy forint adót ajánlottak fel és megállapították, hogy ha a török nagy haderővel támadna a tartományra, közfelkelés fog hirdettetni.

A múlt évben az egyháziakra kivetett, de meg nem fizetett, adónak behajtása újra elrendeltetett.

Mivel *Alapy János* török fogságba esett, és váltságdíjának előállítására összes birtokait kényszerült elzálogosítani, segélyül 10 dénárt szavaztak meg részére, szintén minden jobbágytelek után.

A báni törvényszékre nézve határozatott, hogy május 28-án Zágrábban vagy Kőrösön kezdje meg működését.

Végre a jobbágyok költözködése és a szökött jobbágyok visszaadása tárgyában hoztak végzéseket.¹⁾

VII.

A következő év (1540) őszén, *Keglevich Péter* bán elnöklése alatt, a *tótországi* rendek Zágrábban tartottak gyűlést. Végzései közül csak egyet ismerünk, mely martalóczok fogadására és ellátására fél forint adót szavazott meg.²⁾

részére adott két utasítása, megbízólevele és rendelete. Eredeti fogalmazataik ugyanott.

¹⁾ A törvénykönyv egykorú példánya a bécsi császári kamara levéltárában.

²⁾ *Keglevich*, 1540. november 19-én, Szentgyörgyvárról írja Ferdinánd királynak: „Quamuis in proxime transacta Zagrabienſi dicta, pro offerendo subsidio tractatum sit, Communitasque Regnicolarum singulum florenum médium, de singulis eorum colonis, ad conservacionem peditum plagiariorum obtulerit; ita, ut eciam domini Magnates et alii huiusmodi subsidium contribuerent. . .“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

VIII.

Magyarországi részleges gyűlések 1540. és 1541-ben.

I.

János király halála után, erdélyi és magyarországi hívei két pártra oszoltak. Az egyik, melynek élén Frangepán kalocsai érsek és Perényi Péter állottak, a nagyváradi béke végrehajtását, az ország egyesítését Ferdinánd kormánya alatt, ohajtotta. A másik, Frater György és Petrovics Péter vezérlete alatt, az elhunyt király fiát János Zsigmondot törekedett a magyar trónra emelni, s e végből királyválasztó országgyűlést hívni össze. ¹⁾

János király számos előkelő hívei és az erdélyi rendek

¹⁾ *Frater György* 1540. július 18-án Szászsebesről Zsigmond királynak írja: „Neque hoc omittendum, agere per oratorem apud S. Cath. Caesaream majestatem, ut Ser. Romanorum Regem cohibeat, ne in regnum Ungariae quicquam tentet, neve solito more irrumpat, et bello calamitatis infligat (sic), quoadusque nos *conventu indicto*, quid regno, conservationique eius conveniat, statuemus.“ Az *Acta Tomicianae* kiadatlan XVI. kötetéből a szent-pétervári es. könyvtárban. — *Choron András* 1540. augusztus 24-én Ugodból jelenti: „Hic pro certo narratur, ut ipsi Joanniste, qui in transsilvania fuere, cum vaywodis, videlicet Maylath et Balassa Imre fecissent concordiam, et essent in reditu cum cadavere Joannis Regis, venirentque cum eo Alban Regalem ad sepellicendum, ubi inter sepulturam facerent unam congregacionem, illucque aut gubernatorem filii Joannis Regis, vel alium eligerent et constituerent, seu cum solutione taxe ad Imperatorem Turcarum adhererent, vel tuicioni Polonie Regis sese subjugabunt. . . . Bonum esset, ut Sua Maiestas (Ferdinánd) primo ante omnia conventum faceret, quoniam si ipsi primitus facient aliquam dietam et electionem inter ipsos, tandem illam eorum conclusionem armis Suae Maiestati gravius erit solvere.“ Egykorú másolata a bécsi es. levéltárban.

követei, ¹⁾ miután uruk tetemeit a székesfehérvári sírboltban ünnepélyesen elhelyezték, 1540. szeptember végső napjaiban a Rákos mezejére gyűltek össze.

Vajjon a magyarországi megyék és városok meghívatlak-e? És ha igen, vajjon megjelentek-e követeik? nem tudjuk. Itt János Zsigmondot egyhangúlag Magyarország királyává kiáltották ki, nagy korúságáig az ország kormányát anyjára, Izabella királynéire és három tanácsosra: Frater Györgyre, Petrovics Péterre és Török Bálintra bízta. ²⁾ A gyűlés lefolyásáról és végzéseiről egyéb részleteket nem ismerünk. Aunyi azonban kétségtelen, hogy e gyűlés nem bírt a törvényes országgyűlés jellemével, és a királyválasztás nélkülözte az érvényesség összes feltételeit.

II.

Ekként János király halála nem állította vissza a megszokott ország egységét. Frater György lángeszű és erélyű képes volt János Zsigmond részére az atyja által bírt területet megmenteni. De ez ismét csak a török szövetség útján volt kivihető, minek gyászos következményei mind világosabban tüntek elő.

1541. nyarán Szulejmán újból Magyarországra vezette hadait. A mohácsi gyásznapi tizenötödik évfordulóján Budavára ormaira feltűzte a félholdat. A török hódítás az ország szívéig terjeszkedett. És Ferdinánd most is képtelen volt útját állani.

Az ország állapota, a nemzet hangulata sok tekintetben

¹⁾ Verancsics Antal 1540. szeptember 2-án Gyulafehérvárról Statiliusnak írja, hogy a szászsebesi gyűlésen többi között határozott, „ut mittantur legati ad reginam et ad Hungariae proceres, iisque voluntas, consensusque ipsorum mutuus declaretur. . . Oratores supplices ad reginam mittunt, fidelitatem offerunt, auxilia poscunt, pro gratia laborant, ab Hungariae proceribus regem se expectare profitentur.“ Verancsics munkái. VI. 144.—7. ll.

²⁾ Verancsics 1540. október 11-én Gyulafehérvárról Szalánczi Jánosnak írja, hogy Frangepán érsek és társai „neque interfuerunt comitiis ab universo regno in campo Rakos celebratis,“ i. m. 150. l. És *Bethlen Farkas* i. m. 344. l.

hasonló volt ahhoz, mely 1531-ben, a két uralkodó mellőzésével tartott gyűléseket provocálta, melyeken a hazafiúi buzgalom és az egyéni nagyravágyás közös célban találkozott: véget vetni az ország megosztásának, és önerővel menteni meg a hazát.

Már 1541. augusztus 28-án, midőn Szulejmán céljait még homály borította, a felső magyarországi megyék követei *Eperjesen* gyűlést tartottak, hol arról tanácskoztak, mikép oltalmazhatnák meg területüket a török ellen? ¹⁾ Tanácskozásaik- és megállapodásaikról közelebbi részleteket nem ismerünk.

III.

Két héttel utóbb, 1541. szeptember 13-án több főúr és nemes *Tokaj* várában tartott tanácskozmányt. *Perényi Péter* abaui főispán és főkapitány, *Serédi Gáspár* főkapitány, *Bebek Imre* gömöri főispán és *Balassa Imre* erdélyi vajda voltak a jelenlevők között legkiválóbbak. Itt elhatározták, hogy szent Mihály napjára *Gönczre* az ország összes rendeit meg fogják hívni, hogy velök hazájuk fentartásáról és megmentéséről tanácskozzanak.

„A végveszély, melyben forgunk, — írják — felhív és int minket, hogy végre egyesülten és egyetértve tanácskozzunk hazánk üdvéről.“

A nevezett urak meghívóleveleikben hivatkoztak azon hatalomra, melylyel Ferdinánd király által vannak felruházva. És minden megyét tizennyolcz nemes képviselő küldésére hívták fel. ²⁾

Vajjon megtartatott-e a gönczi gyűlés? nem tudjuk.

¹⁾ Loboczký Máttyás 1541. augusztus 31-én Késmárk városának írja: „Die Dominico proximo fuimus in Eperjes congregati, ubi Universitas Nobilium Sedis Saros et Scepus. nec non et omnium Comitatum Nuncii aderant. Consulimus invicem, quomodo nos a Turcica manu salvare possemus; Deus tamen novit, an consilia nostra aliquid proficient.“ *Wagner. Analecta Scepusii.* I. 76. I.

²⁾ A nevezett uraknak Szepes megyéhez intézett, Tokajban 1541. szeptember 13-án kelt meghívólevele. Eredetije a nevezett megye levéltárában.

IV.

Míg a tokaji értekezlet fejei az országot, kellő biztosítékok mellett, Ferdinánd jogara alatt ohajtották egyesíteni, s e célból hívták össze a gönczi gyűlést; Frater György 1541. október 18-ára *Debreczenbe* a végett hívta össze az ország rendeit, hogy azokat Ferdinándtól elvonja és János Zsigmond pártjára vezesse. Ezt előkészítendő, meghívóleveleiben kiemelte, hogy a szultán által fel van hatalmazva személy- és vagyonbiztoságot ígérni mindazoknak, kik „vele egyetértének.“¹⁾

Ezen debreczeni gyűlésről is hallgatnak emlékeink.

V.

Hasonló gyűlés hívatott össze 1541. december 6-ára *Sajó-Szent-Péterre, Borsodban.*²⁾ Azonban Ferdinánd kapitányai és szorosabb hívei vonalkodtak ott megjelenni; vagy mert nem tartották megengedettnak a király tudta nélkül hirdetett gyűlésen résztvenni; vagy mert féltek, hogy az János Zsigmond érdekében fog tartatni. Főurak általán nem voltak jelen; csak kevesen képviseltették magukat követek által. Emiatt az egybegyűlt nemesség, csekély számánál fogva, nem tekintette magát illetékesnek az egész országot érdeklő ügyekben határozni, s december 21-re Miskolczra újabb gyűlést hívott össze. Mindazáltal már most kimondatott, hogy az ország fennmaradásának érdeke sürgetően követeli a nemzet egyesülését, egy uralkodó jogara alatt, hogy ekként egyesült erővel lehessen a török ellen fellépni. Találkoztak ugyan, kik javasolták, hogy ha Izabella a szultánnál Buda visszaadását kieszközli, meg kell hódolni fiúnak. De a nagy többség *Ferdinánd* mellett nyilatkozott, és Frater Györgynek s más vele tartó uraknak követei készeknek nyilatkoztak hozzá csatlakozni.

¹⁾ Frater Györgynek 1541. szeptember 28-án Szepes megyéhez intézett meghívólevele ugyanott.

²⁾ Úgy látszik az ország összes rendei meghívtak ide. Ugyanis, mint Verner Gy. alább idézendő leveléből kitűnik, a bányavárosok felkérték Verner Györgyöt, hogy őket a gyűlésen képviselje.

A közügyek mellett a nemesség nem feledkezhetett meg saját külön érdekeiről sem. Élénk panaszok emelkedtek némely főurak ellen, kik az alsó nemességet elnyomják és zsarolják.

Midőn az iránt tanácskoztak, mikép szüntessék meg e bajokat, a nézetek elágaztak. Némelyek javasolták, hogy a nemesség lépjen egymás között szövetségre és ragadjon fegyvert zsarnokai ellen. Azonban a többség abban állapodott meg, hogy az orvoslást Ferdinándtól kell sürgetni.

A gyűlés két küldöttet bocsátott *Verner Györgyhöz*, Ferdinánd sárosi kapitányához, kik felkérték, hogy járuljon határozataikhoz, és eszközölje ki a felső magyarországi királyi városok hozzájárulását.¹⁾

VI.

Verner György december 18-ára *Eperjesre* hívta meg Lőcse, Bártfa, Eperjes és Kis-Szeben városokat, Sáros- és Szepesmegye rendeit, hogy velők a teendők iránt tanácskozzék.

Az egybegyűlt rendek kinyilatkoztatták, hogy, a mi az egyesülést illeti, melyre a sajoszentpéteri gyűlés által felhívatnak, ők törvényesen megkoronázott királyukhoz hűségesen ragaszkodnak, annál inkább, mert az képes őket mind a kül-ellenségek támadásaival szemben megoltalmazni, mind a belső bajokat, melyek ekkoráig zaklatják, megszüntetni. Eszerint készséggel felajánlják közreműködésüket ő felsége s közös hazájuk javának előmozdítására.

A menyiben a rendek szenvedett sérelmeik és bajaik megszüntetése tárgyában ő felségéhez folyamodni kívánnak, készek hozzájuk csatlakozni. Azonban mind ő felségének jogaira nézve sérelmesnek, mind a közbéke fentartása szempontjából veszélyesnek tartanak, ama bajok megszüntetése végett akár külön szövetséget kötni, akár azok ellen, kik őket elnyomják, fegyvert ragadni. Ő felsége, méltányos kívánataikat kétség nélkül meg fogja hallgatni, és nem mulasztandja

¹⁾ Verner György Sárosból december 14-én a bányavárosokhoz és december 20-án Ferdinándhoz intézett levele. Amaz a selmeczi városi, ez a bécsi titkos levéltárban.

el a véghelyekről is megfelelően gondoskodni, miként Eger váráról már is gondoskodott. Ha tehát a rendek olyast határozának, mi ő felsége jogaira nézve sérelmes: ők az ellen óvást emelnek.

Az eperjesi gyűlés, ezen megállapodásainak kijelentése végett két követet küldött Miskolczra. ¹⁾

VII.

A december 21-re kihirdetett *miskolczi gyűlésen* tizenhárom megye: *Abauj, Bereg, Bihar, Borsod, Gömör, Heves, Külső-Szolnok, Nógrád, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Zemplén* és *Ugocsa* nemessége volt képviselve.

Mindnyájan, egyértelműleg kifejezést adtak Ferdinándhoz való ragaszkodásuknak. Felhagyva az önségély gondolatával, a királyhoz fordultak. Követeik által tolmácsolták áldozatkészségüket, és kifejtették a szenvedéseket, melyek, a hatmaskodó főurak kiméletlen zsarnoksága által, évek óta súlyosodnak az alsó nemességre. E miatt kéri a királyt, rendeljen egy magyar kapitányt, ki az erőszakosan elfoglalt birtokokat törvényes tulajdonosaiknak adja vissza, a sérelmek és elnyomás ellen oltalmazza, a törvénytelen adókat és harminczadokat szüntesse meg, őket jobbágyaikkal együtt, kiket az alispánok és szolgabírák által megállapítandó számban, fel fognak fegyverezni, a török ellen vezérelje, végre gondoskodjék, hogy mind a magyar, mind az idegen hadak a jobbágyság zsarolásától tartozkodván, saját zsoldjukból éljenek, nehogy az elnyomott szegénység jajkiáltásai az ég boszúját kérjék le vagy pedig — a mi több helyen történt — török területre kényszerüljön menekülni, s a törökökkel saját honfitársai ellen harczolni. ²⁾

¹⁾ Az eperjesi gyűlésnek a miskolczi gyűléshez intézett átirata. Egykorú másolata a bécsi cs. t. levéltárban.

²⁾ A miskolczi gyűlés lefolyásáról nem bírnak adatokat. Végzései és Ferdinándhoz intézett felirata ismeretlenek. De az utóbbinak tartalmát nemcsak a királyi válaszirat ismerteti, hanem Lőcse, Bártfa, Eperjes és Kis-Szeben 1541. december 27-én Ferdinándhoz

Ferdinánd az 1542-ik év első napjaiban fogadta a miskolci gyűlés követeit. Előterjesztésükre adott válaszában kijelentette, hogy a gyűlés megtartását, határozatait és kívánatait kegyelmesen tudomásul veszi.

Benső részvettel értesült hű rendeinek szenvedéseiről, melyeket hön ohajtott megszüntetni; azonban, bár Lajos király halála óta mindent megtett, hogy ezen „nemes és dicső országot“ egységre és összetartásra vezesse, jogai- és szabadságaiban megtartsa, a belbékét megszilárdítsa; igyekezetei nem vezettek eredményre. Egyébkint biztosítja a rendeket, hogy ezentúl sem fogja őket elhagyni, s a közelebb tartandó országgyűlésen, biztosai által közölni fogja javaslatait, melyek az országnak belső és külső ellenségeitől való megszabadítására vonatkoznak. A rendek ezen országgyűlésre küldjenek követeket, és türelemmel várják be eredményét.

A király továbbá ígéri, hogy haladéktalanul fel fogja hívni azokat, kik a nemességet és a jobbúgyokat elnyomják, hogy további hatalmaskodásoktól tartózkodjanak; a királyi helytartót is utasítandja, hogy erre nézve a szükséges intézkedéseket tegye meg.

A mi a rendek által kért kapitányt illeti, hozzanak 2—3 alkalmas férfiút javaslatba, mire a közelebbi országgyűlésen elő fogja adni határozatát.

Értesíti a rendeket, hogy Frater György, Petrovics Péter és Kostka Szaniszló készek meghódolni, kikkel már is tárgyalásokat folytat.

A Oseországban, s egyéb tartományaiban tartott gyűléseken a török hadjáratra jelentékeny haderőt ajánlottak meg, és mielőbb 8000 könnyű lovast és 1000 martalóczot fognak kiállítani. Biztos reménysége van, hogy a speieri birodalmi gyűlés, melyre most készül utazni, nemcsak a Regensburgban megajánlott segílyt fogja megadni, hanem még nagyobb áldozatokat is hozand. ¹⁾

intézett felirata is, melyben a miskolci gyűlés kérelmeit támogatják.

¹⁾ A k. válasz egykorú másolata Bártfa sz. k. város levéltárában. Közli *Korackich*. Supplementum. III. 179.—183. II.

A király e választ 1542. január 15-én adta ki. Már a következő napon teljesítette az abban foglalt ígéretek egyikét. *Perényi Péter*hez, ki ellen a miskolci gyűlésnek legtöbb panasza volt, rendeletet bocsátott, melyben meghagyta, hogy a törvénytelen harminczadok behajtásával, az alsó nemesség és a jobbágyok elnyomásával hagyjon fel. ¹⁾

¹⁾ A január 16-iki k. rendelet eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

IX.

A pozsonyi és besztercebányai országgyűlések 1541. Márczius- és 1542. Februáriusban.

I.

Ferdinánd király vetélytársának halála után nem sietett összehívni az ország rendeit. Be akarta várni a János Zsigmond pártjával megkezdett békealkudozásoknak, majd a Fels Lénárt által megindított hadi munkálatoknak kimenetelét. Miután amazok és ezek meghíúsultak, sőt a szultán haragját felidézték: 1541. január közepén Magyarország, Horvát- és Tótország rendeit Pozsonyba hívta össze, hogy velök azokról, „mik az ország jólétét, visszaszerzését és fentartását érdeklik“, tanácskozzék. Különösen arra készült őket felhívni, hogy a véghelyek oltalmára lovasokat, s ezek eltartására költséget szavazzanak meg. ¹⁾

¹⁾ Meghívólevél nem ismeretes; de bírjuk Ferdinánd királynak 1541. január 16-án Prágából gróf Blágay Kristófhoz intézett levelét, melyben többi között írja: „Scire te clementer volumus, nos generalem conventum in Regno nostro Hungarie celebrandum indixisse, eoque omnes Status ordinesque tam prefati Regni, quam etiam Dalmatie, Croatie et Selavonie convocasse, ut de iis, que ad salutem, recuperationem et conservationem eisdem Regni ac fidelium nostrorum spectant, per Commissarios nostros, quos eo emanaturi sumus, cum Statibus et Ordinibus istis agatur, tractetur et consultetur. Et quia inter alia a Statibus per dictos Commissarios petitori sumus, ut ad tutanda confinia et ipsi aliquem equitum numerum suis impensis intertenendum iam nunc conducant . . . et quod inter eos, quos conducturi sunt, velint etiam Croatie et Selavonie equites recipere, dabimus operam, ut tui equites inprimis ad servitia istiusmodi deputentur.“ Eredeti fogalmazata a bécsi es. t. levéltárban.

Az országgyűlés márczius második felében *Pozsonyban* megtartatott. De lefolyásáról és végzéseiről semmit sem tudunk. ¹⁾

Valószínű, hogy ezen pozsonyi országgyűlés bocsátotta a regensburgi birodalmi gyűlésre ama követtséget, melynek szónoka Frangepán Ferencz kalocsai érsek 1541. június 9-én a német birodalom rendeit segélynyújtásra buzdította ²⁾.

II.

Az ország egyesítése, Buda eleste után ismét kiváló élénkséggel foglalkoztatta a királyt és a nemzetet. Frater György, ki azt, János király halála óta, leginkább megakadályozta, felhagyott az ellenkezéssel. És már 1541. deczember 29-én a két fél biztosai aláírták az előleges egyességet, melynek értelmében az egész ország Ferdinándra volt szállandó.

Ferdinánd ugyanakkor ki akarta tüntetni, hogy az ország megoltalmazására elégséges haderőt képes kiállítani. E miatt a német birodalomban és örökös tartományaiban gyűléseket hirdetett, hogy segélyt eszközöljön ki.

Ily körülmények között szükségesnek látszott a magyar országgyűlést is egybehívni. Ezt 1542. első napjaiban tette meg, határnapjául február 19-ikét, színhelyéül pedig Besztercebányát tűzte ki. ³⁾ Azokat, kik ekkoraig az ellenpárt tagjai voltak, fejedelmi szavával biztosította, hogy ha megjelennek, nem fognak bántalomban részesülni. A megyéket két-két követ küldésére hívta fel. Ő maga a spejeri birodalmi

¹⁾ Kovachich hivatkozik egy Pozsonyban 1541. márczius 20-án kelt levélre, mely ekként van aláírva: „Praelati et Barones ac universi Proceres omnium Ordinum et Statuum Regni Hungariae fideles et subditi Serenissimi Romanorum et Regiae Maiestatis.“ Supplementum ad Vestigia Comitiorum. III. 166. l.

²⁾ Francisci Frangepani Comititis, Archiepiscopi Colocensis, *Oratoris Regni Hungariae* ad Caesarem, Electores ac Principes Germaniae Oratio, habita Ratisponae IX. Julii 1541. Kinyomatott s. l. 1541-ben.

³⁾ Hihetőleg azért nem Pozsonyba, vagy Nagyszombatba, mert ezen városok polgárai vonakodtak a kőrméczi pénzt elfogadni.

gyűlésre utazván, biztosok által kívánta magát helyettesíteni. ¹⁾ E tiszteket *Batthyányi Ferencz* vasmegyei főispánra és *Beck Márk* ausztriai cancellárra ruházta, ²⁾ kikhez még Várdai Pál esztergomi érseket, Thurzó Elek k. helytartót és Perényi Péter abaujvári főispánt csatolta; de belátásukra bizta eldönteni, vajjon nem czélszerűbb-e nekik egyszerű főrendek gyanánt venni részt az országgyűlés tanácskozáisaiban? ³⁾ Beck és Batthyányi február 23-án érkeztek Beszterczebányára. A magyar urakkal tartott tanácskozmány megállapodása értelmében, csak ők *ketten* viselték a *királyi biztosok* tiszteket. ⁴⁾

A rendek február végső napjaiban nagy számban gyűltek egybe.

A *főpapok* köréből megjelentek:

Várdai Pál esztergomi érsek, Ujlaky Ferencz győri püspök, Jozefich Ferencz zengi püspök, Peregi Albert pécsi prépost, Sbardellati Ágoston esztergomi prépost, Oláh Miklós székesfehérvári örkanonok.

A *főrendek* sorából:

Thurzó Elek k. helytartó, Balassa Ferencz, Imre, János, Menyhért és Zsigmond, Bánffy Boldizsár, István, László és Zsigmond, Basó Mátyás, Báthory András szatmári főispán, Batthyányi Kristóf, Bazini és szent-györgyi Kristóf gróf, Bebek Ferencz, Homonnai Antal, György és Imre, Keglevich Péter, Losonezy Antal, Nádasdy Tamás, Nyáry Ferencz, Perényi Péter abauji főispán, Podmaniczky János, Ráskai István, Révay Ferencz, Verbőczy Imre.

¹⁾ A január 6-án kelt meghívólevelével eredeti fogalmazata a bécsi t. levéltárban. Ezen fogalmazatban az országgyűlés Bálint ünnepét megelőző vasárnapra (febr. 12) hívatik össze. Azonban e határnap, később Bálint ünnepét követő vasárnapra (febr. 19.) tétetett, miként ez Thurzó Eleknek január 25-én Kristóf szent-györgyi és bazini grófhhoz, január 31-én Soprony városához intézett leveleiből kitűnik melyekben azokat a megjelenésre buzdítja *Kovackich* Supplementum. III. 166., 167. ll.

²⁾ A január 23-án kelt megbízólevelével eredeti fogalmazata ugyanott.

³⁾ Az alább említendő kir. utasítás alapján.

⁴⁾ Beck és Batthyányi márczius 9-iki jelentése.

Nemcsak azon *tizenhét* megye küldött követeket, melyek ekkoráig Ferdinándnak hódoltak, úgy mint: Árva, Bars, Bereg, Esztergom, Győr, Hont, Komárom, Liptó, Mosony, Nyitra, Pozsony, Szepes, Túróc, Ung, Vas, Veszprém és Zólyom; hanem a János király területéhez tartozó *tizenöt* megye is, úgy mint: Abauj, Borsod, Fehér, Gömör, Heves, Kraszna, Közepsszolnok, Marmaros, Nógrád, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Tolna, Trencsén, Zala.

Tizennyolcz királyi- és bányaváros volt képviselve: Bakabánya, Belsőbánya, Besztercebánya, Eperjes, Esztergom, Kis-Szeben, Körmöcz, Libetbánya, Lőcse, Nagyszombat, Pozsony, Selmecz, Soprony, Szakolcza, Székesfehérvár, Újbánya, Zólyom. ¹⁾

Ellenben az ország Tiszán túli részei és Erdély nem küldöttek követeket. ²⁾ Horvát- és Tótország sem volt képviselve. ³⁾

¹⁾ Batthyányi és Beck márczius 9-iki jelentése. Eredetije a bécsi cs. levéltárban. És egy XVI. századbéli kézirat a budapesti egyetem könyvtárában. Kovachich. III. 368. l. — Besztercebánya város levéltárában találtatik egy irat, mely az 1543-iki országgyűlésre megjelent, vagy megjelenésüket előre bejelentett, főpapok, urak és követek névsorát, a részükre kijelölt szállásokkal, tartalmazza. Ezen névsorban a közlöttéken kívül még a következőknek neveivel találkozunk: Az esztergomi olvasókanonok, a pozsonyi prépost, a szentmártoni főapát, a túróczyi prépost, a székesfehérvári káptalan követei; továbbá Dóczy Mihály, Drágfy Gáspár, Dubovszky, Forgách Zsigmond, Kálnay Imre, Lipesei, Losontzy István, Muttnaky, Nyáry Lőrincz, Puchwaltér Ádám, Sárkány János, Thurn Antal, és a lévai vár tiszttartója; végre ezen névsor szerint Basó, Keglevich és Podmaniczky követeket küldöttek. Mintán azonban a bécsi titkos levéltárban található névsort a k. biztosok küldötték be, nem haboztunk ezt fogadni el.

²⁾ Thurzó Elek 1542. márczius 5-én Besztercebányáról írja Ferdinándnak: „Quamquam enim Comitatus ultra Tisciam ista non intelligant, neque enim ex illis nuncii aliqui venerunt, neque ex Transylvania.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Bár a király Batthyányi és Beck részére külön megbízólevelet állított ki, melyben a horvát- és tótországi rendeket, kik az országgyűlésen megjelennek, értesíti, hogy a biztosok velők külön tárgyalni fognak. Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

A királyi biztosok az országgyűlést február 26-án nyitották meg. ¹⁾ Miután megbízólevelüket bemutatták, előadták küldőjük üzenetét.

Ő felsége Ferdinánd király — így szólottak — már Lajos király életében, Magyarország jólétének és megmentésének érdekében mindent megtett, mi hatalmában állott. Horvátország és Dalmátia több erősségét saját költségén szerelte fel és látta el őrséggel. Midőn pedig a szerencsétlen mohácsi csata után Lajos király haláláról értesült, nem annyira jogainak, melyek szerint az ország kétségbe vonhatlanul őt és gyermekeit illette, érvényesítése, hanem az ország megmentése, az egész kereszténységet fenyegető veszély elhárítása végett, minden erejét megfeszítette. De mivel hő óhaját: békés uton jutni az ország birtokába, ellenfele megghiúsította, kényszerítve volt fegyverhez nyúlni. A több évig tartó háború alatt fájdalommal szemlélte az ország pusztulását és a nemzet szenvedéseit. Hogy ezeknek véget vessen, bár jogainak és érdekeinek feláldozásával, békét kötött vetélytársával. Ez az esküvel erősített feltételeket nem tartotta ugyan meg lelkiismeretesen, ő azonban, nehogy újabb zavarokra adjon alkalmat, türelemmel szenvedte a sérelmeket.

János király halála után, ő felsége sietett a lengyel királyt és az özvegy Izabella királynét értesíteni, hogy a nagyváradi békekötésben elvállalt kötelezettségeknek kész megfelelni. Ugyanakkor nyílt levelekben az egész nemzetet, és különösen János király tanácsosait felhívta, hogy hódoljanak meg. A főrendek nagy része hűséget fogadott. De igényeinek világos jogosultsága és kegyelmes ígéretei daczára, többen ellenséges állást foglaltak el, és a töröknek segélyét vették igénybe. Miután ezek irányában minden békés eszközt sikertelenül használt fel, és tartania lehetett attól, hogy közreműködésükkel az ország török rabságba jut, hadakat kezdett gyűjteni; nem az özvegy királynénak és fiának elnyomására, ha-

¹⁾ Bártfa város követei 1542. február 28-án küldöiknek írják, hogy az országgyűlés „an dem Suntag vorsthienen erst angefangen.“ Eredetije a nevezett város levéltárában. — És Beck s Batthyányi márczius 9-iki jelentése.

nem a végből, hogy jogait érvényesítse és a török hódítás veszélyét elhárítsa.

Míg ekként hadait Magyarország felső részeibe indította, az özvegy királyné tanácsosai béke-ajánlatokkal fordultak hozzá. Ő felsége szívesen felkarolta azokat és biztosokat küldött a tárgyalások vezetésére. De méltányos feltételei visszatartottak.

Ekként, a belbéke és egyetértés visszaállítására irányult ismételt kísérletei eredménytelenek maradtak.

Ennek okát nemcsak ellenségeinek roszaakarataiban találja, hanem Isten haragjában is, melyet „súlyos bűneink által *rontunk* magunkra.“

Buda elvesztét ő felsége is a legsúlyosabb csapásnak tekinti, és ennek elhárítására megfeszítette volt minden erejét. Miután pedig a török az ország fővárosában megfészkelte magát, és innen közvetlen veszéllyel fenyegeti nemcsak Magyarországot, hanem Német- és Olaszországot is: kötelességének ismerte haladék nélkül a törökök ellen indítandó nagy hadjáratra tenni készülleteket. E végből Csehország, s az azzal összekapcsolt tartományok rendivel Prágában országgyűlést tartott, melyre a két ausztriai tartomány is teljhatalmú követeket küldött. Itt három év tartamára jelentékeny adót ajánlottak meg, mely lehetővé teendi nagyszámú hadsereg és hajóhad felszerelését. Nehogy pedig a nagy hadjárat megindítása előtt a török hadak rablókalandjai az országot elpusztítsák, rögtön 8000 könnyű lovas és 1000 martalóczot fognak kiállítani és a véghelyekre küldeni. Ő felsége pedig Spejerbe siet, hogy császári bátyjának és a német birodalomnak segélyét eszközölje ki.

Ily körülmények között ő felsége szükségesnek látta Magyarország rendeit is összehívni, hogy velök eddigi tevékenységének eredményeit és terveit közölván, őket felhívja, hogy a nagy hadjáratra ők is tegyenek megfelelő készülleteket, és a véghelyek oltalmára adót ajánljanak meg. Rendelke zenek tehát már most a közfelkelés iránt akként, hogy apríl elején lehető nagy számban készen álljanak; állapítsák meg a huszárok és egyéb katonaság zsoldját; végre gondoskodjanak a hadsereg élelmezéséről.

Mivel pedig azon bajoknak, melyek az országot ekkoráig zaklatták, egyik főforrását a belviszályok képezik: ő felsége óhajtja, hogy a rendek tanácskozzanak az ország egységének visszaállításáról, a közrend háborítóinak és a hatalmaskodóknak megfékezéséről, végre az erőszakosan lefoglalt jószágok visszaadásáról. Ha ez megtörténik, remélhető, hogy a kegyelmes Isten végtelen irgalmában elvonja tőlünk haragját, és megengedi, hogy hitének esküdt ellenségei felett diadalmaszkodjunk.

Ő felsége, mint keresztény uralkodó, a maga részéről kötelességének ismeri a megtérőket kegyelmébe visszafogadni és a sérelmeket megbocsátani. Mindazoknak tehát, kik akár kezdettől fogva ellenfelének pártjához tartoztak, akár később csatlakoztak oda, mihelyt a hűség-esküet leteszik, biztosítja bocsánatát, és bűneiket, melyeket ő felsége személye és az ország koronája ellen elkövettek, teljesen feledni fogja.

Az ellenpárt tagjait a megtérésre buzdíthatja ama körülmény is, hogy közelebb Frater György, Petrovics Péter és Statilio erdélyi püspök, követek által bejelentették ő felségének, hogy készek neki meghódolni, s eziránt a tárgyalások már folyamatban vannak.

Miután ekként a rendek ő felségének atyai jóakarataról teljesen biztosak lehetnek, és főképen ez ő jólétük forog kérdésben, — mert a kegyetlen ellenségnek mintegy torkában vannak —: ő felsége nem kételkedik, hogy alattvalói hűségük és hazaszeretetük által indítatva, oly módon fognak kegyelmes várakozásának megfelelni és országuk védelméről gondoskodni, hogy az által ő felségét és az idegen nemzeteket is példájuk utánzására buzdítsák. ¹⁾

¹⁾ A k. biztosok előadásának szövege nem ismeretes. De a részükre adott, 1542. január 23-án kelt utasítás nem tartalmaz egyebet, mint az országgyűléshez intézendő megnyitó beszéd szövegét. (Hogy a k. biztosok csakugyan ezt adták elő, kitűnik a két k. biztosnak márczius 9-iki jelentéséből.) — Egy másik, ugyanazon napon kelt pótutasítás meghagyja a k. biztosoknak, hogy különösen Várday Pál, Thurzó Elek és Perényi Péter tanácsát vegyék igénybe; hogy a horvát- és tótországi rendekkel ezen tartományok védelme és a báni méltóság betöltése iránt értekezzenek; hogy végre a ma-

A főrendek, a megyék és városok követei tiszteletteljesen hallgatták meg a királyi előterjesztést. Szónokuk kijelenté, hogy ő felségének kegyelmes, sőt atyai felhívását és kívánatait hódolattal fogadják, azokat üdvöseknek és szükségéseknek ismerik el. ¹⁾

Midőn a gyűlés a részletes tárgyalásba bocsátkozott, úgy találta, hogy feladatainak sorában az egyesség visszaállítása foglalja el az első helyet, azt pedig csak úgy lehet megoldani, ha a jogtalanul birt jószágok törvényes birtokosaiknak visszaadatnak, és az okozott károk megtéríttetnek. ²⁾

Azonban nem hiányoztak az urak között, kik ily jószágok birtokosai és károk okozói lévén, magán érdekeiket a közjó követeléseinak nem voltak hajlandók alárendelni. Ennek folytán oda hatottak, hogy e kérdés elintézése napoltassék el, s a török elleni hadjárat ügye hozassék első sorban szőnyegre. Perényi Péter, Bebek, Ráskay, Báthory és Balassa voltak közöttük a legkiválóbbak. Három napon át nagy hévvel védelmezték álláspontjukat. És midőn látták, hogy a nagy többség a jog és méltányosság igényei mellett küzd, fenyegetődöztek, hogy érdektársaikkal elutaznak, s ekként az országgyűlés felbomlását eszközlik. A királyi biztosok és tanácsosok körében nagy rettegés uralkodott. Attól tartottak, hogy a nevezett urak a nyílt lázadás zászlóját tűzik ki. ³⁾

gyar tanácsosoknak véleményét kérjék ki a miskolci gyűlés azon kívánata iránt, mely egy kapitány kinevezésére vonatkozik. — Mindkét utasítás eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

¹⁾ Beck és Batthyányi márczius 9-iki jelentése. — És Bártfa város követei írják: „All Landtherrn und edelleuth ym ersten tag auffgereckt haben, bey Kuniglich Maiestät sterben und genesen.“

²⁾ Beck és Batthyányi márczius 9-iki jelentése.

³⁾ Lőcse város követei február 28-án küldöiknek írják: Weil itzunder die Lantherren gewilt, und übereins alhie nit khunen kommen, seind schon alle yre Pferde szattelt hoben, und auffprechen sollen, alls nemlich Herr Pereny Peter, Bebeck, Raskay, Báthory, Balassy etc. So hot unsern Herrn Statschreiber der Herr Cantzler von Österreich (Beck) . . . ruffn lassn die Stund, unnd in sich der Uneinigkeit halben hoch erklagt und der Herrn Rebellion . . . vorgelegt, unns durch im hoch ermanend, . . . ie eher Euer Namhaften

Azonban márczius első napjaiban sikerült elhárítani a szakadást és az urakat némi engedmények által megnyugtatni. Mire a tanácskozások folyama nyugodt mederbe tért vissza. ¹⁾

Megállapított, hogy mindazon várak, mezővárosok, falvak és birtokjogok, melyeket Ferdinánd és János, vagy helytartóik azoktól, kik egyik párttól a másikra mentek át, elvettek és akár örökösen, akár ideiglenesen saját híveiknek adományoztak; úgy szintén azok is, melyeket II. Lajos halála óta bárki jogtalanul elfoglalt, jövő virágvasárnapig (apríl 2-ig), hűtlenség büntetése alatt, jogos birtokosaiknak bocsáttassanak vissza. Azokat, kik e határozatnak megfelelni vonakodnak, a megyei hatóság, a törvényes birtokos panaszára, a mennyiben ez alaposnak bizonyul, a királyi helytartónak, vagy országos kapitányok egyikének tartozik bejelenteni, kiknek feladatuk az ily birtokokat fegyveres erővel visszafoglalni és törvényes birtokosaiknak visszaadni; sőt fel vannak jogosítva az engedetleneknek jogos birtokaikat is lefoglalni, és a király oly híveinek, kik hűségükért jószágaiktól megfosztattak, míg ezeket visszanyerhetik, kárpótlásul átadni, vagy az ország közszükségeinek fedezésére, árverés útján eladni. Hasonlag a hűtlenség, vagy is jószágvesztés büntetése éri azokat, kik a már visszabocsátott jószágokat ismét erőszakosan elfoglalják.

A rendek, midőn magukra nézve ezen szigorú rendelkezést elfogadták, felkérték a királyt, hogy ő is a maga kezénél

Würden, mit ein eilung der Potten, solchen Auffstos der bemelth Landtherren tzu wissen tzu geben, off das Euer N. W., die ander Stet auch . . . fursehen sollen vor den egedochten Herren und ir Volk, denn man mag wol obmenen das die egrint sein, und muegen aus ihrer Rebellion a Stat oder ein Schloss einnehmen. . . Die andere Parthey, als der Pischoff von Gran, Rab, Segnia, undt andt Herrn sein noch im Rat peisamd, unnd wollen mit dem Adel unnd mit den Steth halden.“ Eredetije Lőcse sz. kir. város levéltárában.

¹⁾ Thurzó Elek márczius 5-én jelenti Ferdinánd királynak: „Que intercederat inter dominos parcium superiorum hic presentes et nos atque nobilitatem . . . dissensio, utcumque est complanata, nec aliter, quam ut quedam per illos petita, tametsi non satis honesta aut equa concederentur, ne scilicet per hasce contenciones ea intermitterentur. . . .“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

levő jószágokat bocsássa vissza, Mária és Izabella özvegy királynékat pedig bírja reá, hogy hasonlólag cselekedjenek.

A főrendek névszerint Perényi Pétert és Báthory Andrást, az alsó nemesség pedig Verböczy Imrét, Ráskai Istvánt és a Lipcei testvéreket ajánlották a király figyelmébe, hogy váraikat és birtokaikat, melyektől, míg János király pártján állottak volt, megfosztattak, mielőbb visszanyerjék.

A mi a pártharczok idejében elkövetett nagyszámú hatalmaskodásokat és egyéb erőszakos tetteket illeti, a megyei hatóságok utasítottak, hogy a sértett félnek kielégítéséről, illetőleg kárpótlásáról haladék nélkül gondoskodjanak.

Azonban kivétel történt azon erőszakos tettekre nézve, melyeket oly urak követtek el, kik János király halála után Ferdinándhoz csatlakoztak.

Bizonyára ez utóbbi záradék volt az, mely a fennebb említett háborgó urakat lecsillapította. ¹⁾

Ezen fontos ügy elintézése után, az országgyűlés áttért a török elleni hadjáratot illető királyi kívánság tárgyalására.

A főrendek és követek a megajánlandó segély *mértékére* nézve nehézség nélkül jutottak egyetértésre. Kimondották, hogy ha a király személyesen fog részt venni a táborozásban, a főpapok, urak, nemesek és egyéb birtokos emberek személyesen tartoznak felkelni és minden húsz jobbágy után egy lovas kiállítani; a káptalanbeliek, öregek, betegek és az urak szolgálatában levők egy lovas vitéz által helyettesíthetik magukat; de az osztatlan testvérek közül csak egyik tartozik hadba menni.

Minden jobbágytelek után egy forint adót szavaztak meg; a molnárok, szabadosok és zsellérek adója, a földesurak lelkiismeretes becslése alapján, fogván megállapíttatni. A béres szolgák bérük minden forintjától öt dénárt tartoznak fizetni.

A rendek ez alkalommal nem akarták a közterhek egész

¹⁾ Az I.—XV., XX., XXI. és XXV. törvénycikkek. És a főrendeknek márczius 6-iki felterjesztése. Hogy e végzések az országgyűlési tárgyalások első eredményei valának, tudjuk Thurzó Elek márczius 5-iki jelentéséből.

súlyát a kimerült jobbágyosztályra hárítani. Elhatározták, hogy az egyháziak, kik nem kötelesek fegyvereseket állítani, minden jövedelmeiknek *tized* részét, a külföldi kereskedők — névszerint a Fuggerek is — a Magyarorszáiban találtató áruik értékének *negyvened* részét, az urak és nemesek jobbágytelkeik örökbeesűjének *hatvanad* részét, végre az egytelkes nemesek, a szabad királyi és bányavárosok polgárai minden ingó vagyonuk értékének szintén *hatvanad* részét tartozzanak az ország védelmének költségeire fizetni. ¹⁾

Azonban komoly nehézségek merültek fel a megajánlott adók és segélypénzek behajtásának és kezelésének *módja* körül. A főrendek kívánták, hogy az országgyűlés válasszon minden rendből országos kincstárnokokat, és a saját körükből választandók részére 3000 forintnyi jutalomdíjt rendeltek.

Ezen megállapodás nagy felháborodást szült az alsó nemesség soraiban. ²⁾ Szónokaik heves beszédekben kiemelték hogy a korábbi országgyűlések által megajánlott jelentékeny adókat és segélypénzeket is ily választott országos kincstárnokok kezelték; azonban a befolyt pénzek haszon nélkül prédáltattak el. Mások ismét botrányosnak mondták a főrendek eljárását, mely szerint a saját körükből választandó kincstárnokok jutalmazásáról oly bőkezűleg gondoskodnak, pedig a megajánlott összegből *ezer* lovast lehetne egy hónapon át az ország védelmére tartani, míg az ország, a jelen válságos helyzetben, önzetlen áldozatkészséget várhat fiaitól, kik fáradalmaik gazdag jutalmát találhatják azon öntudatban, hogy hazájuk megmentésében közreműködtek.

A megyei követek ezek után határozottan elleneztek az országos kincstárnokok választását, és javasolták, hogy min-

¹⁾ A XXVI.—XL., XLII.—XLIV., L. LL. törvényezikkek összevetve a főrendek és az alsó nemesség felterjesztéseivel.

²⁾ A k. biztosok márczius 9-iki jelentése. És Selmecz város országgyűlési követi márczius 5-én írják küldöiknek, hogy másoktól értesültek „was dise gantze Wochen alhie in Versamblung gehandelt is worden, und am Sonnabendt nägst vergangen wider durch Unnännigkeit verworfen. . . Wiewol die Sach gros und grausam gewesen, so hats doch Gott auf hewt dan dermassen verordnet, dass diese grausame und schreckliche sachen sîr gelindert sein worden.“ Eredetiye Schmeicz város levéltárában.

den megyében két tekintélyes és jóhitelű nemes ember választassék, kik eskü által lekötve, díj nélkül, tartozzanak az adókat és segélypénzeket megyéjük területén behajtani, és a befolyó összegeket, levonás nélkül, rögtön hadak fogadására fordítani. Ezen módozat czélszerűségét több érvel indokolták: nagyobb számú hadak kiállítását fogja lehetővé tenni, és világosan kitünteti, mely urak és megyék állítják ki hadaikat, s melyek mulasztják el kötelességük teljesítését, hogy az utóbbiakat a megfelelő büntetéssel lehessen sújtani. Továbbá kiemelték, hogy ha a megyék nem rendelkeznek saját haderővel, a közrend helyreállítása érdekében alkotott végzések eredmény nélkül maradnak; mert a hatalmaskodó főurak folytatni fogják erőszakos tetteiket. Ha a főurak és nemesek rendből választandó országos kincstárnokok fogják a közjövelmeket kezelni, ebből zavar támad és az országra baj háromlik, miután a nemeseknek igen nehéz felelősségre vonni az urakat; ellenben minden megye, szükség esetében, könnyen megbüntetheti saját megbízottait, és kényszerítheti az általuk netán okozott kárnak pótlására. Végre az urak, legjobb akarat mellett sem képesek, saját birtokaik, a királyi kincstárból nyert fizetések és a megyékből befolyó pénzek után kellő számban hadakat állítani ki; Buda ostroma alkalmával is némely urak, kik hadaikat nem állították ki teljes számban, a szemlék alkalmával egyik a másiktól vett kölcsön katonákat.

Ezen érvek ellen az urak nem hozhattak fel egyebet, mint azt, hogy ők viszont a megyei kezelést tartják czélszerűtlennek, s olyannak, mely az adóból befolyó pénzösszeg elpazarlását előmozdítja; és hogy a megyék nem fognak a haczra oly alkalmas katonákat fogadni zsoldba, és nem képesek a fegyelmet oly szigorúan fentartani, mint ezt az országos kapitányoktól várni lehet.

Volt bizonyára egy más ok is, mely miatt az urak az alsó tábla határozatát elfogadni vonakodtak. Az alsó nemesség határozata és indokai nemcsak bizalmatlansági szavazatot, hanem nyílt vádat képeztek az urak ellen. Érthető tehát, hogy az utóbbiak szenvedélyesen védelmezték álláspontjukat. De az alsó nemesség is hajthatlan volt.

Végre az urak léptek az engedmények terére. Azt ajánlották, hogy mind a főrendek mind az alsó nemesség terjeszsze követei által saját javaslatát és indokait a király elé, reá bízván az eldöntést. Azonban a nemesek vonakodtak álláspontjukat feladni ¹⁾, és kijelentették, hogy inkább rögtön szétoszolnak és az országgyűlés eredménytelen felbomlását idézik elő, mintsem a főrendek előterjesztésének érvényre emelkedését lehetővé tegyék.

A főrendek látván, hogy e nyilatkozat több hiú fenyegetésnél, nem engedhették az egyetlenséget nyílt szakadásig fejlődni. Leginkább attól tartottak, hogy a török, ha visszaikról értesül, sietni fog a zavarokat egy újabb támadásra használni fel. E miatt márczius 7-én tudósították az alsó nemességet, hogy elfogadják javaslatát. ²⁾

Azonban, midőn ez áldozatot meghozták, nem mondtak le a vágyról és reményről, a királyt rábírni, hogy az alsó nemesség kívánsága értelmében szerkesztendő végzésektől megerősítését tagadja meg, és azokat saját javaslataikkal összhangzóan módosítsa; annál inkább, mert a királyi biztosok is az ő részükre hajoltak.

Az utóbbiak közreműködésével sikerült kivinniök, hogy a király elé terjesztendő végzéseknek az adó behajtására vonatkozó cikkébe mindkét javaslat, azaz mindkét ellentétes módózat egyszerűen felvétellett, *anélkül*, hogy kimondatnék,

¹⁾ Az alsó nemesség követének felterjesztése alapján.

²⁾ Hogy az alsó nemesség semmi áron nem akarta megegyezését adni a főrendek javaslatához, kitűnik Bécsbe küldött követének felterjesztéséből. Hogy a főrendek engedtek, kitűnik a királyi biztosok márczius 9-iki jelentéséből, midőn világosan írják: „Cum . . . nobiles . . . infecta penitus re discedere ex conuentu conarentur, coacti sunt tandem domini ipsi . . . eorum mentem amplecti.“ Selmecz város országgyűlési követei küldöiknek írják: „Wil die Landschafft aus vilen Ursachen der Herrschaft nit gestatten vill weniger verwilligen, und steth darauf, das man dieser artikels halben allain der R. K. Maiestet zueschreiben soll, und was die K. Maiestet fur gut ansehen wirt, welche Parthey diese Schatzung einnehmen und ausgeben, dabei bleiben soll.“ Eredetije Selmecz város levéltárában.

miszerint az országgyűlés a királyra bízza a kettő közül azt fogadni el, a melyet legcélszerűbbnek vél. ¹⁾)

És *Batthyányi Kristóf* királyi főpohárnok, kit a főrendek Ferdinánd királyhoz küldöttek, hogy a végzéseket bemutassa és a megerősítést szorgalmazza, utasított, hogy óhajtásaitkat igyekezzék érvényre emelni. ²⁾)

Azonban az alsó nemesség tagjai előtt sem volt titok, mily irányban fogják a főrendek befolyásukat felhasználni, és követüknek, kit *Batthyányi*hoz csatoltak, *Rakovszky György* túróczmegyei alispánnak meghagyták, hogy társának igyekezeit ellensúlyozza. ³⁾)

A többi kérdések elintézése nehézség nélkül történt.

Megállapított, hogy Ferdinánd király régi és állandó híveinek peres ügyeiben a királyi helytartó és az ország többi rendes bírái, a törvények és szokás értelmében, járjanak el. Ugyanez áll a király azon régi híveiről is, kik kénytelenségből az ellenpárthoz csatlakoztak, de mihelyt a kényszerítő körülmények megszűntek, ismét visszapártoltak. Végre azoknak pereiben, kik újabban csatlakoztak a királyhoz, vagy jövőben fognak hozzá csatlakozni, a király, bárhol tartózkodik az ország határai között, vagy távollétében a helytartó, az ország rendes bíráival, szolgáltassanak igazságot, és eszközöljék az ítéletek végrehajtását. ⁴⁾)

Azon tizenöt év és hat hónap, mely a mohácsi csata idejétől 1542. márczius 1-ig tart, a törvényes birtokosaiktól elidegenített jószágokra nézve, az elévülési időtartamba be ne számíttassék. Továbbá a törvényes adományok és beírványok, a szerződéseken és végrendeleteken alapuló jószágszerzemények, melyekre nézve a lefolyt tizenhatodfél esztendő alatt, a zavarteljes időviszonyok miatt, a beigtatás (statutio)

¹⁾ Lásd az LVI. cikket.

²⁾ A főrendeknek felirata, melyben megjegyzik, hogy követük élő szóval fogja elhatározásaikat és kérelmeiket közölni, a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Ezt, mint látni fogjuk, meg is tette. — A részére kiállított megbízólevél eredeti példánya, ugyanott.

⁴⁾ XVI.—XIX. cikkek.

nem történhetett meg: ennek daczára érvényeseknek ismer-
tessenek el, ha 1543. márczius 1-ig a beigtatás végrehajtatik.
De nem szól ez oly esetekre, midőn a beigtatás hanyagságból
maradt el, főleg a királyi terület oly részeiben, hol békésebb
állapotok léteztek. ¹⁾

Az újonan és törvénytelenül behozott harminczadok meg-
szüntetésére vonatkozó korábbi törvény megújított; oly
hozzáadással, hogy a nemesek a házi szükségekre vásárolt
cikkekért nem tartoznak harminczadot fizetni. A király
által meghatározandó büntetés terhe alatt eltiltatott, a har-
minczadok kezelésébe avatkozni, s a harminczadosokat állo-
másaiktól eltávolítani. A harminczadok jogtalan birtokosai
tartoztak azokat, jószágvesztés terhe alatt, a királynak vissza-
bocsátani, és az általuk behajtott jövedelemről számolni. ²⁾

Azon főispánok, kik eddig hivatali esküjüket le nem tet-
ték, utasítottak, hogy azt haladéék nélkül tegyék le. ³⁾

A huszárok részére, kik országos költségen eltartatni
fognak, 3 magyar forintnyi havi díj állapítottatott meg, mely
20 dénárral gyarapítható. ⁴⁾

A rendek ez alkalommal először gondoskodtak törvény
által a hadsereg vallási szükségeiről. „Mivel — így szólanak —
vétkeinkért, melyeket naponkint és óránkint elkövetünk, min-
denek előtt Istent kell engesztelnünk; szükségesnek láttuk,
hogy a táborba egyházi személyek küldessenek. Az összes szer-
zetes rendek tartoznak minden kolostorból két szerzetest kül-
deni, kik Isten evangéliumát a táborban hirdessék, a bűnöket
kiírtsák, gyóntassanak, és mindenkit a keresztény hit bátor
oltalmazására buzdítsanak és lelkesítsenek.“ ⁵⁾

Az országgyűlés végzéseiben csak egy *magánügygyel*
találkozunk. Gersei Petheő Péter a maga és testvérei nevében,
a rendek előtt kijelentette, hogy miután a veszprémi püspök
őket Tátika várától erőszakkal megfosztotta, s ezt, az abban
talált oklevelekkel s egyéb ingóságokkal együtt lefoglalva

¹⁾ XXII., XXIII. cikkek.

²⁾ A XLV—XLVIII. cikkek.

³⁾ XLIX. cikk.

⁴⁾ L. cikk.

⁵⁾ XLI. cikk.

tartja; ők pedig viszont a veszprémi püspökség több várát és jószágát birtokolják: ezeket hajlandók a püspöknek visszabocsátani, és pedig minden feltétel nélkül, akár visszabocsátja ő Tatika várát, akár nem. A rendek ezen nagylelkű ajánlatot jónak látták a törvénykönyvben megörökíteni. ¹⁾

Azok, kik hívatva voltak az országgyűlés végzéseit szövegezni, márczius 7-én készültek el e munkával. ²⁾ Azonban egy lényeges tévedés találtatott benne.

Ugyanis az adók tárgyalásánál megállapították, hogy a szabad királyi városok polgárai ingó és ingatlan vagyonuk értékének hatvanadrészevel fognak a hajóhad kiállításának költségeihez járulni. De a városok jelenlevő követei, hivatkozva arra, hogy számos éven át saját erődtímenyeik fenntartására súlyos áldozatokat kényszerülnek viselni, kérelmeztek, hogy *csak ingóságuk* értékének hatvanadrészt tartozzanak fizetni, házaik és szőlőik után pedig ne adózzanak. A rendek méltányolták a felhozott okokat, s kérelmüket teljesítették.

Mindazáltal az országgyűlési végzések bemutatott példányában a megadóztatott tárgyak közül a házak és szőlők nem hagyták ki. ³⁾ A városi követek siettek felszólalni. A rendek megütközéssel vették észre a hibát; de nem voltak hajlandók a végzések újabb lemásoltatását, mely egy napot vett volna igénybe, elrendelni, annál inkább, mert a rendek egy része akkor már eltávozott volt. Emiatt Rakovszkynak meghagyták, hogy a királyt a hibára, s annak kijavítására figyelmeztesse. ⁴⁾ E mellett a városok követei is intézkedtek, érdekeik megóvására, Ferdinánd királyhoz emlékiratot s azzal egy küldöttet bocsátottak az udvarhoz. ⁵⁾

Mind a főrendek, mind az alsó nemesség egyéb ügyeket

¹⁾ XXIV. czikk.

²⁾ A törvénykönyv fel van véve törvényeink kiadott gyűjteményébe. Egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Lásd a XXX. czikket.

⁴⁾ Rakovszky e pontot csakugyan felvette felterjesztésébe.

⁵⁾ A városok követeinek, 1542. márczius 8-án kelt felterjesztése a bécsi titkos levéltárban.

is tárgyaltak, de azokat nem vették fel a végzések sorába; külön terjesztették a király elé.

Mindenek előtt arra kérték, hogy a rendelkezésére álló hadakat, melyeket a magyar urak és az örökös tartományok állítottak ki, mielőbb küldje a legalkalmasabb helyekre. Tartson az ország védelmére állandó lovas hadat. Gondoskodjék a hadak élelmezéséről. A török fogságban levő *Majláth István* erdélyi vajdának szabadon bocsátása érdekében járjon közbe *Izabellánál* és *Frater Györgynél*. *Pekry Lajost*, kit 1537. vége óta börtönben tart, bocsássa szabadon. Somogy megye főispán-ságát adományozza *Báthory Andrásnak*. Parancsolja meg Sáros vára tiszteinek, hogy a sárosmegyei nemességet, szabadságai sérelmével, ne terheljék s ne bántalmazzák. A *jászói prépostot*, kinek jószágait Kassa városa elfoglalva tartja, mentse fel azon pénzüsszeg fizetésétől, melyet Sáros várának megerősítésére fizetni tartoznék. *Pálcán Péter* budai bírónak, ki az országnak és királynak jelentékeny, bár sikertelen, szolgálatot tett¹⁾, s most nejével együtt, a legnagyobb inségben van, nyújtson segílyt. Gondoskodjék, hogy az országgyűlés végzései foganatosíttassanak, a viszályok és hatalmaskodások többé meg ne újuljanak.

A főrendek és az alsó nemesség ezen kívánatok előterjesztését *Batthyányi Kristóf* és *Rakovszky Györgyre* bízták.²⁾ Míg a rendek márczius 8-án széteszlottak, küldötteik néhány nappal később útra keltek, hogy Ferdinánd királyt Spejberben — hol a birodalmi gyűlésen volt jelen — felkeressék. A

¹⁾ 1541-ben, Buda ostrománál, a Roggendorf táborában levő Nádasdy Tamásnak ajánlkozott, hogy a királyi hadak előtt a budai vár egyik kapuját megnyitja. Ezt meg is tette, de a terv meghiúsult, minek következtében kényszerítve volt Budáról menekülni.

²⁾ Az utasítások, melyeket részükre adtak, nem ismeretesek. A főrendek emlékirata, mely a Batthyányi által Ferdinándnak előterjesztendő kívánatokat tartalmazza, a Nemzeti Múzeum kézirat-gyűjteményében. — Rakovszky György felterjesztésének eredeti példánya a bécsi titkos levéltárban van. Ugyanitt találhatók a főrendek márczius 3-án közvetlenül a királyhoz intézett felterjesztése, melyben Majláth István ügyét ajánlják figyelmébe.

nevezett hónap utolsó napjaiban mutatták be az országgyűlés végzéseit. ¹⁾ Egy úttal, meleg szavakkal fejezték ki küldöik háláját ő felségének buzgalmaért, melyet az ország védelme körül kifejtett, és kegyelmességéért, melylyel az ellenpárt tagjait hívei sorába fogadni, és az ország szabadságait tiszteletben tartani ígérte. Az alsó nemesség követe a köszönet tolmácsolásához azon nevezetes biztosítást csatolta, hogy a magyar rendek azt hűséges szolgálattal és engedelmességgel fogják nemcsak ő felsége az uralkodó király, hanem *gyermekei* irányában is kitüntetni; ²⁾ mi által a királyi ház örökösödését látszottak elismerni.

A király, mintán meghallgatta magyarországi tanácsosainak véleményét, ³⁾ ápril 30-án, Linzben, — hová Batthyányi és Rakovszky kísérték — adta ki válaszáat, melyet az ország összes rendeihez intézett.

Általában meg volt elégedve az országgyűlés eredményével. Elismeréssel nyilatkozott végzéseiről ⁴⁾, s különös hévvel fejezte ki ezt a jószágok visszaadását illető ezikkéről. Ő maga is készséggel fog a törvények hódolni; de Mária királyné Lipese, Végles és Dobraniva várakat, csak azon feltétel alatt fogja

¹⁾ A király már márczius 29-én átküldi Thurzó Eleknek Batthyányi felterjesztését. A király ápril 30-iki válaszirata kétségtelenné teszi, hogy Rakovszky is Spejzben, a Batthyányiéval egy időben nyújtotta be saját felterjesztését, melyet már fennebb idéztünk.

²⁾ „Studebuntque omnibus viribus, fidelibus et perpetuis eorum serviciis, simul cum eorum liberis, apud Mtem V., et Serenissimos Mtis V. liberos, hoc officiosissime demereri.“

³⁾ Thurzót márczius 29-én hívta fel véleményének előterjesztésére. Ez ápril 14-én felel meg a királyi parancsnak. Ez azonban több pontra nézve eltért a helytartó javaslataitól, miről őt ápril 29-iki leiratában értesíti. Ennek eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ És pedig nemcsak a rendekhez intézett válasziratában, hanem a Mária királynéhoz intézett levélben is; ki 1542. ápril 6-án Brüsseltől ekként válaszol: „Literas Serenitatis Vestre Spire 28. die martii proximi datas accepimus, ex quibus intelleximus, quod Hungari in proximo ipsorum Conuentu, Novisolii habito, tanta concordia uniti sunt, ut Vestra S. Maiestas melius optare non posset, speraretque ex ea unione et toti Christiane reipublice et regno Unгарie plurimum boni proventurum.“ A bécsi titkos levéltárban.

visszaboecítani, ha a marmarosi sóbányák, Munkács és egyéb várak s birtokok, melyektől a lefolyt zavarok alatt erőszakosan megfosztatott, szintén visszaadtnak.

A többi ezikkeket jóváhagyja, egynek kivételével, mely az újonan felállított harminczadok megszüntetéséről rendelkezik. Ezeket — úgy mond — meg nem szüntetheti, mielőtt a régieket, melyeket elvesztett, s különösen a budait, visszaszerezzi.

A megajánlott adó behajtására vonatkozólag, a főrendek és az alsó nemesség között felmerült ellentét kérdésében, a Rakovszky által felhozott nyomatékos érvek Ferdinándot az alsó nemesség részére hajlították. ¹⁾ Mindazáltal a főrendeket sem akarta elkedvetleníteni, s így egy közvetítő intézkedésre határozta el magát: hogy a főrendek saját kincstárnokaik, az alsó nemesség pedig a megyei adószedők kezeihez fizessék az adó és segélypénzeket; de a befolyó összegek egyedül hadak fogadására és ellátására fordíttassanak. Hogy mind a főrendek, mind az alsó nemesség kincstárnokai az adó kezelésében és a hadak kiállításában a törvény követelésének eleget tegyenek, a király kijelenté, hogy biztosokat fog rendelni, kik a hadakat megsejmeljék és a számadásokat megvizsgálják, egyúttal kapitányainak meg fogja hagyni, hogy azok ellen, kik a jobbagyaiktól behajtott adót maguk részére letartóztatják, szigorúan lépjenek fel. Mivel pedig az alsó nemesség a megyei adószedőktől megvárja, hogy díj nélkül járjanak el tisztükben, a király felhívja a főrendek kincstárnokait, hogy a részükre rendelt 3000 forintnyi tiszteletdíjról mondjanak le, s ezen összeg is hadak fogadására fordíttassék. A királyi városok polgárai tekintetében, a király megnyugodott abban, hogy házaik és szőlleik a hatvanad fizetése alól fel legyenek mentve.

A király ígérte, hogy mihelyt az ország egysége helyre

¹⁾ Thurzó ápril 14-iki levelében hathatósan támogatta a főrendek javaslatát. A király ápril 29-iki válaszában írja neki: „Licet ipse nobilium sententiam et conclusionem non probandam ducas, ... slate te nolumus, dictam universitatem nobilium nobis et sua rationes satis validas, honestas et efficaces, quibus ordinationem illorum a nobis confirmari contenderunt, exponendas curasse.“

lesz állítva, és az egész nemzet a királynak meghódolt, Pekry Lajost szabadon fogja bocsátani. A Sáros várában levő tiszteknek már megparancsolta, hogy a nemességet jövőben ne terheljék. A jászói prépostot a reá rótt pénzösszeg fizetésétől felmenti, oly feltétel alatt, hogy a jövő hadjárat alkalmával, a törvények értelmében állítsa ki fegyvereseit. Pálczán Péter budai bíróról, mihelyt alkalom nyílik, gondoskodni fog. ¹⁾

Az országgyűlés küldöttei ezen királyi választ május 5-én Thurzó Elek királyi helytartónak hozták meg, ki azt az ország hatóságaival közölte. ²⁾

¹⁾ Az ápril 30-án kelt királyi válaszirat egykorú példánya Szepes megye levéltárában.

²⁾ Thurzó Eleknek május 7-én Szepes megyéhez intézett levele, e megye levéltárában. — Thurzónak több lényeges kifogása volt a k. válaszirat ellen, melyeket május 6-án Ferdinándhoz intézett felterjesztésében hosszasan kifejtett; de ezek már hatás nélkül maradtak. (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

X.

A pozsonyi országgyűlés 1542. Novemberben.

A beszterczebányai országgyűlés jelentékeny haderőt ajánlott az ország védelmére, és többféle adókat szavazván meg, nagy számú zsoldos sereg kiállítását tette lehetővé. Az örökös tartományok is tekintélyes segélyesapatokat bocsátottak a király rendelkezésére. A magyar rendek méltán sürgették tehát Ferdinándot, hogy mielőbb indítsa meg a támadó hadjáratot, vegye át személyesen a fővezérletet, és mindenek előtt tegyen kísérletet Budavár visszavételére. Azonban a király beakarta várni a német birodalmi hadak megérkezését. De, bár az a nyár derekán csakugyan megérkezett, és ekként a keresztény sereg nyolczvanezerre szaporodott, a király nem állott élére, és az ügyetlen vezérlet következtében, a legcsekélyebb eredményt sem volt képes kivívni. Szeptember végén Pestet szállotta meg; azonban midőn híre jött, hogy a ruméliai beglerbég 30,000 emberrel közeledik, Joachim brandenburgi őrgróf a birodalmi hadat visszavezette Németországba; mire az örökös tartományokból érkezett csapatok is szétoszlottak, és csak a magyarok maradtak a táborban.

A hadjáratnak, mely élénk reményeket keltett, ilyenén szegyetlenjes lefolyása a magyar rendek körében nagy elégtelenséget szült, melyet egy más esemény elkeseredésig fokozott. Ferdinánd ugyanis a magyar urak egyik legkiválóbbikát, *Perényi Pétert*, oly gyanuból, mintha a törökkel fondorkodnék, elfogatta, és a törvényes formák mellözésével, a németujhelyi börtönbe záratta.

A nemzeti szabadságok és az ország törvényei ellen elkövetett sérelem következtében, Báthory Endre és más urak eltávoztak a táborból, Thurzó Elek, a királynak rendületlen híve,

lemondott a helytartói tisztről, melyet Ferdinánd *Várday Pál* esztergomi érsekre ruházott; Frater György pedig, ki már el volt határozva, a János Zsigmond által bírt országrészt Ferdinándnak átadni, ismét visszatért tartózkodó és kétszínű politikájához. ¹⁾

Ferdinánd, értesülvén az országban uralkodó hangulatról, szükségesnek látta a felháborodás lecsillapításáról gondoskodni; annál inkább, mert valószínű volt, hogy a jövő évben Sznlejmán újabb hadjáratot fog hazánk ellen vezetni. E miatt, Bécsbe meghívott magyar tanácsosainak előterjesztése alapján, arra határozta el magát, hogy ezen évben még egy *második országgyűlést* tart, és a rendek két régi óhajtását teljesíti: *személyesen* megjelenik körükben, és a *nádori méltóság* betöltésére fogja őket felhívni. ²⁾

Egy ideig azon reménységet táplálta, hogy kegyelmének illetén nyilvánulásai után, viszont a rendek is hajlandók lesznek, hálájukat behonyítandók, elsőszülött fiát *Miksa főherceget* királylyá megválasztani és megkoronázni. ³⁾

Azonban csakhamar lemondott e reményről.

Midőn tehát az országgyűlést 1542. november első napjára Pozsonyba kihirdette, meghívólevelében utódjának megválasztásáról nem tett említést. Kiemeli, hogy arról óhajt a rendekkel tanácskozni, miként kelljen a télen át az országot megvédelmezni, és a jövő évben a török ellen indítandó háborúra felkészülni; továbbá a nádori méltóság betöltését és a köznyugalom megszilárdítására vonatkozó intézkedéseket tűzte ki a tanácskozmányuk tárgyaiul. ⁴⁾

Azonban a király már néhány nap múlva értesült, hogy

¹⁾ V. ö. *Horváth M.* Magyarország Történelme. V. 184—188. ll.

²⁾ A bécsi értekezetlet június 4-én tartatott meg. L. *Kocachich*. Supplementum. III. 184. l.

³⁾ A pápai nuntius, 1542. szeptember 27-én, Bécsből jelenti Rómába: „Si dice per certo, che questa Maestà farà coronare Re di Ungaria il suo primogenito, . . . nel che concorrono tutti li nobili Ungari.“ (A nápolyi állami levéltárban.)

⁴⁾ Az október 8-án kelt meghívólevelé egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. — A Thurzó Elekhez intézett példány szövegét közli *Kocachich*. Vestigia. 656. l.

az országgyűlési meghívólevél szövege nem nyugtatta meg a felébresztett aggodalmakat, sőt, hogy többen az urak közül vonakodnak megjelenni az országgyűlésen, mert attól tartanak, hogy ott Perényi sorsa várakozik reájuk.

Ferdinánd e miatt nyílt levelet bocsátott ki, melyben, fejedelmi szavát kötve le, biztosította a rendeket, hogy míg az országgyűlésre jönnek, ott tartózkodnak, és lakóhelyeikre visszatérnek, senkit közülök nem fog bántalom érni. ¹⁾

Mindazáltal az urak és megyei követek csekély számban jöttek össze. ²⁾ A királyi városok meg nem hívtak, s így követeket sem küldöttek. ³⁾ Ennek folytán a gyűlés nem vette igénybe az ország teljes képviselőinek jogait, és csak *részleges gyűlésnek* tekintette magát. ⁴⁾

A király megmaradt elhatározása mellett, hogy személyesen fogja az országgyűlést megnyitni. ⁵⁾ Azonban késett Pozsonyba utazni. A megyei követek tehát, midőn már nyolcz nap hasztalan várakozásban letelt, és a király megérkezéséről

¹⁾ A Balassa Zsigmondhoz, Bebek Ferenczhez és Ráskai Istvánhoz intézett királyi levél fogalmazata a bécsi titkos levéltárban. — Az ország összes rendeihez (1542. okt. 21.) intézett nyílt levelet közli *Kovachich*. Vestigia. 658. l.

²⁾ Báró Walpurg 1542. november 25-én Bécsből Rómába jelenti, hogy a király elutazott „alla dieta Ungaresca de Posonia, dove, come intendo, pocissimi Ungari sono comparsi, per timor del Turco, et per sdegno della captura del Pereni Petro.“ Eredetije a nápolyi állami levéltárban.

³⁾ Bártfa, Eperjes, Kis-Szeben és Lőcse városok, 1542. végén Ferdinándhoz intézett felterjesztésükben említik: „In proximo Conventu Posoniensi . . . absentibus et non vocatis Civitatibus“ határoztak.“ (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

⁴⁾ A gyűlés ugyanis kimondotta, hogy a nádor megválasztására nem tekinti magát feljogosítottnak, mert „in Comitii generalibus, et non in particularibus . . . Palatinus eligi solet.“ (A XXVIII. törvényezikben.)

⁵⁾ November 3-án Peregi Albert pécsi prépostnak és kamarai clnőknek meghagyja, hogy rögtön utazzék a helytartóhoz, s bírja rá, hogy az országgyűlésen jelenjék meg. „Nos enim simul atque presenciam Dominorum Hungarorum cognouerimus, statim in medium eorum illuc descendemus.“ (A levél eredetije a budai m. k. kamarai levéltárban.)

semmit sem lehetett hallani, türelmetlenkedni kezdettek, és egy magán tanácskozási tanácsban felvetették azon kérdést: vajjon nem lenne-e tanácsos azonnal széteszlanioi?

Az esztergomi érsek, értesülvén ezen indítványról, bizalmas embereit küldötte körükbe, türelemre intette őket, jelentvén, hogy minden órában várja a biztos tudósítást a király megérkezésének idejéről.

A követek azt válaszolták, hogy fontos okok készítetik őket a hazatérésre, úgy mint nemcsak a folyamatban levő szűret, hanem főleg a török veszély és Nyáry Ferencz s Ungnád hadainak kicsapongásai; mindazáltal készek még néhány napig várakozni. ¹⁾

A király november 14-ike táján érkezett meg Pozsonyba. ²⁾ Itt a következő beszéddel nyitotta meg az országgyűlést.

„Alattvalóim és fiaim! Mily veszélyes állapotban van ma Magyarország, sokkal szembetűnőbb, semhogy hosszasan kellene fejtegetnem. Mindazáltal felteszem jóakaratok- és belátástokról, hogy a történetekért nem hárítjátok reám a felelősséget. Mert mióta *választástok által* az ország kormányát reám bízátok, mit sem mulasztottam el, mi az ország egységének és békéjének visszaállítására alkalmasnak látszott. Tanúim a tanácsosok, kik mindezekben részt vettek. Hiszem, jól tudjátok, kik valának a siker akadályai és a zavarok szerzői, kik hozták e pusztulást az országra. Most odáig jutottak a dolgok, hogy vagy vissza kell szerezniünk Budát és Pestet, vagy feláldoznunk az ország többi részeit is. Hogy az előbbi elérhessük, nagy gond- és fáradsággal összegyűjtöttem azon haderőt, melyet e nyáron Buda alatt láttatok. Ismeritek e hadjáratnak eredményét. Szívesen vettem volna át személyesen a fővezérletet; azonban, miként már régebben követiteknek előadtam, a ti érdekeitek tartottak vissza Bécsben, hol a had-

¹⁾ Az esztergomi érsek 1542. november 8-án tesz erről jelentést a királynak. A levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Nem tudjuk pontosan meghatározni, mikor jött Pozsonyba, s meddig tartózkodott itt. A bécsi titkos levéltárban létező királyi iratok fogalmazatainak dátumaiból látjuk, hogy Ferdinánd november 15-én Pozsonyban, 18-án Bécsben, 19—21-én Pozsonyban, 24-én Bécsben volt.

sereg ellátásáról gondoskodtam, és be akartam várni a szultán személyes megjelenését, melyről hírek érkeztek. Ha ezen eset bekövetkezik, rögtön összegyűjtve tartományaim hadait, ezekkel a magyarországi sereget szaporítottam volna.

„Bizonyára nem rajtatok múlt, hogy minden jól sikerüljön; a miért nektek köszönetemet fejezem ki, és királyi kegyelmességemet ajánlom. Értesültem ugyanis, hogy készek valátok, sőt hő óhajtatok volt az ellenséggel szembeszállani és hazátokat megvédeni.

„Mind azokból, mik e hadjáratban történtek, meggyőződtem, hogy ha jövőben sikeresebben kívánunk a török ellen hadakozni, szükséges, hogy a magyar és olasz hadak szaporíttassanak, s ezekre a német birodalomból érkező sereg kellő tekintettel legyen. A spanyol és olasz zsoldosok fogadását magamra vállalom; s bár nem ismeretlen előttetek, mily nagy költségeket igényel ez, el vagyok határozva 10—15000 olasz és spanyol zsoldost fogadni, magyar gyalogot és lovast pedig annyit, a mennyi szerezhető.

„Mivel azonban, miként említettem, ezt nagy költségeket követel, melyeket tartományaim nem képesek előállítani; titeket, mint jó és hű alattvalóimat, felkérlek, hogy tekintetbe véve a veszélyeket, melyek titeket és engemet egyaránt fenyegetnek; a szeretetet, melyet irányomban és gyermekeim irányában tanusítani kötelezve vagytok; végre azt, hogy minél későbbre halasztjátok az orvoslást, annál súlyosabbá válik a baj: tanácskozzatok magatok között, és hazátok védelmére ajánljatok fel oly segílyt, hogy a tél tartama alatt az illető helyekre elégséges számú őrségeket küldhessek, és a következő tavaszkor erős hadsereggel rendelkezzem.

„Az utolsó beszterczébányai országgyűlésen jelentékeny segílyt szavaztatok meg; de haszna csekély vala, mivel behajtása és kezelése sok emberre volt bízva. E miatt felhívlák titeket, hogy az adót, melyet most fogtok megszavazni, az én kezeimhez rendeljétek fizettetni; miszerint a hadakat magam fogadhassam oda küldhessem, hová szükségesnek mutatkozik, s ne kelljen várakozni, míg azokat a megyék és urak, tetszésük szerint, küldik. Ne gondoljátok, hogy én, ki összes jövedelmeimet a ti védelmetekre fordítottam, pénzeteket idegen

czélokra használnám. Ugyanis miként eddig számtalan költségeimre Magyarország nem nyújtott segítyt, erről a magam kiadásaira nézve jövőben is szívesen lemondok; megelégszem, ha annyit nyerek Magyarországból, mennyi ezen ország védelmére kívántatik.

„Óhajtom, hogy az összes nemesség nekem szolgáljon; de én viszont oltalmazni fogom, kül- és belellességekkel szemben, és oly zsoldot fogok fizetni, mint mások fizettek. E mellett fáradságot nem kímélve, minden lehetőt meg fogok tenni a ti javatokra; biztosan remélvén, hogy szükségeitek közepette igyekezni fogtok magatokon segíteni, és az egyenetlenségeknek véget vetve, komolyan megkezdetitek a nagy munkát.

„Jól tudjátok, hogy az ország javának két főtenyezője van: a honvédelem és az igazság kiszolgáltatása. Én, miként kétségkívül tudjátok, saját örökös tartományaimban oly szigorral vittem keresztül az igazság kiszolgáltatását, hogy senki sem követ el büntetlenül bármily sérelmet. Örömmel tettem volna ezt Magyarországon is, ha a nemzet körében uralkodó megoszlás lehetővé tette volna. Ha jövőben támogatni fogtok, kész vagyok közöttetek mindenhol és mindenkor, szigorú lelkiismeretességgel szolgáltatni ki az igazságot.“¹⁾

A királyi megnyitóbeszéddel őszhangzásban állottak a *királyi propositionok*, melyeket a helytartó írásban nyújtott át a rendeknek.

Onnan indulnak ki, hogy a király, trónjának elfoglalása óta, szüntelenül a legnagyobb buzgalommal karolta fel az ország érdekeit. Mivel pedig meg volt győződve, hogy minden bajoknak főkéntforrása: a nemzet megoszlása, azon volt, hogy az egység és összetartás ismét helyreállíttassék. Ez irányban hatott a beszterezébányai országgyűlésen is, mely csakugyan számos üdvös végzéseket alkotott. Mind ezeket, mind a megajánlott segítyt örömmel fogadta, és az ország védelmére rögtön jelentékeny haderőt állított ki.

De habár ezen hadsereg eredmény nélkül oszlott szét, a rendeknek nincs okuk e miatt felháborodni. Ugyanis az idegen

¹⁾ Dátum nélküli, eredeti fogalmazat a bécsi titkos levéltárban

vezéreket hadaik visszavezetésére főleg a téli idény közeledése készítette. Ekként a hadjáráthoz csatolt remények nem mentek ugyan teljeseedésbe; de nagy előnynek kell tekinteni azon tapasztalásokat, melyeket az idegen hadak most, a török elleni háború viselésének módjára nézve szereztek, és a jövő évben, midőn egész erővel, ideje korán visszatérnek, értékesíteni fognak.

A király már is a visszatérő birodalmi sereg fővezérét rábírta, hogy egy erős hadosztályt előre küldjön, mely a tél tartama alatt az országot a törökök támadásaitól és dúlásaitól megoltalmazza. Örökös tartományainak rendével is tárgyalásokat kezdett, hogy ugyanazon célra közreműködésüket kieszközölje.

Ekként biztosítván ideiglenesen az országot, időt fog nyerni, hogy mind Magyarország, mind az örökös tartományok rendei a jövő évben megindítandó nagy hadjáratra előkészületeiket megtehessék, s ő maga is a december közepén Nürnbergben tartandó birodalmi gyűlésen személyesen megjelenván, újabb segélyt eszközölhessen ki.

Mivel azonban a német birodalom és az örökös tartományok rendekre bizonyára döntő befolyással leend az, mit Magyarország, a maga megmentésére tesz: e miatt a király mindenek előtt a magyar országgyűlést kívánta felszólítani, hogy a válságos helyzettel arányban álló áldozatkészséget bizonyítson. Először a télen át Magyarországon elhelyezendő hadak ellátásáról gondoskodjék; másodsor, a jövő évben megindítandó hadjáratra lehetőleg nagy segélyt ajánljon meg; harmadszor tanácskozzék arról, miként kelljen a besztérczebányai gyűlés végzéseit, melyek a rendek közötti visszavonások megszüntetésére céloznak, végrehajtani; kétségtelen lévén, hogy az összetartás és egyvertetés biztosítása nélkül az ország megmentésére irányult törekvések sikerre nem számíthatnak.

A király biztosítja a rendeket, hogy a megajánlandó segélyből első sorban magyar hadakat ohajt fogadni, mivel tapasztalta, hogy ezek, s leginkább a lovasok, a török elleni háborúkban előnyösebben használhatók, mint más nemzetek harczosai.

A mi a megajánlandó adó behajtását és kezelését illeti, a király felhívja a rendeket, hogy a besztercebányai országgyűlés által elfogadott módozattól, mely czélszerűtlennek bizonyult, térjenek el; válaszszaanak *egy* kincstárnokot, ki a király hozzájárulásával, a hadak fogadása és fizetése iránt rendelkeznek.

Végre a király biztosítja a rendeket, hogy maga részéről mindent, mi hatalmában áll, megteend az ország védelmére; a pápát, a császárt és a többi keresztény hatalmakat is fel fogja szólítani, hogy a közös ellenség leküzdésére segélyt nyújtsanak. Egyúttal ajánlja, hogy a magyar országgyűlés is küldjön a német birodalom fejedelmeihez és a pápához követeket, kik a király igyekezeteit támogatásák. ¹⁾

Ezen királyi előterjesztés képezte alapját az országgyűlés tanácskozásainak, melyek tíz napot töltöttek be.

A rendek jelentékeny áldozatokat hoztak. Az ország védelmére, úgy szintén a királyi kapitányok, tisztviselők és bírák fizetésére minden jobbágytelek után egy forintnyi adót ajánlottak meg, mely 1543. február 2-án fizetendő; a jövő évi hadjárat költségeire pedig egy második forintot, mely apríl 24-én fizetendő.

Ezen adó fizetésétől senki sem tekintetik felmentettnek, kivéve a jobbágyokat, kiknek vagyonuk három forintnál kevesebbet ér. A jobbágytelkek száma újra össze fog íratni.

Az adóval egy időben tartoznak az urak, nemesek és egyéb birtokosok vagyonuk értékének hatvanad részét, melyet a besztercebányai országgyűlésen felajánlottak, lefizetni; t. i. felerészét február 2-án, s másik felét apríl 24-én. Az egytelkes nemesek ezen hatvanad fejében ötven dénárt fizetnek.

Az adót és a hatvanadot a megyei adószedők fogják behajtani, s a főispánok útján, hiány és haladék nélkül a királyi kamarának beszolgáltatni. Nehogy azonban az ekként befolyó összeg más czélokra fordíttassék, mint a melyeket az ország-

¹⁾ „Propositio coram Statibus Regni Hungarie facienda.“ A bécsi titkos levéltárban kétféle fogalmazata találtatik. Az egyiknek élén az „Exp.“ jegy mutatja, hogy az fogadtatott el.

gyűlés megállapított, a rendek maguk köréből egy urat s egy nemest fognak választani, kik a kamara kezelését ellenőrizték, s ezzel együtt a jövő országgyűlésen számadásaikat bemutassák.

A besztercebányai országgyűlés által megajánlott adóról a királyi kamara, 1543. január 13-án fogja a megyei adó-kivetők (dicatorok) és kinestárnokok számadásait megvizsgálni, és az eredményről a jövő országgyűlésnek jelentést teend. A mennyiben kiderülne, hogy a megyei kinestárnokok a kezekésükre bízott pénz egy részét elpazarolták, vagy maguk részére visszatartották volna, a király azt hajtsa be, és a hadjárat költségeire fordítsa.

A kamara utasított, hogy vizsgálatot eszközöljön az iránt, vajjon az utolsó hadjárat alkalmával a főpapok, urak és nemesek kiállították-e a hadakat oly számban, mint tartoztak. Ha kitűnnék, hogy ezt tenni elmulasztották, a király felhívott, hogy azon pénzüsszeget, melyet ily módon megkíméltek, hajtsa be, és az ország közszükségeire fordítsa. ¹⁾

A *jövő hadjárat* tekintetében következő határozatok hoztattak. A főpapok, urak és birtokos nemesek személyesen, minden húsz jobbágy után kiállítandó egy lovassal, jól felfegyverezve tartoznak a királyi táborban megjelenni. Mivel pedig az ország némely részeiben a nehéz lovasság némi maradványai találhatók, ily helyeken minden 36 jobbágytelek után egy nehéz fegyverzetű lovas állíttassék ki. Mindazáltal a rendek kikötötték, hogy, haszontalan költségek elkerülése miatt, ne tartozzanak, mint az elmúlt nyáron, idő előtt táborba szállani.

Az osztatlan testvérek közül, kik egy házban laknak, azok tartoznak felkelni, kik a hadakozásra legalkalmasabbak. Az urak és nemesek, kik a király, a megyék és magánosok szolgálatjában vannak elfoglalva, vagy a várak őrzetére maradnak, maguk helyett egy lovas tartoznak küldeni, azon megye zászlója alá, melynek területén állandó lakásuk van. Egyéb-kint a várakban, a nemesi rendből csak egy várnagy, egy tiszttartó s egy udvarmester maradjasson; kivéve azon helyeket, melyeket ellenséges támadás veszélye fenyeget. A me-

¹⁾ A VIII.—XVIII. ezikkek.

gyekben, a szolgabírákon kívül, csak 2—3 nemes maradhasson, kik a hadsereg élelmezéséről gondoskodjanak, és a megyei ügyeket intézzék. Az egytelkes nemesek, öten együtt állítsanak ki egy lovast.

A főpapok-, apátok-, prépostok-, káptalanokra és conventekre, tizedeik, birtokaik és személyük után, a jövő hadjárat céljaira ugyanazon terheket rótták, melyeket a besztercebányai országgyűlés határozott.

A többi egyháziak, ugyanazon célra, jövedelmeik tizedrészét tartoznak fizetni; ennek megszabására minden egyházmegyében, a püspök egy nemes fog a királyi adókievőtő mellé rendelni.

Mivel pedig a király kijelentette, hogy magyar nemeseket lehetőleg nagy számban óhajt hadi szolgálatba fogadni; a rendek felkérték, hogy elhatározását mielőbb hozza köztudomásra, hogy a nemesek idejekorán készülhessenek fel és minél számosabban jelentkezzenek.

A hadak féktelensége folytonosan komoly panaszokra szolgáltatván okot, a rendek felkérték a királyt: tiltsa el katonáit a rablástól és minden erőszakos tettektől; hatalmazza fel a rendeket, hogy jószágaikról a rabló katonákat elűzhessék; küldjön ki udvarából biztosokat, kik az okozott károk tárgyában vizsgálatot tegyenek, a kapitányokat, kik kötelességüket nem teljesítették, megbüntessék, s a kárttevő katonák zsoldjából mindazoknak, kik károkat szenvedtek, kárpótlást nyújtsanak. ¹⁾

A pénz- és hadügyi intézkedések után, a rendek áttértek az ország *kormányzását*, és az igazság *kiszolgáltatását* illető kérdések megoldására.

Mindkét irányban hazánk alkotmánya a *nádori méltóság*-nak jelölte ki a legfontosabb helyet. Ez Báthory Istvánnak halála (1530. május 8.) óta üresedésben volt. A nemzet hön óhajtotta és többször kérelmezte betöltését. Ferdinánd soká habozott engedni ezen kívánatnak. Azon aggodalom, hogy a nádor, kinek megválasztása nem tőle függ, nagy hatalmát a korona jogainak, vagy legalább igényeinek korlátozására hasz-

¹⁾ A XIX—XXVII., XLIX. és LI. czikkek.

nálhatja fel, volt mérvadó. Most mindazáltal a nádor megválasztását az országgyűlés egyik feladatául önmaga jelölte ki. Mily befolyások és kilátások bírtak ezen elhatározásra? nem tudjuk.

Azonban a rendek, bár kinyilatkoztatták, hogy a nádor megválasztását sürgetően szükségesnek tekintik, ezt mégis elhalasztották; ugyanis — miként az erről szóló törvényezikben kifejezik — ez annál fogva sem történhetik meg alkalmasan, mivel a nádor egyetemes és nem részleges gyűlésen, az ország összes karai és rendei által, szokott megválasztatni. Vajjon a pozsonyi gyűlést a jelenlevő rendek csekély száma, vagy talán János Zsigmond híveinek távolléte miatt, tekintették *részlegesnek*? nem dönthető el.

Midőn a rendek a nádori méltóság betöltéséről lemondottak, nem mulasztották el intézkedni, hogy üresedésből az ország köz- és magán ügyeire hátrány ne származzék. Azon keirelemmel fordultak a királyhoz, hogy a helytartó mellé nyolcz tanácsost nevezzen, négyet a főpapok és négyet az urak rendjéből, kik fele részben állandón Pozsonyban tartózkodjanak, s a helytartóval az ország kormányát vezessék.

Továbbá arra kérték a királyt, hogy, a rendek hozzájárulásával, válaszszon egy *bíró*t, ki a törvénykezés körében a nádort helyettesítse, és a szükséges bírói személyzettel rendelkezék. ¹⁾

Továbbá a törvénykezés rendes menete érdekében, javaslatba hozták egy személynöki ítélőmester, egy királyi ügyigazgató és tizenkét törvenytudó ülnök kinevezését, kiknek fele mindenkor jelen legyen mind a királyi tanács, mind az ítélőszék üléseiben. Az ekként szervezendő törvényszék a hatalmaskodási és egyéb bűntényekben 1543. január 13-án kezdje meg, és megszakítás nélkül folytassa bírói tevékenységét; a királytól vagy a helytartótól kieszközölt perhalasztó rendeletek érvényteleneknek fogván tekinteni. ²⁾

¹⁾ A király néhány nappal az országgyűlés feloszlása után, 1542. november 26-án, ezen bírói tisztre *Récai Perencz* k. személynököt, *nádori* helytartói czímmel, nevezte.

²⁾ A XXVIII—XXXI. cikkek.

Végre azon kérelmet is intézték a királyhoz, hogy nevezzen udvari cancellárt, s ruházza fel azon jogkörrel, mely a hajdani magyar cancellárokat megillette, úgy, hogy bírói leveleket önhatóságából, a király különös meghagyása nélkül is, adhasson ki. Mivel pedig jelenleg, a régi szokás ellenére, a királyi cancellaria az általa kiadott iratokért, név szerint megyei előterjesztésekre, közügyek tárgyában adott válaszokért, jelentékeny díjakat igényel, a rendek kijelentik, „hogy ezt tovább nem tűrhetik.“ ¹⁾

A János király által saját területén, alattvalóinak ügyeiben, hozott ítéletek érvényeseknek ismertetnek el. Ellenben érvénytelenek a Lajos király halála óta, erőszak által vagy egyéb törvénytelen módon kieszközölt bevallások és beírások, melyeket az urak és nemesek, saját gyermekeik és testvéreik hátrányára, tettek. Azon beírásokra nézve pedig, melyeket Ferdinánd király tett, és a besztercebányai országgyűlés törvényei értelmében személyesen kellett volna vizsgálat alá vennie, a király felkérte, hogy e vizsgálatot, melyet végrehajtani gátolva volt, bízza a helytartóra és az ország többi rendes bírúira. Egyedül Szombathely várára nézve, mely a győri püspökséghez tartozott, s a király által Bakics Pálnak iratott be, kérték fel különösen a királyt, hogy Bakicsnak megfelelő kárpótlást nyújtva, tegye lehetővé, hogy a győri püspökség ama vár birtokába visszahelyeztessék. ²⁾

A törvénytelenül lefoglalt jószágok visszaadásának ügye ezen országgyűlést is foglalkoztatta, és számos végzésekben tárgyalatik.

A főispánok, hivatalvesztés terhe alatt, utasítottak, hogy az ily jószágoknak, melyek a besztercebányai törvények dacára nem adtak vissza, vagy azóta újra elfoglaltattak, visszabocsátását haladék nélkül eszközöljék. Ha pedig a főispánok ezt tenni elmulasztanák, vagy épen ők volnának a törvénytelen birtokosok, a királyi kapitányoknak tétetik köteleességükké a törvényt végrehajtani, s az ellenszegülőket megbüntetni. Egy úttal a király is felkérte, hogy a Mária királyné kezei kö-

¹⁾ A XLI. és XLII. czikkek.

²⁾ A XXXIX., XL., XLVI. és XLVIII. czikkek.

zött levő várak visszaadását ne engedje tovább halasztatni, s ne fogadja el a királyné által tett feltételt, hogy előbb a jegybére fejében lekötött birtokok adassanak át neki; egyébkint rendelkezék, hogy a királyné is jegybérének teljes birtokába léphessen. A besztercebányai országgyűlés azon végzése, hogy a lázadók jószágai áruba bocsáttassanak, mivel keresztülvitelével senki sem bizatott meg, nem foganatosított; e miatt most pótlólag határozatott, hogy a lázadók birtokait a királyi kamara és a melléje rendelt két országgyűlési biztos, árvereztessék el; a befolyó pénzből mindenek előtt nyújtsanak kárpótlást azoknak, kiket a lázadók javaiktól és jövedelmeiktől megfosztottak volt, s a mi fenmarad, azt az ország közsükségeire fordítsák. ¹⁾

A nemesség, mely ezen országgyűlésen megjelent, a városok iránt, különböző okok miatt, ellenséges érzületet táplált, s ezt egy törvényczikkben megörökítette. „Az elmúlt években — úgy mond — a királyi városok a nemesek birtokaira szerfelett kezdettek vágyódni, sőt vádoltatnak, hogy több nemest kegyetlenül meggyilkoltak, s ezeknek jószágait, különféle címek alatt, a királyi felségtől maguk részére adományul kieszközltek; ez pedig a magyar koronának nagy hátrányára van, mert egyrésről a városoknak adományozott jószágok soha többé a királyi kincstárba nem szállanak vissza, és más résről a fegyverfogható egyének száma is napról napra, mindinkább fogy.“ E miatt határozatott, hogy ezentúl a koronára szálló jószágok városoknak, mezővárosoknak és egyéb községeknek ne adományoztassanak; azon jószágok pedig, melyeket birtokosaik hűtlensége vagy pártütése következtében a koronára szállottak, és a király által városoknak, mezővárosoknak és egyéb községeknek adományoztattak, birtokosaiknak, kiktől elvették, az illető főispánok által adassanak vissza. Egyébkint a városok és mezővárosok részére tett jogos adományok, örök érvényűeknek tekintetnek; de az ily adománybirtokok a megyéktől, melyeknek területén léteznek, el ne szakíttassanak, s a közterheket viseljék, a kamarai nyereséget és mindenemű adókat fizessék. ²⁾

¹⁾ Az I—VII. czikkek.

²⁾ A XXXIII—XXXV. czikkek.

A megyék érdekében más végzések is hozattak. Megállapítottatott, hogy azon birtokokat, melyek a lefolyt zavarteljes időkben egy megyétől a másikhoz csatoltattak, az utóbbinak főispánja, hivatalvesztés alatt, tartozék az előbbinek visszabocsátani. Hont megyében az ellenkirályok által kinevezett két főispán, Nyáry Ferencz és Balassa Menyhért a megyei területnek két részre való elválását idézték elő, ¹⁾ s az egyesítést még akkor is akadályozták, midőn mindketten Ferdinándot uralták. Az országgyűlés most mindkét főispánt felhívta, hogy a király kezeibe a hűségi esküt tegyék le; a királyt pedig felkérte, hogy ha ezt letenni vonakodnak, foszsza meg őket méltóságuktól; ha pedig leteszik, hűtlenség büntetése alatt, parancsolja meg nekik, hogy haladék nélkül eszközöljék a megye egyesítést, az ősi székhelyen egy közös hatóságot és törvényszéket szervezzenek, és jövőre minden erőszakoskodástól tartózkodjanak. A többi megyék főispánjai is utasítottak, hogy 1543. február 2-ig a király, s távollétében helytartója kezeibe, vagy ha megyéjükből nem távozhatnának, a megyei közönség színe előtt, a hűségi esküt tegyék le; ellenkező esetben hivataluktól megfosztatnak. ²⁾

A korábbi országgyűlések többször sürgették, hogy a *borsmonostori apátság* birtokai, melyek az ország határaihoz közel esvén, ausztriai urak által elfoglaltattak, a magyar korona területéhez csatoltassanak vissza. Ez nem történt meg. A rendek most oly hozzáadással ismételik határozatukat, hogy egyéb soprony- és vasmegyei jószágok is, melyek „németek” által lefoglaltattak, törvényes uraiknak adassanak vissza, és a királyt felkérlik, hogy az ország határszéleit, melyeket a Lajtha folyam mentében, és egyebütt is, németek és morvák megcsorbítottak, a régi állapotba helyeztesse vissza. ³⁾

Azonban, habár a rendek hazájuk területi épsége felett gondosan őrködtek, a nemzeti érdekeket az idegen befolyás ellen elmulasztották megoltalmazni. Ezen országgyűlésen az idegen származású várparancsnokok és tisztviselők ellen nem

¹⁾ A Kis-Hont és Nagy-Hont elnevezések ekkor származtak.

²⁾ A XXXVI—XXXVIII. czikkek.

³⁾ A XLVII. czikk.

történt felszólalás, legalább ennek a törvényezikkekben nincs nyoma. Ellenkezőleg, felkérték a királyt, hogy az olasz *Lascano Márton* esztergomi várparancsnokot, tekintettel vitéz haditetteire és jó szolgálataira, melyeket különösen Esztergom várának védelme körül tanúsított, jószágok adományozása által, a magyar nemesek sorába vegye fel. ¹⁾

Az országgyűlés, míg Lascanót a király kegyelmébe ajánlotta, *három* magyar főúr irányában a büntető igazság egész szigorát ervényesíté.

Az egyik *Keglevich Péter* volt, ki a magtalanul kimúlt csáktornyai Ernust Gáspár várait és birtokait jogtalanul magához ragadta, és a király többszöri felszólítása daczára vonakodott visszabocsátani. E miatt határozatott, hogy azon esetre, ha két hónap lefolyása alatt ezen várakat és birtokokat a királynak át nem adja, s ennek bocsánatát ki nem eszközli, mint hűtelen, fő- és jószágvesztésben elmarasztaltatik; a szolgáltatásban levő nemesek köteleztetvén, hasonló büntetés terhe alatt, szolgáltatját elhagyni. ²⁾

A másik kettő *Podmaniczki János és Ráfael*. Ezek állhatatosan vonakodtak Ferdinándnak meghódolni, az általuk egyháziaktól és világiaktól erőszakosan elfoglalt jószágokat visszabocsátani, sőt folytonosan újabb hatalmaskodásokat követtek el. Ezekre nézve is kimondatott, hogy ha két hónap lefolyása alatt a királynak hűséget nem fogadnak, az erőszakosan elfoglalt jószágokat törvényes uraiknak vissza nem adják, hűtleneknek fognak tekintetni. Mivel pedig a Podmaniczki testvérek néhány morvaországi és sziléziai német tartottak szolgálatukban, és e két tartományban zsoldosokat szoktak volt toborzani; a rendek felkérik a királyt, hagyja meg a nevezett tartományok kapitányainak, hogy ne engedjék a király alattvalóit a Podmaniczkiak szolgálatába lépni, s általuk a magyar korona lakóit bántalmaztatni. ³⁾

¹⁾ Az L. czikk.

²⁾ A XLIII. czikk.

³⁾ A XLIII—XLV. cikkek. — A törvénykönyv ki van adva törvényeink gyűjteményében.

Míg e három főúr irányában, kik ellen az ország rendei-
nek volt panaszuk, méltó szigorral léptek fel; *Perényi Péter-
ről*, ki a király elleni összeesküvés ürügye alatt fogatott el, a
törvénykönyv hallgat.

A királynak szándéka volt őt is az országgyűlés által
árulónak nyilváníttatni, s a hűtlenség büntetésében elmarasztal-
tatni. Udvari körökben kétségtelennek tartották, hogy ez
meg fog történni, s már a halál azon iszonyú neméről is be-
széltek, melylyel ki fog végeztetni. ¹⁾ A rendek szintén kíván-
ták, hogy a király Perényit küldje Pozsonyba, s itt az országos
törvényszék elé állíttassa. Egyúttal felszólaltak az ellen, hogy
Perényi, miként már régebb idő óta Pekry Lajos is, az
ország határain kívül tartatik, a törvények ellenére, fogságban,
a nélkül, hogy elítéltettek volna. Azonban Ferdinánd nem
vélte tanácsosnak e kívánság teljesítését; ő ugyanis sietett a
német birodalmi gyűlésre, már pedig előre volt látható, hogy
a per hosszú időt fog igénybe venni. De hihető, hogy azon
körülmény is befolyt elhatározására, hogy Perényi árulását
nem volt képes oly érvekkel bebizonyítani, melyeket a magyar
törvényszék elégségeseknek tekintett volna. A rendeknek tehát
azt válaszolta, hogy mihelyt Nürnbergből visszatér, nem fog
késni Perényi ügyének eldöntését a rendes törvényszékre bízni. ²⁾

¹⁾ Veralló pápai nuntius 1542. október 22-én Bécsből írja:
„Domane ad otto . . . questa S. Maestà andrà ad fare la Dieta di
Ungharia in Possonio, et stimasi sarà breve, sendo così di natura li
Unghari di espedirsi, et la maggior occupatione sarà di far fare pro-
cessi contra Perin Petro et altri, che son fuggiti, quali oltre il tra-
dimento dello intendersi con Turchi, si vada dicendo, che havesser
insieme trattato di amazzar questa Maestà.“ És a velencei pápai
nuntius november 16-án, Velenczéből, a pozsonyi országgyűlésről
elenti: „Perin Peter . . . sarà dichiarato traditore con li suoi de-
scendenti et complici, et squartato vivo.“ Eredetije a nápolyi Farnese
levéltárban.

²⁾ Báró Walpurg Bécsből 1542. november 25-én Farnese bíbor-
noknak írja Perényi felől: „Ungari . . . hanno domandato, che Sua
Maestà lo facesse venire in Posonio e formarse il processo contra di
lui, in presentia de quelli de Regno; qual cosa non era da fare.“
Bővebben ír e tárgyról *Veralló* casertai püspök és pápai nuntius
november 28-án Bécsből: „Perche li Ungari hanno facto grandissima
instantia ad Sua Maestà, che Perin Petro si iustificasse, et sel me-

A rendek megnyugodtak. És midőn november 23-án végzéseiket a királynak bemutatták, ¹⁾ — ki e hó 19-én fényes kísérettel, melyhez a pápai nuntius és más külföldi követek csatlakoztak, másod ízben jött Pozsonyba ²⁾ — szónokuk a legteljesebb hódolat és hála érzelmeit tolmácsolta. Magasztalásokkal halmozta el a király atyai jóakarátát és áldozatkész buzgalmát, melyet trónralépte óta tanusított, hogy az egyenlenségeket megszüntesse, az országot külső ellenségeinek támadásai ellen megoltalmazza, és régi épségébe visszahelyezze. Különös elismeréssel szól a király elhatározásáról, hogy nem csüggedve az utolsó hadjárat szerencsétlen kimenetele után, újra a német birodalomba és örökös tartományaiba utazik, azok fejedelmei- és rendeitől segílyt eszközöndő. A magyar rendek, — úgy mond — fejedelmük példáján fellelkészülve, maguk is mindent megtettek, hogy vele, őseik vére által szerzett hazájuk és szabadságuk megmentésében, közreműködjenek. Erről tanúskodnak végzéseik, melyeknek megerősítéséért esedeznek. „Legyen felséged meggyőződve, — így fejezte be szónoklatát — és győzze meg a római szent birodalom s a kereszténység egyéb fejedelmeit, hogy magyarországi hű alattvalói, bár számos veszélyek által környezvék, bár erőik megfogytak, sőt

ritava esser condannato overo assoluto, si facesse, peroselli e fatto intendere in nel Castello di Cittanuova, dove sta, se le basta quindici giorni ad iustificar le cose sue, che sarà espedito, et quando che non, che si soprassederà alla ritornata di Sua Maestà da Norinberga; sopra di che non ha dato ancora risposta. Impero non credo, si potrà espedire in cosi poco tempo innanzi, che Sua Maestà vada ala Dieta. Questa instantia si fa cosi exactamente dalli Unghari, perche dicono, che Sua Maestà, cinque anni fa, tiene nel castello di Inspruck un altro nobile Ungaro, senza esser ne condannato ne assoluto, di che possono tutti li nobili haver timore, non li intravenga, designando forte Sua Maestà debilitar quel Regno delli capi. Et questa e la potissima causa, che non sono comparsi molti delli piu principali alla Dieta.“ Eredetije a nápolyi Farnese levéltárban.

¹⁾ E napról van keltezve a törvénykönyv. És a pápai nuntius is írja november 28-án: „Giovedì proximo passato (23) li Ungari absolverano la loro Dieta.“

²⁾ Bárá Walpurg Bécsből november 25-én írja: „In Vienna non ho trovato la Maestà del Re, ne Mgr Verallò Nuntio, sono andati alla Dieta Ungaresca de Posonia.“

úgy szólván végkép kimerültek: mégis őseik példájára, erős lélekkel el vannak határozva, minden körülmények között, mind végig felséged mellett maradni, és erejük fogytaig mindent megtenni, hogy maguktól és a szomszéd népektől a vad ellenség zsarnok igáját távol tartsák.“¹⁾

A király sietett az országgyűlés végzéseit, melyek teljesen kielégítették, megerősíteni; mire más nap, november 24-én visszatért Bécsbe.²⁾ A rendek is, miután a nürnbergi birodalmi gyűléshez és a császárhoz segélytkérő leveleket írtak, s az utóbbi átnyújtásával *Adurno Jeromos* egri prépostot Spanyolországba küldötték,³⁾ november végén szintén eléggülten távoztak.

Elégületlenek az országgyűlés végzéseivel csak a királyi városok polgárai valának, kik, mint a nemesi birtokok után áhítozók és több nemesek gyilkosai, bélyegeztettek meg. Siettek is a királynak panaszaikat bemutatni, és őt felkérni, adjon nekik alkalmat, hogy magukat ama gyalázatos vád ellen igazolhassák.⁴⁾

¹⁾ A beszéd szövegét közli *Kovachich*. *Vestigia*. 661. l.

²⁾ *Verallo* pápai nuntius november 28-iki jelentésében írja: „Giovedì proximo passato li Ungari absolverano la lor dieta, dove si concluse, quanto la Maestà de Re domandava, et ancora meglio, perche Sua Maestà non domando cosa determinata... Di maniera che havuta questa buona risoluzione, il giorno seguente, che fu venere, dappoi lo haver licentiat li oratori et molti della sua corte, Sua Maestà parti verso Moravia.“

³⁾ Ezen levelek nem ismeretesek. Bírjuk V. Károlynak Barcelonában 1543. ápril 10-én, a nürnbergi birodalmi gyűlésnek 1543. ápril 20-án kelt válaszát. Mindkettőnek eredetije a budai kamarai levéltárban. —

⁴⁾ Bártfa, Eperjes, Kis-Szeben és Lőcse városoknak, (1542. végén) dátum nélküli felterjesztése a bécsi titkos levéltárban.

XI.

Magyarországi részleges gyűlések 1542- és 1543-ban.

I.

Az 1542-ik év márczius havában tartott besztercebányai országgyűlés végzéseinek foganatosítása, s különösen az erőszakosan elfoglalt jószágok visszabocsátása, élénk mozgalmat keltett az ország minden részeiben. Mivel pedig a törvények követelése több hatalmas főúr magánérdekeivel összeütközésbe jöttek, komoly nehézségek is merültek fel. Ezeknek megszüntetése és más ügyeknek elintézése végett, némely megyék rendei 1542. tavaszán két gyűlést tartottak: 1542. május 18-án *Ónodon* és június 4-én *Egerben*. Mindenkettőt *Perényi Péter* főkapitány hívta össze. Végzéseiket, sajnos, nem ismerjük. ¹⁾

II.

I. Ferdinánd királynak és János király özvegyének biztosai 1541. december 29-én Gyalun szerződést írtak alá, melyben megállapították, hogy a János király által bírt országrész, a nagyváradi békekötés értelmében, Ferdinándnak átadatik.

Azonban Frater György, ki leginkább előmozdította volt e szerződés létrejöttét, csakhamar visszatért ismét ko-

¹⁾ Perényi Péternek 1542. május 9-én Szepes megyéhez intézett meghívólevele az ónodi gyűlésre. — Ugyanannak 1542. május 21-én Szepes megyéhez intézett meghívólevele az egri gyűlésre. — Szepes megyének az egri gyűlésre küldött követi részére adott megbízólevele. Az előbbi kettőnek eredetije, az utolsónak fogalmazata Szepes megye levéltárában.

rábbi politikájához, mely szerint mind Ferdinánddal, mind a portával fenn akarta tartani a jó viszonyt, s a török hódítás veszélyeit színelte hódolás és adófizetés által igyekezett elhárítani, mindaddig, míg Ferdinánd képes lesz oly haderőt vezetni az országba, mely annak megvédelmezésére elégséges.

Hogy ezen politikájának a rendeket megnyerje, 1542. augusztus közepén *Nagyváradra* gyűlést hirdetett. Nyolcz megye: *Arad, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Külső-Szolnok, Temes és Záránd* nemessége gyűlt egybe.

Frater György előterjesztésének lényeges pontja az volt hogy a török adó megfizetésére és Kassa megerősítésére adót kért megszavaztatni. Azonban a rendek nem helyeselték magatartását; meg nem tudtak megbarátkozni azon gondolattal, hogy a töröknek, ki ellen őseik annyiszor diadalmasan harczoltak, adófizetőivé váljanak; még nem mondtak le a reményről, hogy Ferdinándnál védelmet találhatnak.

Ennek folytán a kívánt adót megtagadták, kijelentették, hogy Ferdinándhoz kívánnak csatlakozni, és hódolatuk kifejezésére *Somlyay Mihályt* küldötték követül a királyi udvarba. ¹⁾

III.

A nyolcz megye rendjeinek magatartása nagy hatást gyakorolt Frater Györgyre, hajlandóvá tette őt szorosabban csatlakozni Ferdinándhoz. És midőn (1542.) szeptember havában a német birodalmi sereg Magyarország felmentésére megérkezett, nem késett többé a maga, Izabella és az erdélyi rendek nevében követeket küldeni az udvarba, kik által a gyalui szerződés oklevelét megküldötte, hódolatát tolmácsolta és szolgálatát ajánlotta.

¹⁾ Egy 1542. szeptember 21-én Gyulafehérvárról a királyi udvarba küldött névtelen jelentésben olvassuk: „In congregacione Varadiensis postulata fuit contribucio a Regnicolis, qui Thibiscum accolunt, pro tributo Cesari pendendo, quod se negarunt daturus, qui omnes fere adheserunt Serenissimo Domino Romanorum Regie Maiestati. . . . Pecuniā etiam Dominus Varadiensis subsidium ad conservationem Civitatis Cassouiensis, quod est illi omnino denegatum.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — A nyolcz megye által Somlyay részére adott megbízólevél eredetije ugyanott.

Ferdinánd örömmel fogadta Frater György ajánlatait, és sietett azokat igénybe venni. Midőn november elsejére Pozsonyba országgyűlést hirdetett, felhívta őt, hogy ugyanakkor a Tiszán túli megyék rendeit gyűjtse maga köré, s bírja rá, hogy a török ellen indítandó hadjárat költségeire adót szavazzanak meg.

A püspök november 8-ára *Nagyváradra* hirdette ki a gyűlést. Azonban az urak közül csak *Báthory András*, *Cháky Demeter* és *Lossonczy Antal* jelentek meg személyesen, míg némelyek követeket küldöttek. Az alsó nemesség csak *három* megyéből jött össze.

Frater György mindazáltal megnyitotta a gyűlést. Előterjeszté a király kímánatát, s azt hathatósan ajánlotta a rendek figyelmébe. És az alsó nemesség csakugyan hajlandónak nyilatkozott az adót megszavazni.

Azonban a püspök a tanácskozások alatt azon meggyőződésre jutott, hogy a három megye által megajánlott adóból csak jelentéktelen pénzüsszeg folynék be, mely a királynak kevés hasznót hozna. E miatt arra határozta el magát, hogy a gyűlést december 11-re elnapolja, azon reményben, hogy ezen határnapra a rendek teljes számban meg fognak jelenni.¹⁾

A király jóváhagyta ezen rendelkezését, és intette, hasson oda, hogy az újra megnyitandó gyűlés a pozsonyi országgyűlés végzéseivel öszhangzó határozatokat hozzon.²⁾

IV.

Frater György az 1543. december 11-ére elnapolt nagyváradai gyűlést csak 1543. január 6-án tartotta meg.³⁾

¹⁾ Walpurg báró 1542. november 25-én Bécsből Rómába jelenti: „Hanno ancora li Ungari a uno medesimo tempo (t. i. a pozsonyi országgyűléssel) fatto un altra Dieta in Veredein (*sic*); ma quanto intendo con consenso del Re.“ (Eredetije a nápolyi állami levéltárban.) — Frater Györgynek 1542. november 9-én Ferdinánd királyhoz intézett jelentése a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Ferdinánd király 1542. november 29-én Nürnbergből Frater Györgyhez intézett válaszában eredeti fogalmazata ugyanott.

³⁾ Frater György, 1542. december 27-én Feledi Eusztáchhoz

Arad, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Heves, Külső-Szolnok, Temes és Zaránd megyék nemessége gyült egybe. ¹⁾

A király *Bornemissza Pál* udvari titkárt küldötte biztosul. Ez január 7-én érkezett meg Nagyváradra. Más nap megjelent a rendek körében, bemutatta megbízólevelét és átnyújtotta a két utolsó országgyűlésen alkotott törvénykönyveket. Mire előadta, mily buzgalommal és önfeláldozással igyekezett a király Magyarország javát előmozdítani, s hogy ez irányban megkezdett tevékenységét folytatni fogja, míg az ország bajai teljesen orvosolva lesznek; egyúttal felhívta a rendeket, hogy az ország védelmére, adó megajánlása és személyes felkelés által, ők is működjenek közre. ²⁾

A rendek hódolattal hallgatták meg a királyi biztos előterjesztését. Nem hiányoztak ugyan, kik a török elleni hadjáratban való részvétet mindenek felett veszélyesnek hirdették, és javasolták, hogy adófizetés által kell a töröktől kiméletet és biztonságot vásárolni. Fráter György is ezekhez hajolt. De, főleg *Somlyay Mihály* lelkes igyekezetei folytán, ³⁾ a többség ragaszkodott a mult évben tartott nagyváradi gyűlés határozatahoz, vonakodott Ferdinándtól s a magyar koronától elszakadni.

Rövid tanácskozás után az egybegyűlt rendek kijelentették, hogy készek, ha a szükség követelni fogja, személyesen összes jobbágyaikkal táborba szállani, és összes vagyonukat feláldozni. Egyelőre pedig minden jobbágytelekre másfél forintnyi adót vetettek ki, míg maguk részéről, a besztérce-

intézett levelében írja: „Rogamus vestram dom., ut velit ad nos in congregacionem ad festum Epiphaniarum domini venire Varadinum.“ Eredetije ugyanott.

¹⁾ A gyűlésnek, alább említendő megbízóleveléből.

²⁾ Bornemissza Pálnak 1543. február 18-án kelt jelentése. És a váradi gyűlésnek Ferdinánd királyhoz küldött követe részére adott utasítása. Mindkettő a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ A pozsonyi kamara 1543. márczius 7-én írja Ferdinándnak: „Certe, ut nobis dicunt, nisi fuisset dictus Michael Somlyay, tota illa, vel maior pars (az adóból). Imperatori Thurcarum fuisset promissa.“ (Eredetije ugyanott.)

bányai rendek példájára, vagyonuk értékének hatvanad-részt ajánlották fel. ¹⁾

Azonban, tekintetbe véve országrészük veszélyes helyzetét, abban állapodtak meg, hogy a másfél forintnyi adó a török császár adójának és az Izabella részére ajánlott segélynek címe alatt fog behajtatni. Attól tartottak, hogy azon esetre, ha nyíltan kimondatnék, hogy az adót a magyar király javára ajánlották meg, a török támadását s országrészük teljes elpusztulását idéznék elő, anélkül hogy ezzel a király ügyének bármily szolgálatot tennének.

Mivel pedig valóban kötelességüknek ismerték gondoskodni az özvegy királynéről és elhunyt királyuk² gyermekéről, felkérték a királyt, engedje meg, hogy az adó egy része azoknak ellátására fordíttassék; annál inkább, mert ha azokat elhanyagolják, a török boszúját fogják magukra vonni.

Együttal figyelmeztették a királyt, parancsolja meg Frater Györgynek, mint kincstárnoknak, hogy az adót szigorúan hajtsa be, és a királyi kamarának szolgáltassa át.

A rendek ezután saját érdekeikről kívántak gondoskodni. Mivel a távolság, a török veszély és nagy költség miatt igen terhes lett volna, peres ügyeik elintézése végett, a Tisza vidékéről Pozsonyba utazni: azon kérelemmel fordultak Ferdinánd királyhoz, hogy bizza meg Frater Györgyöt az ország ezen

¹⁾ Bornemissza jelentésében írja: „Dederunt tale responsum, quod volunt contribuere, ad defensionem Regni, de singulis colonis eorum hungaricos florenos tres computantes, sexagesimam, vigesimam et duos florenos a rusticis ipsorum solvere debent. (?) Ultra hoc polliciti sunt in propria persona cum eorum rusticis omnibus (si opus erit) venire penes Maiestatem Vestram ad bellum. Promiserunt etiam dare aliis temporibus subsidia Vestre Maiestati, quocienscumque fuerint per Maiestatem Vestram requisiti, usque ad reliquias substanciarum earum.“ A jelentés azon része, mely a megajánlott adókról szól, nem eléggé világos. A gyűlésnek követe részére adott instructiója erről így szól: „Deliberatum est, subsidium unius floreni presens ac sexagesime medietatem aliquatenus augeri.“ A titkos függelék pedig: „Subsidium floreni unius et denariorum quinquaginta.“ És *Peregi Albert* 1543. május 14-én írja Ferdinándnak: „Oblati fuerunt Maiestati Vestre in Conventu Waradiensi, defensionis nomine, per Regnicolas ex singulis colonis singuli contum denarii et quinquaginta.“ A bécsi titkos levéltárban.

részein az igazság kiszolgáltatásával. Továbbá felkérték, hogy az erőszakosan elfoglalt birtokok visszaadását a személynök által mielőbb eszközölje; a fogságban tartott Dobó Ferenczet részesítse kegyelmében; a Homonnai György és Bidy Mihály által épített várakat romboltassa le; végre Serédi Gáspárt, kit hatalmaskodásai miatt maguk között meg nem tűrhetnek, ne ruházza fel többé a főkapitányi tiszttel.

A rendek végzéseik és kérelmeik bemutatása végett Weseny Mihályt küldötték a Nürnbergben tartózkodó királyhoz.¹⁾ Ez a nagyvárad gyűlés áldozatkészségét elismeréssel fogadván, az adó behajtására nézve tett rendkívüli intézkedéseket jóváhagyta. Frater Györgyöt nem hatalmazta fel ugyan az ország ama részeiben, az igazság kiszolgáltatásával; de megbízta az ország rendes bírait, hogy egy vagy két alkalmas bírót küldjenek oda, hogy ekként a rendek a Pozsonyba való utazás terhétől fel legyenek mentve. Végre kijelentette, hogy Dobó és Serédi ügyében tekintettel leend közbenjárásukra.²⁾

V.

Egy hónappal a nagyvárad gyűlés után, mielőtt Weseny Mihály a királyi válaszzal megjöhetett volna, 1543. február 11-én a nyolcz Tiszán túli megye nemessége, *Frater György* elnökelete alatt, *Gyulán* újabb gyűlést tartott. Azonban ennek jelleme lényegesen különbözött az előbbiétől.

A nagyvárad püspök az 1542-ik évi hadjárat szegényteljes eredménye után, ismét oda irányozta igyekezetét, hogy a szultánt hűsége felől meggyőzze, hoszúját magától és a kormánya alatt álló országrésztől elhárítsa; annál inkább, mert biztos tudósításokat vett, hogy Szulejmán ezen évben személyesen fog Magyarországba hadat vezetni.

Ezen hír hatása alatt a Gyulán egybegyűlt rendek is készséggel léptek a Frater György által kijelölt útra. Bár

¹⁾ A Weseny részére kiállított megbízólevél eredetije, és Weseny egy felterjesztésének egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. —

²⁾ Az ápril 3-án kelt k. leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

nem vonták vissza hódolati nyilatkozatukat, melyet Ferdinándnak csak imént küldöttek, és nem mondták ki nyíltan, hogy visszatérnek *János Zsigmond* hűségére; de végzéseikben teljesen ignorálják a királyt, egészen függetlenül rendelkeznek országrészük minden ügyeiről, végre Izabella és fia kiváló gondoskodásuk és kegyeletük tárgyát képezi.

A kormányzás, igazságszolgáltatás és a pénzügyek kezelése Frater György kezeibe összpontosított.

Miután ugyanis a rendek meggyőződtek, hogy Izabella királyné nem képes rendeleteinek a kellő nyomatékot szerezni, úgy az ő és fia, mint az ország érdekében, a zavarok elhatalmasodásának meggátlása végett, elhatározták, hogy Frater György vezesse a kormányt, úgy azonban, hogy midőn fontos ügyek merülnek fel, az urak tanácsával járjon el, és szükség esetében a királynét is értesítse.

Ugyancsak Frater György elnöklete alatt törvényszék szerveztetett, melyhez a hatalmaskodási perek a megyei törvényszékektől fellebbeztessenek.

Az országos jövedelmek kezelésére nézve, Frater György felhívott, hogy számadásait mutassa be. A kincstárnok ezen kíváncsnak, a mennyiben a múlt évekre vonatkozott, nem tett ugyan eleget; de indítványba hozta, hogy a gyűlés válaszszon, az urak és nemesek rendéből, biztosokat, kik mellette tartózkodjanak és a kincstár kezelésében részt vegyenek. Az indítvány elfogadtatott, oly hozzáadással, hogy a közjövedelmeket egyedül az ország, a királyné és János Zsigmond szükségére szabadjon fordítani.

Az urak felhivattak, hogy az országos jövedelmeket ne bitorolják, a letartóztatott jobbágyokat és birtokokat törvényes uraiknak adják vissza, jobbágyaikat szokatlan szolgálatokra ne kényszerítsék, és mindennemű erőszakos tettektől tartózkodjanak.

Egyébkint az alsó nemességnek a gyűlésen jelenlevő tagjai nem bízván ezen felhívás sikerében, határozottan kijelentették, hogy a további elnyomást nem fogják tűrni, és a hatalmaskodó urak ellen, jogaik és szabadságaik védelmére, egyesült erővel fognak fegyvert ragadni.

Ezen nyilatkozat nem tévesztette el hatásút. A jelenlevő

urak siettek őket megnyugtatóni és biztosítani, hogy ezentúl az ország törvényeit és jogait tiszteletben fogják tartani. Mivel pedig Petrovics Péter temesi főispán, kinek zsarnok hatalma legsúlyosabban nehezedett a nemességre és jobbágyokra, távol volt, a gyűlés őt külön felhívta, hogy az okozott károkért nyújtson elégtételt, és jövőre mások elnyomásától tartózkodjék.

Végre határoztatott, hogy azok, kik a gyűlés végzéseinek nem engedelmeskednek, 100 forint birságban, s ha ezt megfizetni vonakodnak, jószág- vagy épen fő-vesztésben marasztaltassanak el. ¹⁾

VI.

Báthory András szatmári főispán és *Ferdinánd* főkapitánya 1543. ápril 8-ára *Debreczenbe* gyűlést hirdetett. ²⁾ Mily célból, s mily eredménnyel tartatott meg ezen gyűlés? nem határozhatjuk meg. Lehetséges, hogy Báthory, a gyulai gyűlés végzéseivel szemben, Ferdinánd király érdekeit óhajtotta a Tisza mellékén felkarolni.

VII.

Míg *Frater György* 1543. tavaszán azon fáradozott, hogy a közeledő szultánt hűsége iránt megnyugtassa. ³⁾ Ferdinánd király is szükségesnek látta, ezen válságos időpontban, kíséretet tenni, hogy a hatalmas főpapnak és a kormánya alatt álló országrésznek közreműködését a török elleni hadjáratra kieszközölje.

¹⁾ Constitucio dominorum et nobilium octo Comitatum Regni Hungarie, in comiciis ad dominicam Invocavit Gywle habitis, facta. — (Egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.)

²⁾ *Verner György* sárosi kapitány 1542. márczius 12-én Eperjestről írja Ferdinándnak: „Dominus Andreas Bathori indixit congregationem ad oppidum Debreczen, pro ea, quae praeteriit, dominica celebrandam, ac preter alios dominos ipsum quoque Dominum Sredi rogauit, ut interesset, qui praetextu infirmitatum suarum se excusauit.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Ez ügyben, 1543. május végén, *így látszik*, gyűlést tartott. A pozsonyi helytartótanács 1543. május 25-én. Ferdinándnak jelenti: „Affertur ad nos variis ex locis Rmum D. Fratrem Georgium propo-

E végből a Tiszán innen és túl fekvő megyéknek június 29-re *Debreczenbe* gyűlést hirdetett, és Frater Györgyöt felhívta, hogy ott személyesen jelenjék meg, és kívánatainak teljesítése érdekében érvényesítse befolyását. ¹⁾

A király magyar tanácsosainak megkérdezése nélkül határozta el magát e lépésre. Azok siettek ugyan aggályait és észrevételeiket tudomására hozni; ²⁾ de nem voltak képesek a gyűlés megtartását megakadályozni.

Mily megyék voltak a gyűlésen képviselve? nem tudjuk. Hasonlag arról sem birunk tudomással, vajjon Frater György részt vett-e annak tárgyalásaiban?

Ferdinánd *Báthory András*t rendelte biztosául, s egy úttal azon országrész főkapitányává nevezte.

Báthory előterjeszté az ország védelmére vonatkozó javaslatait és bemutatá a besztercebányai országgyűlés végzéseit, melyeknek, és különösen az elfoglalt jószágok visszaadására vonatkozóknak végrehajtása, beható tanácskozások tárgyát képezte. A jelenlevő rendek felkérték a királyt, hogy Báthoryt a szükséges haderővel lássa el, kötelezván magukat, hogy valahányszor a főkapitány által felhívatnak, őt teljeserejükől támogatni fogják. ³⁾

suisse quodam in loco, versus superiores partes, Conuentum habere et iam potiores quosque dominos et nobiles literis et nuntiis sollicitare, et allicere variis rationibus, ut ad certum diem et locum conueniant, defensionem, conseruacionemque ipsorum et patrie, titulum proponens, de qua in Conuentu agere, statuereque cum illis decreuisset. . . Quorsus tendant huius consilia, haud sane explicamus.“ (Eredeti je a bécsi titkos levéltárban.)

¹⁾ Ferdinánd királynak 1543. június 2-án Prágából Frater Györgyhez intézett meghívólevele. Eredeti fogalmazata ugyanott. —

²⁾ A pozsonyi helytartótanács 1543. június 12-én kelt felterjesztésének eredeti je ugyanott.

³⁾ A debreczeni gyűlésnek, alább említendő, instructiója. És egy aláírást s dátumot nélkülöző emlékiratban, — mely hihetőleg Verner Györgytől származik — olvassuk: „Dominus Andreas Bathori in dicto conuentu Debreczensi obtinuit a singulis comitatibus, qui ibidem nuntios suos habuerunt, literas assecuatorias, quod sibi in exequendis dictis constitutionibus, quoties ad eos venerit aut miserit, omni auxilio sunt futuri.“ A bécsi titkos levéltárban.

Továbbá azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy peres ügyeik elintézése végett küldjön bírákat körükbe; és Perényi Pétert bocsássa szabadon, ajánlkozván, hogy hűségéért kezességet vállalnak.

Határozataik bemutatása és hódolatuk tolmácsolása végett követeket küldöttek a királyhoz, ¹⁾ ki kegyelmes válaszszal bocsátotta el azokat. ²⁾

VIII.

Midőn (1543) június végén a debreczeni gyűlés megtartott, Szulejmán már Magyarország területén állott, és mintán több fontos erösséget megvívott, július 22-én Budára érkezett.

Frater Györgyöt — kinek hűségében teljesen bízott — már korábban felszólította volt, hogy az általa ajánlott adót küldje meg, és a török sereget lássa el élelmi szerekkel. Azonban Martinuzzi, bár nem mulasztotta el a szultánt, követek és levelek által, hódolatáról biztosítani, soká habozott ezt tényleges szolgálatok által bebizonyítani. De midőn a szultán követeléseit fenyegető hangon ismételte, nem hitte azokat többé mellőzhetni, a nélkül, hogy magát és a kormánya alatt álló országrészt a legnagyobb veszélynek tegye ki.

E végből a Tiszán túli megyék rendeit (1543.) augusztus 1-re *Derecskére* hívta meg, kijelentvén, hogy ezen gyűlés megtartására Ferdinánd királytól felhatalmazást nyert; ³⁾ melyet kikért ugyan, de be nem várt. ⁴⁾

Az urakat és nemeseket a tárgyalandó kérdések fontossága nagy számban vezette a kitűzött helyre. Ferdinánd buzgó hívei

¹⁾ Instructio apud Sacram Regiam Majestatem, per Nuncios dominorum Nobilium, qui congregacioni Debreczeniensi interfuerunt. Egykorú másolata ugyanott.

²⁾ A királyi válasz, dátum nélküli, fogalmazatának töredéke ugyanott.

³⁾ Ezt írják Báthory András, Balassa Imre és Serédi Gáspár 1543. augusztus 2-án Tokajból Ferdinándnak. A levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ Ez kitűnik Frater György 1543. augusztus 5-én, titkos jegyekkel, Ferdinándhoz írt levelének ezen helyéből: „Cum expectacio mandati Maiestatis Vestre, ad instituenda comitia, de

közül is többen megjelentek. A legelőkelőbbek: *Báthory András*, *Balassa Imre*, *Drágffy Gáspár*, *Serédi Gáspár* és *Verner György*.

A tanácskozások tárgyát mindenek előtt azon kérdés képezte: mikép menthetik meg területüket a török pusztítás és foglalástól? Frater György előadta, hogy a királytól utasítást vett, miszerint a kormánya alatt álló országrészt és annak lakóit *bármily módon* igyekezzék megvédeni; e miatt javaslatba hozza, hogy a gyűlés küldjön a szultánhoz követet, hogy hűségüket hangsúlyozva, adót és ajándékokat ígérve, végre némi élelmi szereket nyújtva, biztosítsák maguk részére kegyelmét. Egyúttal értésükre adta, hogy több megyében már is elrendelte az élelmi szerek összegyűjtését, melyek Budára szállítandók.

Ezen indítvány a rendek körében nem talált kedvező fogadtatásra. Mivel azonban belátták, hogy ez az egyedüli eszköz az ország egy nagy részét a teljes elpusztulástól megóvni, elszánták magukat annak felhasználására. Mindazáltal kimondották, hogy a hódolatot, melyet a töröknek bejelentenek, csak addig fogják színelelni, míg képesek lesznek ellenállani. És midőn a követet és levelet Budára útnak indították, *Drágffy Gáspárt* Ferdinándhoz bocsátották, hogy elhatározásukat igazolja.

Továbbá tárgyalás alá vétetett Ferdinánd királynak rendelete, melyben a rendek felhívtak, hogy augusztus 1-én személyesen és jobbágyaik huszadrészevel Nyitrára gyűljenek. E rendeletet későn vették, s mivel a török által minden felől körül voltak véve, végrehajtása nem volt lehetséges; s így csak azon általános nyilatkozatra szorítkoztak, hogy készek, ha kell, összes jobbágaikkal is, táborba szállani, és hazájukért vérüket ontani.

Ugyanakkor megújították a Perényi Péter szabadon bocsátására és bírák küldésére vonatkozó kérelmeket, melyeket a debreczeni gyűlésből terjesztettek fel.

quibus Maiestas Vestra prioribus literis ad me scripserat, propter necessitatem rerum urgentissimarum, longa admodum esse videretur, Comitibus Dominis Hungarie ad oppidum Derechke, non longe ad Debreczen, indixeram.“ Eredetije ugyanott.

Vége a jelenlevő rendek egymás között, érdekeik kölcsönös biztosítása végett, szövetségre léptek. Megállapították, hogy az urak és nemések egymással szabadon érintkezhetnek és közlekedhetnek; hogy az erőszakos tettek elkövetőit, és azokat, kik a gondjaikra bízott várakból gyáván vagy áruló szándékkal távoznak, szigorúan fogják büntetni; ha a körülmények által kényszerítettnek lakhelyeiket elhagyni és menekülni, a személy- és vagyonbiztonság megóvásáról közösen fognak gondoskodni; végre, az urak és nemések, vagy jobbágyaik között netán keletkező egyenetlenségek megszüntetését választott bírakra fogják bízni.

Mily állást foglalt el Ferdinánd a derecskei gyűlés határozataival szemben? E kérdésre emlékeink nem válaszolnak. A királynak azt tanácsolták hívei, hogy a szövetséget, melyet Frater György és a hatalmaskodó urak, veszélyes utógondolattal, hoztak létre, ne erősítse meg. ¹⁾ Vajjon követte-e ezen tanácsot? nem tudjuk.

IX.

Szulejmán, ki mint hadvezér és kormányzó egyaránt kitűnt, 1543. szeptember második felében, a meghódított magyarországi terület rendivel országgyűlést kívánt tartani, s ez ügyben Frater Györggyel is tárgyalásokat kezdett. De ígyekezetei sikertelenek voltak. És a szultán még ugyan azon hó végső napjaiban Budáról eltávozott s visszatért Konstantinápolyba. ²⁾

¹⁾ A derecskei rendek Drágffy részére adott utasítása; az általuk létrehozott conföderáció szövege; a török szultánhoz intézett levelük; végre Verner György jelentése a derecskei gyűlésről, a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Orsini Gyula 1543. szeptember 29-én Pozsonyból a farnesi híbornoknak jelenti: „Il Re cerca a fare una dieta de Ongari, qui et il Turco fa l'altra a Buda.“ És ugyanazon napon ugyanonnan De Medicis pápai biztosnak titkára jelenti, hogy a török visszavonult „non havendo potuto venire in Dieta gli Ungari di là, maxime fra Georgio.“ És ugyanaz másnap: „Il Turcho se ne va alterato, per non haver potuto tirare in dieta gl'Ongari, come se prometteua, et in specie frate Georgio et altri, che stanno su l'arme.“ A nápolyi állami levéltárban.

X.

Ferdinánd 1543. szeptember közepén, végső erőfeszítéssel, jelentékeny sereget gyűjtött össze, s el volt határozva azt személyesen Magyarországra, a török által megvívott helyek visszafoglalására vezetni. ¹⁾ Hogy a magyar rendeket közfelkelésre, jobbágyaik felfegyverzésére bírja, és a sereg élelmezése iránt a szükséges intézkedéseket tegye, Pozsonyban országgyűlést ohajtott tartani. ²⁾ Azonban ez nem volt lehetséges. Midőn a szultán elvonulásának híre a királyi táborba megérkezett, az idegen hadak vezérei kijelentették, hogy visszatérnek hazájukba, s csak 10 ezer embert hagynak, két hónap tartamára, az országban.

A király, ily körülmények között, október első napjaiban a főpapokat és főurakat maga köré gyűjtötte *Pozsonyba*, s tanácsukat kérte ki az iránt: mit kelljen az idegen hadak elvonulása esetében, az ország védelmére tenni?

Az idegen parancsnokok elhatározása az egybegyűlt főrendekre kínos hatást gyakorolt. Úgy vélekedtek, hogy ha azt valósítják, Magyarországnak és a szomszéd tartományoknak végromlását idézik elő.

Ők maguk részéről biztosították a királyt, hogy minden körülmények között készek, a trón, a keresztény hit és hazájuk érdekében életüket és összes vagyonukat feláldozni. Nem kértelkedtek, hogy a távollevő urak és nemesek, hasonló érzelmek által lelkesítve, mihelyt értesülnek, hogy ő felsége, személyesen táborba szállott, fejenként felkelnek az ország védelmére;

¹⁾ Anna királyné Prágából 1543. szeptember 12-én felkéri a magyar helytartótanácsot, hasson oda, hogy a király *ne* valósítsa elhatározását, s *ne* tegye ki életét veszélynek. A levél eredetije az esztergomi káptalan magán levéltárában.

²⁾ De Medicis pápai biztos 1543. szeptember 15-én Bécsből a Farnese bibornoknak jelenti: „Sua Maestà partirà lunedì, che saranno li 17, per barca, tanto che a un tempo ci troveremo a Posonia, et li sarà il Concilio delli Unghari, cioè quelli, che non son ancor subugati del Turcho.“ És Orsini Gyula 1543. szeptember 29-én *Pozsonyból* ugyanannak: „Il Re cerca di fare una Dieta de Ongari etqui.“ Eredije a nápolyi állami levéltárban.

hisz áldozatkészségüknek fényes jelet adták a múlt évben is, midőn Pest ostroma alkalmával oly nagy számban jelentek meg, hogy az idegen vezérek és katonák bámulatát keltették fel. Még nagyobb eredmény várható most, ha a király személyesen áll élükre.

Igaz ugyan, hogy jelenleg a pozsonyi táborban kevés magyar jelent meg, mit az idegen hadak távozásuk egyik okául hoznak fel; azonban ez azért történt, mert a király előbb Nyitrát, majd Győrt, végre Komáromot rendelte a magyar hadaknak gyülekezési helyül. Továbbá az idegen hadaka tél közeledésére utalnak; de az még elég távol van, s nem is oly zordon, hogy a hadak legalább két hónapot nem tölthetnének Magyarországon, mely idő alatt a hadjáratot sikeresen be lehetne fejezni; annál inkább, mert az elmúlt években is többször szerencsés eredmény jutalmazta a téli hadjáratokat. A betegségektől sem lehet tartani, mert a pestis és más ragályos nyavalyák az év ezen részében nem szoktak dúlni.

A főrendek egyúttal felhívták a király figyelmét azon körülményre, hogy ha a nagy fáradsággal és költséggel összegyűjtött idegen hadak most visszavonulnak, s a király is Pozsonynál megállapodik, ez a magyar rendek között határtalan kétségbeesést fog előidézni; meg fog szilárdulni azon hit, hogy tulajdonképen csak saját határaik védelmére helyeznek súlyt, és Magyarország elpusztulásával s enyészetével semmit sem gondolnak. Ugyanis a szultán visszavonulása után a veszély nem tűnt el; mert 10—12 ezer emberre lehet tenni a magyarországi várakban elhelyezett őrségek számát, míg Bosniában és Pozsegában 8—9000-nyi hadosztály áll készen. Nem lehet tehát kétkedni, hogy a török, a télen át is, folytatandja foglalásait és pusztításait. E miatt a királynak is gondoskodni kell az ország védelméről.

Áttérve a részletekre, javaslatba hozzák, hogy a király Esztergom és Jászberény közelében építtessen erődöket, a sági kolostort lássa el őrséggel és löszerekkel, tegyen kísérletet a kevésbé megerősített Vác visszavételére. A *Dunán túl* Komárom, Visegrád, Győr, Tata, Pápa, Veszprém, Sziget és Debregezt (?) várakat jó állapotba kell helyezni. Mindezen

váraknak őrségekkel való ellátására 3—4000 lovas és 8—9000 gyalog igényeltetik.

*Tótország*ra is ki kell terjesztenie figyelmét, annál inkább, mert a török onnan szokott örökös tartományaiba nyomulni. A megmaradt erősségekbe őrségeket helyezzen, és a bánt, hadak fogadására, kellő pénzösszeggel lássa el.

Mindezen őrségeket azonban nem két vagy három hónap tartamára kell felfogadni, mint eddig szokás volt, hanem a nagy hadjáratig. Buzgón kéri a királyt, hogy ezen régóta kilátásba helyezett nagy hadjáratot mielőbb, ha lehet, a jövő év márczius havában indítsa meg; mert a részleges és eredménytelen hadjáratok kimerítik az ország erejét, és elbizakodottá teszik a törököt.

Végre felkéri a királyt, hogy ne távozzék el az országból, mielőtt annak védelme iránt a szükséges rendelkezéseket megtette. ¹⁾

A király ezen előterjesztésekre adott válaszában, értesíté az urakat, hogy a csehországi és ausztriai hadak vezéreit nem volt képes határozatuk megmásítására bírni, s így ő maga is kényszerítve látja magát a hadjárat tervéről egyelőre lemondani, s azt a jövő évre halasztani.

Esztergom vidékén várat építeni, és Vácot ostrom alá venni, szintén kivihetlennek tartja; mivel nem rendelkezik oly haderővel, melyet ama vállalatok követelnek. Ellenben Ságot megerősíteni és Jászberényben erősséget építeni czélszerűnek tartja, s kérdést intéz az urakhoz, mily számú őrséggel kelljen ezeket ellátni? De egyúttal kiemeli, hogy a jászberényi erősség építését a magyar rendeknek kellend elvállalni. A többi Dunán innen és túl erőseket könnyű lesz őrségekkel ellátni, mivel a 10,000-nyi csehországi had mellett, Ausztria részéről 4000 lovas és 1000 martalócz fog az országban maradni.

A tótországi erősségekről is szívesen gondoskodnék; mivel azonban ez erejét meghaladja, felhívja a rendeket, találja-

¹⁾ A királynak október 2-iki előterjesztése nem ismeretes. Az uraknak október 4-ikén kelt válasza, s egy másik külön felterjesztése, a bécsi titkos levéltárban.

nak ők utat és módot, hogy azon erősségeket őrséggel és a bánt pénzzel ellássák. Ha ezt megteszik, nemcsak saját hazájuk javát mozdítják elő, hanem áldozatkészségük által az idegen nemzeteket is, példájuk követésére fogják lelkesíteni.

A király örökös tartományai rendeit fel fogja hívni, hogy az említett 15000-nyi hadat nemcsak 2—3 hónap tartamára, hanem a jövő évi hadjáratig hagyják Magyarországon, s tegyék lehetővé, hogy a nagy hadjáratot márczius havában meg lehessen indítani. E végből a november 11-én Prágában tartandó országgyűlésen személyesen készül megjelenni. És midőn a magyar urakat felhívja, hogy oda követeket küldjenek, inti őket, hogy távozásából merítsenek vigasztalást és reményt, ne aggódjanak és ne essenek kétségbe, sőt igyekezzenek az ország egyéb rendeit is megnyugtadni. ¹⁾

A főrendek élénk sajnálattal vették tudomásul, hogy az idegen sereg csakugyan elhagyja az országot és a hadjárat elhalasztatik; de kijelentették, hogy megnyugodnak a király intézkedéseiben. Az Esztergom mellett építendő erősség és Vác ostroma tárgyában tett javaslataikat nem sürgették tovább. Sőt a jászberényi erősség építésének tervéről is lemondottak, azon ürügy alatt, hogy azt csak jelentékeny haderő fedezete alatt lehetne keresztülvinni; de hihetőleg azért, mert a király az építés költségeit a magyar rendekre hárította.

A sági erősségre nézve ajánlották, hogy oda 200 gyalog és 300 lovas helyeztessék el. Továbbá felkérték a királyt, hogy az egi várat vegye saját kezébe, s rendelje az egyik magyar főkapitány székhelyévé, ki Nógrád és Buják várakról is gondoskodjék. Hasonlag Surányt is, mint mely Komárom és Esztergom közelében fekvésénél fogva nagy fontossággal bír, őrséggel kell ellátni.

A tótországi várakat illetőleg kijelentik, hogy bár a király minden parancsainak készséggel hódolnak, azon várak ellátása erejüket meghaladja, azt tehát nem vállalhatják magukra. Ugyanis az ország jövedelmei, zavarteljes

¹⁾ Az október 6-án kelt királyi válaszirat eredeti fogalmazata ugyanott.

és háborús időkben tetemesen megfogytak; a slavóniai harminczad pedig, mely régebben a bánok fizetésére szolgált, most más czélokra fordíttatik. Csak egy mód van a szükséges költség előállítására: adót vetni ki az egész országra. De ezt maguk, a többi rendek hozzájárulása nélkül, nem tehetik; a jelenlevő urak birtokaiból csekély összeg folynék be, a távollevő rendek pedig nemcsak nem fizetnék meg a törvénytelenül kivetett adót, sőt felháborodásukban valószínűleg elpártolnának a királytól. Ennek folytán javasolják, hogy a király hívja össze, és pedig november 19-re Körmöczre, a *magyar országgyűlést*; igérvén, hogy azon lesznek, miszerint a rendek jelentékeny adót ajánljanak meg.

A főrendek a csehországi gyűlésre sem voltak hajlandók követeket küldeni; ezt is a magyar országgyűlés jogkörébe tartozónak ítélték. ¹⁾

¹⁾ A Pozsonyban egybegyűlt főpapok és urak 1543. október 6-án kelt felterjesztése. Egykorú másolat ugyanott.

XII.

A besztercebányai országgyűlés 1543. Novemberben.

Ferdinánd király, a magyar főpapok és főurak tanácsára, ¹⁾ 1543. november 19-re *Besztercebányára* országgyűlést hirdetett. ²⁾

Kik, és mily számban jöttek össze? Ki járt el a királyi biztos hivatalában? minderről nincs tudomásunk. *Frater György* követet küldött a gyűlésre, a biharmegyei *Pázmány Pétert* — a hasonló nevű nagy primás öregatyját — ki az alsó nemesség körében magához ragadta a vezérszerepet. ³⁾ Az országgyűlés november 23-án nyitott meg. ⁴⁾

A királyi előterjesztések felhívták a rendeket, hogy tekintve az ország válságos állapotát és a fenyegető veszélyeket, gondoskodjanak az egyetértés és összetartás megszilárdításáról, és véget vetve a soraikban uralkodó egyetlenségeknek, egyesült erővel lépjenek fel az ország védelmére, a közös ellenség leküzdésére.

A király visszapillantva az elmúlt évek eseményeire, előadta, mikép igyekezett az országnak belső békéjét a János

¹⁾ L. fennebb 136. lapon.

²⁾ Az 1543. október 24-ikén kelt meghívólevél egy példánya Nagyszombat város levéltárában.

³⁾ *Werner György* 1543. december 15-én Ferdinándhoz intézett levelében, a besztercebányai országgyűlésről szólván, megjegyzi: „Ejusdem monachi nuntium Petrum Pazman primas in eodem conventu tenuisse, et per hoc neminem ausum fuisse aliquid liberius loqui.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ Selmecz városának országgyűlési követei 1543. november 28-án jelentik küldöiknek, hogy pénteken (november 23-án) korán reggel „hat man der Küniglich Maiestet instruction bey dem grossen und kleinen adl verlessen.“ Eredetije Selmecz város levéltárában.

királylyal kötött egyesség, és külső biztonságát a török ellen intézett hadjáratok alkalmával tett nagy erőfeszítés által, megállapítani. Hogy ez utóbbi igyekezetei nem vezettek eredményre, s az ország jelentékeny területe a törököt uralja, e miatt a felelősség nagy részben az ország rendeit terheli, kik a szükséges áldozatokat meghozni elmulasztották. Egyébkint el van határozva tavasz nyitásával újabb hadjáratot indítani meg, melyhez örökös tartományai és a német birodalom közreműködését igénybe veendi. Ezen célra a rendek is ajánljának meg adót és hadakat, úgy szintén küldjenek Prágába a cseh országgyűlésre követeket, kik őt a segély kieszközlésében támogassák, és esetleg a német birodalom gyűlésére is elkísérjék. ¹⁾

Legelőbb az adó és hadak megajánlásának ügye tárgyalatott. Mind a főrendek mind az alsó nemesek hajlandók valának eleget tenni a királyi felhívásnak. De a hozandó áldozatok mértékének meghatározása körül a törvényhozás két tényezője összeütközésbe jött. Ugyanis a főrendek minden jobbágyot *két* forinttal kívánták megadóztatni, és száz jobbágytelek után *három* huszárt egy évre ajánlani meg. Ellenben a megyei követek sokalták az adót és keveselték a huszárok számát, melyet 100 jobbágytelek után *négy* huszárral javasoltak megállapíttatni.

A tárgyalások több napot töltöttek be. ²⁾ Végre compromissum jött létre.

Ennek folytán az országgyűlés kijelentette, hogy, habár a sok év óta folytatott háború terhe alatt a rendek kimerültek; nem haboznak az ország javára újabb áldozatokat hozni, és lovashadak fogadására *két forintot* ajánlani meg, melynek fele a jövő (1544.) év január 25-én, másik fele apríl 24-én fog

¹⁾ A királyi előterjesztés szövegét nem ismerjük. Tartalmára következtetnünk enged a rendek válasza, és a törvénykönyv előszava. Röviden érinti azt a selmeczi követek november 25-iki, idézett jelentése.

²⁾ Selmecz város követei november 28-iki, idézett jelentésökben írják, hogy az országgyűlés azon napig semmit sem végezett. Mennyi adót javasoltak a követek, nem mondják; csak általánosságban említik: „Wohin die Landsherrn und sonderlich die Chamer-rät mit dem anschnid wollen, do wil der gemeine adl nicht hin.“

fizettetni. Ezen adó fizetésétől csak azon zsellérek mentettek fel, kiknek vagyona *hat* forintnál kevesebb értékkel bír, és mindazok, kiknek házat a törökök a folyó évben lángba borították.

A jobbágyok összeszámítása végett a királyi adóketevők haladéktalanul ki fognak küldetni; ezek egy úttal utasítottak, hogy számítsák ki: mily összeg várható minden megye adójából, s hány lovast lehet abból eltartani?

Az adót a főurak saját birtokaikon maguk, az alsó nemesség birtokain pedig a megye közönsége által választandó adószedők fogják behajtani.

A főurak a birtokaikból befolyó összegnek 20 %-át az ország és ő felsége szükségének fedezésére, a kir. kamarának fogják átszolgáltatni; a fennmaradó 80 %-ot hadak tartására fordítandják. Ha valamely főúr az adót behajtáná, de nem fordítaná a törvény által kijelölt célokra, erre erőszakos eszközökkel fog kényszeríttetni; a jobbágyok semmi esetre sem tartoznak az adót másod ízben megfizetni.

Az alsó nemesség jobbágyainak adóját minden megye maga fogja kezelni; akként, hogy a befolyó összegnek 20 %-át szintén a kamarának szolgáltatja át, 75 %-át a megyei hadak ellátására, és 5 %-át egyéb megyei szükségek fedezésére fordítandja.

A plébánosok, kápolna- és oltárjavadalmak birtokosai ez alkalommal is, egy évi jövedelmök tizedrészének lefizetésére, az egytelkes nemesek pedig, úgy szintén azon nem nemes személyek is, kik nemesi birtokokat szereztek, minden cúria után, egy forintnak fizetésére köteleztettek.

Ellenben a királyi- és bányavárosok, miután már korábban, a király felhívására bizonyos segélyösszeget fizettek és hadakat is állítottak ki, ez alkalommal új terhektől megkíméltekek.¹⁾

Az országgyűlés továbbá a jövő évben indítandó hadjárat céljaira, száz jobbágy után *hat huszár* kiállítását szavazta meg; akként, hogy az ily módon létesítendő hadsereg ellátásának *egy egész évi* költségei két harmad részben a jobbágyok

¹⁾ A IX., X., XIV.—XIX. és XXVI. czikkek.

adójából, egy harmad részben pedig az urak és nemesek által, saját erszényükből, fog fedeztetni.

Mind az urak, mind a megyék a huszárokat 1543. január 6-ikáig kiállítják, és a királyi kapitányok parancsnoksága alá helyezvén, az ezek által kijelölendő helyekre küldik.

Ezen kapitányoknak kötelességükké tétetett: katonáikat minden kártételtől, az egyháziak és nemesek lakaiiban való megszállástól visszatartani, és a kihágások szerzőit büntetéssel sújtani. Fizetésökhöz minden megye 100 forinttal tartozott járulni.

Egyébkint a rendek elhatározták, hogy ha a király személyesen táborba száll, az urak és nemesek fejenként fegyvert fognak, és a megajánlott huszárokon felül, 100 jobbágy után két huszárt és húsz puskás gyalogot állítanak ki; az egytelkes nemesek pedig öt-öt cúria után egy lovaszt állítanak ki.

Hasonlag készeknek nyilatkoztak azon esetre is, ha a török valamely várat ostrom alá venne, ennek felmentése, vagy ha új vár építéséhez fogna, ennek megakadályozása végett, a kapitánynak felhívására, személyesen, és nagy veszély idején, jobbágaikkal együtt felkelni.

A rendek, midőn áldozatkészségüknek ily fényes jelét adták, viszont azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy a várakat lássa el elégséges őrhadakkal; és Mária királynéhez, hogy magyarországi birtokai után tartson ő is megfelelő számú hadakat, az ország védelmére. ¹⁾

A királyi kívánatok teljesítése után, az országgyűlés tárgyalás alá vette a lefolyt zavarteljes időkben erőszakosan elfoglalt birtokok visszaadásának kérdését, mely a korábbi országgyűlések ismételt megoldási kísérletei daczára, még mindig a közbéke teljes megszilárdulásának akadálya gyanánt szerepelt.

Az alsó nemesség, melyet a hatalmaskodó főurak eddig kijátszottak, most végre nagyobb határozottsággal lépett fel, mint egyébkor. Szónokai szenvedélyes beszédeket tartottak, melyeknek lényege az volt, hogy nem engedik magukat többé

¹⁾ A VII., VIII., XI.—XIV., és XX.—XXV. czikkek.

hiú ígéretek által elámíttatni, hanem követelik, hogy az országgyűlésen jelenlevő urak rögtön adják vissza a kezeik között létező jogtalanul bírt jószágokat. ¹⁾

Ezt nem sikerült keresztülvinniök. Azonban törvényt alkottatott, mely a főkapitányokat utasította, hogy azok ellen, kik az ily törvénytelenül bírt jószágokat vonakodnak visszabocsátani, fegyver hatalmával lépjenek fel, és szükség esetében vegyék igénybe az urak és megyék hadait. A nemesek, kik ily ellenszegülő urak szolgálatjában állottak, köteleztettek azokat, jószágvesztés terhe alatt, elhagyni. Egyébkint a törvényes birtokosok felhatalmaztattak azok ellen, kik jószágaikat elfoglalták volt, az okozott károkért, keresetet indítani. ²⁾

Mivel pedig némely urak az elmúlt években várakat építettek, melyekből az ország lakosait különbözőképen zaklatták, a főkapitányok megbízattak, hogy az ily váraknak lerombolását eszközöljék; és kimondatott, hogy ezentúl senkinek se legyen megengedve új várakat emelni. ³⁾ Továbbá az újonan, önkényesen felállított harminczadok és vámok eltörlésére vonatkozó régibb törvények is megújítottak, és végrehajtásuk a főkapitányokra bízott. ⁴⁾

Az egyházi rend némely tagjai azon panaszt terjesztették az országgyűlés elé, hogy több főpap, káptalan és convent tizedjövedelmeitől erőszakosan megfosztatott, s ekként honvédelmi kötelességeinek teljesítésére képtelenné vált. A rendek meghagyták a kapitányoknak, hogy az elidegenített tizedjövedelmek visszaadásáról gondoskodjanak. ⁵⁾

A hamis pénzverők, a korábbi országgyűlések szigorú törvényei daczára, nem szűnván meg gonosz mesterségük

¹⁾ Selmecz város országgyűlési követi idézett (1543. november 28-iki) jelentésükben írják: „Derhalben sich gemainer adl lenger nicht will affen lassen, oder pay der naszn füren.“ És *Kapny György* 1543. december 11-én *Werner Györgynek* írja: „Presens Dieta non parva cum confusione est celebrata. . . . Nunc confessi sunt barones et magnates, quod semper et ab inicio in perdicionem nobilitatis laboraverunt.“ (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

²⁾ Az I.—V. és XXV. czikkek.

³⁾ A VI. czikk.

⁴⁾ A XXVI. czikk.

⁵⁾ A XXVIII. czikk.

folytatásával; az országgyűlés indítatva látta magát azoknak megbüntetésére a király és a kapitányok figyelmét felhívni. ¹⁾

Az *igazságszolgáltatás* érdekei szintén foglalkoztatták az országgyűlést. A királyi helytartó és az ország többi rendes bírái felhívták, hogy haladék nélkül kezdjék meg a hozzájuk tartozó perek tárgyalását és lehetőleg siettessék az ítéletek végrehajtását. Mivel pedig az elmúlt években gyakran megtörtént, hogy azon törvényes személyek, kik az ítéletek végrehajtásában eljárak, az elmarasztalt fél által bántalmaztatnak, sőt meggyilkoltattak; e miatt határozatott, hogy az ily merényletek szerzőit a király vagy a helytartó a törvények értelmében, büntesse meg; a végrehajtásokban eljáró közegek pedig a kapitányok különös védelme alá helyeztetek.

Az ország rendei a Tiszán túli megyék azon kívánságát, hogy a király azok területére külön bírakat rendeljen, pártolták, s ajánlották, hogy a király az igazságszolgáltatást azon megyékben bízza Báthory András főkapitányra, s rendeljen e végből melléje ülnököket és ítélő mestereket. ²⁾

Továbbá a király felkérte, ne engedjen udvari cancellariája által, bárki érdekében, oly rendeleteket kiadatni, melyek az ország törvényeivel ellenkeznek. ³⁾

Végre kimondatott, hogy az 1542-ik évi beszterczebányai és pozsonyi országgyűlések végzései, a mennyiben jelenleg nem módosítottak, továbbra is érvényeseknek tekintendők. ⁴⁾

A rendek mindezen határozatokat törvénczikkek alakjában mutatták be a királynak, kikérve megerősítését. ⁵⁾

Ellenben több egyéb ügyet kérelem alakjában terjesztettek eléje.

Felkérték, hogy Perényi Pétert bocsássa szabadon; az elhunyt Thurzó Elek országbíró özvegyét és gyermekeit vegye pártfogása alá, és rendelkezék, hogy végrendelete hajtassék végre, úgy szintén az általa őrizett országos pecsétek a királyi

¹⁾ A XXVII. czikk.

²⁾ A XXIX., XXX., XXXII., XXIII. cikkek.

³⁾ A XXXI. czikk.

⁴⁾ A XXXIV. czikk.

⁵⁾ A törvénykönyv ki van adva törvényeink nyomtatásban megjelent gyűjteményeiben.

helytartónak adassanak út; rendelje el, hogy Lipcese vára a Lipcsei testvéreknek adassék út; a Vas megyére rótt köz munkák terhet könnyítse meg; eszközölje ki, hogy a Lengyelország- és Sziléziába vezető utak nyitassanak meg a közlekedésnek; bírja rá Vöröskő birtokosait, hogy Nagyszombat városának az erődítményeire szükséges fát szolgáltatassák ki; rendelkezék, hogy Feledi Eusztáchnak szolgáltatassanak igazságot; Horváth János nógrádi várnagynak adományozzon bizonyos jószágokat.

Végre több megye és magánosok panaszait a király figyelmébe ajánlják. Sáros, Zemplén, Ung és Abaúj megyék Kassa városának; Nógrád, Bars és Hont megyék főispánaiknak Marmaros és Sáros megyék a huszti, illetőleg a sárosi vár parancsnokainak; a leleszi convent Serédi Gáspárnak erőszakos tettei miatt emeltek panaszt.

De legnagyobb fontossággal bír az, hogy az országgyűlés — a mohácsi vész óta először — *Luther felekezetének* terjeszkedése ellen felszólal, s annak kiirtására a királyt felhívja. ¹⁾

Az országgyűlés, végzéseinek és kívánatainak bemutatása végett, *Kechethy Márton* veszprémi püspököt, *Nyáry Ferencz* honti főispánt, *Rakowszky György* túróczi alispánt és *Lipcsei Jánost* küldötte a királyhoz. Ezek egy úttal meg voltak bízva, azon vádat, mintha az utolsó hadjárat sikertelenségének a magyar nemzet lett volna oka, megczáfolni, és a királyt felkérni, hogy a jövő évi hadjáratot ideje korán, legkésőbb márczius havában, indítsa meg, biztosítván őt, hogy az ország rendei teljes erejükből támogatni fogják. ²⁾

Ferdinánd a következő (1544.) év első napjaiban Prágában fogadta a küldöttséget. Nem késett az országgyűlés végzéseit megerősíteni, s csak egy pontra tett észrevételt. Ugyanis

¹⁾ „Secta Lutherana extirpanda. Querele contra sectam Lutheranam.“ E rövid jegyzet áll az országgyűlés felterjesztésének kivonatában (magát a felterjesztést, sajnos, nem bírjuk.) A királyi helytartó, a főpapok és főurakkal még némely külön kérelmeket is terjesztettek fel. Ezeknek kivonata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Az országgyűlésnek a kir. előterjesztésekre adott válasza dátum nélküli egykorú másolat, ugyanott.

a törvénytelenül elfoglalt várak és jószágok visszabocsátását illető végzés alól kivétetni óhajtotta azon jószágokat, melyeket ő elzalogosított volt; fentartván magának, hogy ezek iránt a jog és igazság követelései szerint, akkor fog intézkedni mikor személyesen Magyarországra jő. Egyébkint kijelentette, hogy nehézség nélkül fogja a végzések többi pontjait végrehajtani. Viszont ő is megvárja a rendektől, hogy elvállalt kötelezettségeiknek lelkiismeretesen feleljenek meg, újlag tanúsított áldozatkészségükért elismerését fejezven ki.

Azon kérelmükre, hogy a jövő évi hadjáratot márczius havában kezdje meg, *kitérőleg* válaszol. Értésükre adja, hogy örökös tartományainak rendivel, a segély ügyében, már megindította a tárgyalásokat, s mihelyt ezek be lesznek fejezve Spejerbe fog sietni, hol a császár is megjelenik. Reméli, hogy mindkét gyűlés oly határozatokat fog hozni, melyek Magyarország megmentését biztosítandják. Bizalommal nézzenek tehát a jövő elé, és tegyenek meg mindent hazájuk oltalmára, mi hatalmukban áll. ¹⁾

A rendek külön előterjesztett kérelmeire és panaszaira a következőleg válaszolt.

Thurzó Elek özvegyét és örököseit pártfogása alá fogja venni.

Perényi Péter szabadon bocsátásáról „gondolkodni fog“ és a rendek közbenjárására „kegyelmesen tekintettel leend.“

Lossonczy István nógrádi főispánnak meghagyta, hogy az általa vagy tisztei által elkövetett sérelmekért nyújtson az illetőknek megfelelő elégtetelt; ha pedig ezt tenni elmulasztaná, a királyi helytartó fog igazságot szolgáltatni.

Balassa Menyhértet fel fogja szólítani, hogy mint Hont és Bars megyék főispánja a tiszti esküt tegye le, ha pedig nem engedelmeskedik, hivatalától meg fogja fosztani, s azt olyan-
nak adományozandja, ki kész mindenkinek igazságot szolgáltatni.

Báthory András főkapitányt már korábban felhívta, hogy a huszti vár parancsnokát a marmarosi nemesség elnyomásá-

¹⁾ Az 1544. január 25-én kelt királyi válaszirat eredeti fogalmazata ugyanott.

tól és egyéb erőszakos tettektől tartsa vissza; ez iránt újabb rendeletet fog hozzá bocsátani.

Habár a Rába mentében építendő védművek nagy fontossággal bírnak, intézkedni fog, hogy Vas megye lakossága a közmunkák tekintetében lehetőleg megkíméltsék.

Miután Sáros vára a felvidék lakosságának oltalmazására kiváló jelentőségű, kívánja, hogy Sáros megye közönsége ajánljon meg némi adót, hogy a nevezett vár erősítése mielőbb befejeztetvén, további terheltetéstől meg legyen kímélve.

Sáros, Zemplén, Ung és Abaúj megyéknek Kassa város hatósága ellen emelt panaszait Frater Györgynek külön követ által elő fogja terjesztetni, s őt felkérendi, hogy azok orvoslását eszközölje.

„Mintán a keresztény hit csak egy lehet, s a szakadást meg nem tűri: gondoskodni kell, hogy Isten szavának hamis hírnökei az Úr nyájától, mely a hízogó és kedves tanokat hirdető pásztort könnyen követi, távol tartassanak. Emiatt ő felsége helyesnek és üdvösnek tartja, hű alattvalóinak kérelmét meghallgatva, kapitányait utasítani, hogy a királyi helytartó megkeresésére, (melynek azonban méltó okból és kellő alappal kell történni) a hamis tanok hirdetői ellen, kik az igaz egyház szentségeit és rendeleteit megvetik, és Isten egyházában szakadást idéznek elő, lépjenek fel.“

A király meg fogja hagyni a Fuggereknek és csek vöröskői tiszteinek, hogy erdőikből Nagyszombat városának az erődítményeire szükséges fát, régi szokás szerint, szolgáltatassák ki.

A Komárom megyében levő hadak parancsnokainak már elrendelte, hogy katonáikat a szegény nép elnyomásától és fosztogatásától tartsák vissza, és az elkövetett kihágások tárgyában szolgáltatassanak igazságot.

A király nehezteléssel értesült Seredi Gáspár merényletéről, mely szerint a leleszi prépostságot éjnek idején megtámadta, a prépostot elfogta, a templomot profanálta és egyéb erőszakos tetteket követett el. E miatt Serédit maga elé idézte, s a törvények értelmében, kímélet nélkül fog ellene eljárni.

Mária királynét már megkereste az iránt, hogy Lipcse várát a Lipcsei testvéreknek bocsássa vissza.

Thurzó Elek özvegyét fel fogja szólítani, hogy a kezei között levő országos pecsétet szolgáltassa ki; egy úttal intézkedni fog, hogy az elhunyt országbíró által élte végső szakában elintézett perek ítélet-oklevelei azon pecsétetekkel látszanak el.

Már korábban elrendelte, hogy Thurzó Elek végrendeletét a királyi helytartó és a tanácsosok január 25-én bontsák fel, s azután végrehajtásáról intézkedjenek.

Hasonlag megparancsolta, hogy Feledi Eusztách panaszait az illető hatóságok vizsgálják meg és szolgáltassanak neki igazságot.

Miután Seredi Gáspárnak a Sztropkó közelében emelt vár építésére nem adott felhatalmazást, s az abból a szomszéd nemeseket és jobbágyokat sokféleképen zaklatja; Báthory András főkapitány által, a besztercebányai törvények értelmében, ama várat le fogja romboltatni.

A királyi- és bányavárosok jogainak és szabadalmainak tiszteletben tartásáról gondoskodni fog; és nem fogja engedni, hogy polgáraikat a helytartó vagy a kamara jövőben letartóztassa.

Lőcse városának árulerakási jogát, melyet Késmárk városa ellenében per útján érvényesített, fen fogja tartani.

Azon pénzösszeg iránt, melyet Eperjes városának polgárai a sóvári erősségre adtak, módot fog találni, hogy az említett polgárok kielégíttessenek.

A lengyel királylyal tárgyalásokat folytat a határokon levő elzárt utak megnyitása tárgyában; és gondja lesz reá, hogy a Boroszlóba és Teschenbe vezető utak szintén megnyitassanak.

Horváth János nógrádi várnagyot azon jószágokkal, melyeknek adományozásáért a rendek közbenjártak, már megadományozta. ¹⁾

Ugyanazon küldöttség, mely az országgyűlés végzéseinek megerősítését és kívánatainak elintézését kieszközölte, egy úttal megbízatott a prágai országgyűlésen a török ellen nyújtandó segély megajánlása érdekében működni; míg ugyanazon

¹⁾ Az 1544. január 12-én kelt leirat XVI. századbéli másolata a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében.

czélből a német birodalom spejeri gyűlésére Kechethi, Batthyányi Ferencz és Rakowszky küldettek. ¹⁾

Ezek hívatva voltak előadni a magyarok által a török ellen viselt hadjáratok történetét; kiemelni, mily áldozatokat hoztak és mily roppant erőfeszítéseket tettek, hogy hazájukat és a kereszténységet megmentsek; végre kinyilatkoztatni, hogy azon esetre, ha a jövő évi hadjárat alkalmával ismét magukra lesznek hagyatva, az önfentartás érdeke arra fogja őket kényszeríteni, hogy mielőtt teljesen megsemmisülnek, az ellenségnek bármennyire kedvezőtlen békefeltételeit, sőt, ha kell, uralmát is elfogadják. ²⁾

A cseh- és morvaországi rendek némi hadakat, és Komárom várának megerősítésére 16,000 forintot ajánlottak meg. ³⁾

A spejeri birodalmi gyűlés is szavazott meg segílyt. És V. Károly császár ígéretet tett, hogy a következő évben személyesen fog, Magyarország felszabadítására, sereget vezetni. ⁴⁾

¹⁾ Az utóbbiak neveit a részükre adott utasításból, az előbbieket a részükre kiállított, 1542. december 2-án kelt megbízólevélből ismerjük. Az utóbbinak eredetije a bécsi titkos levéltárban. — Egyébkint a január 25-iki királyi leiratból tudjuk, hogy Lipchei helyett Bertholdi Márton Sáros megyei alispán volt a küldöttség tagja.

²⁾ A Prágába küldött követek utasítása, melyet nem ismerünk, kétségkívül azonos volt a spejeri birodalmi gyűlésre küldött követek utasításával. Az utóbbinak egykorú másolata ugyanott.

³⁾ A prágai országgyűlés végzéseinek XVI. századbeli másolata a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében.

⁴⁾ V. Károly 1544. május 7-én kelt, a besztercebányai országgyűlés levelére adott válasziratának eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

XIII.

Magyarországi részleges gyűlések 1544- és 1545-ben.

I.

1544-ben ismét meghíúsultak a magyar nemzet reményei, melyeket a császár és a német birodalom segélyígéreteihez kapcsolt. Ez alatt a török kézre jutott várak őrsegei, ellenálást nem találva, terjesztették foglalásaikat. A Duna mellékén mind nagyobb tért foglalt a török uralom. ¹⁾

A Tiszán inneni vármegyék rendei, ily körülmények között, meggyőződtek, hogy ha területük védelméről önmaguk nem gondoskodtak, a török rabságot ki nem kerülnek. Ezen veszély elhárítása képezte az 1544. július 6-án *Sajó-Szent-Péteren* tartott gyűlés tanácskozásainak tárgyát.

Valószínűleg *Frater György* hívta össze a gyűlést. A jelenlevők neveit csak csekély részben ismerjük. A nagyváradi püspök körül megjelentek: Balassa Imre és Zsigmond, Bebek Ferencz, Bidy Mihály, Dobó Ferencz, Drágffy Gáspár, a Homonnai testvérek egyike, wingarthi Horváth Gáspár és Serédi Gáspár. ²⁾

Ferdinánd király *Peregi Albert* pécsi prépostot, a pozsonyi kamara elnökét, küldötte a gyűlésre. Ez bemutatta V. Károly császárnak, 1544. május 7-én a magyarországi rendekhez intézett levelét, melyben határozott ígéretet tesz, hogy a jövő évben személyesen fog hatalmas sereget Magyarország felszabadítására vezetni.

Az összegyűlt rendek hálájukat fejezték ki az ígéretért,

¹⁾ V. ö. *Horváth Mihály*. Magyarország Történelme. IV. 198. l.

²⁾ Ezeket említve találjuk a gyűlés végzéseiben.

és a királynak buzgalmaért, melyet a külsegély megszerzése körül kifejtett. Mivel azonban az ország ezen részét megmen-
teni és a török támadások ellen megoltalmazni csak rögtöni
segély képes: felkérték a királyt, hogy a besztercebányai
országgyűlésen kijelölt főkapitányt haladéktalanul küldje kö-
rükbe, ki a szükséges védelmi intézkedéseket tegye, és egy
úttal a törvénytelenül elfoglalt jószágoknak visszaadását
eszközölje.

Továbbá lehetővé akarván tenni, hogy Eger vára, mely
az ország felső részeinek kulcsát képezi, megerősítették és
védelmi állapotba helyeztessék: határozatott, hogy az egri
püspökség összes tizedei, bárki élvezte azokat eddigelé, jövőben
a királyi tisztek által a várra fordíttassanak.

Peregi Albert, a királyi biztos, kijelentette, hogy, bár
erre nézve utasítást és felhatalmazást nem nyert, reméli, mi-
szerint a király ezen végzést jóvá fogja hagyni.

A rendek továbbá megállapították, hogy a nemesek
jobbágyaikat felfegyverezve készen fogják tartani, hogy mi-
helyt a török számadás vagy ostrom híre érkezik, fejenként
megindúlhassanak.

A királyhoz több kérelemmel fordultak. Kívánták, talál-
jon módot, hogy *Losonczy István* az általa elfoglalva tartott
idegen jószágokat törvényes birtokosaiknak adja vissza, és
szűnjék meg a szomszéd nemeseket, jobbágyokat s kereskedő-
ket zsarolni; hogy mindazok, kik az esztergomi érsek birto-
kait és tizedeit bitorolják, ezeket adják vissza; végre hirdessen
a Tiszán inneni s túli országrész úgy szintén Erdély rendei-
nek gyűlést, melyen az ország védelmeiről tanácskozhassanak
és határozhassanak. ¹⁾

Vajjon megerősítette-e Ferdinánd ezen végzéseket? arról
nincs tudomásunk.

II.

Frater György nem várta be, míg a király, a sajó-szent-
péteri rendek kérelmére hajolva, a tiszamelléki országrész

¹⁾ A gyűlés végzéseit, a Bártfa sz. k. város levéltárában levő
egykorú másolatból, közli *Kovachich*. Supplementum. III. 185—190. II.

védelmére főkapitányt és haderőt küld. Miután ez késett, és a török napról napra fenyegetőbb magatartást foglalt el, a veszély elhárítására ujjal megragadta a végső eszközt: adófizetés által vásárolni a töröktől kíméletet.

1544. második felében *Debreczenben* gyűlést tartott, hol indítványára több megye — kétség kívül a Tiszán túlról — a török adót megszavazta. ¹⁾

III.

1545. június 7-én Frater György ugyanezen célból, a török barátság megszilárdítása végett, ismét gyűlést hirdetett *Debreczenbe*. ²⁾

Ferdinánd hívei, értesülvén Frater György szándékai felől, mindent megtettek, hogy a gyűlés létrejöttét meggátolják. Serédi Gáspár és Fels Lénárd főkapitányok felhívták a nemességet, hogy a kihirdetett gyűlésen ne jelenjék meg. ³⁾ Azonban igyekezeteik sikertelenek maradtak.

A gyűlés megtartatott. Kik jelentek meg? nem tudjuk.

A szultánnak fizetendő adó tárgyában hozott múlt évi határozat megerősítettetett, és e célra újabban minden jobbágy után egy forint, mely június 24-én fizetendő, szavaztatott meg. Határoztatott, hogy az adót, a szultánnak és a basáknak szánt ajándékokkal, követek fogják a portára vinni.

¹⁾ Ezen gyűlésnek és érintett határozatának az 1545-ik évi debreczeni gyűlés végzéseiben találjuk nyomát. „Comitatus, qui anno superiori Congregationi Debretzinensi interfuerunt, et censum Caesari reddere polliciti sunt, nondum tamen restituerunt, ad festum Joannis Baptistae administrare teneantur.“ *Kovachich*. Supplementum. III. 191. l.

²⁾ A gyűlés május 31-re volt kihirdetve. *Serédi Gáspár* 1545. május 12-én Regéczből jelenti Ferdinándnak, hogy „Thesaurarius ad octauam Penthecosces conventum Debreczenii celebrandum firmiter indixerat.“ (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

³⁾ Fels Lénárd levelét nem ismerjük. Említést tesz arról Serédi Felshez, 1545. május 14-én írt levelében: „Redditae sunt nobis — úgy mond — V. Sp. et. M. Dominationis literae, quas ad Comitatus scripsit, ne in Conventum particularem ingrederentur.“ (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.) *Serédi Gáspárnak* május 14-én Szepes megyéhez intézett levele, ezen megye levéltárában.

Miudazáltal a rendek nem kívántak Ferdinándtól elszakadni; kimondották, hogy a rendes királyi jövedelmek őt illetik. Továbbá szintén egy forintot, mely karácsonykor fizetendő, ajánlottak meg, a hatalmaskodó főurak megfékezése végett kiállítandó sereg költségeinek és egyéb közszükségleteknek fedezésére. A kereskedők, kiknek házuk nincs, köteleztettek árucikkeik értékének századrészét fizetni adó gyanánt.

Azon esetre, ha az egy forintnyi adóból kiállítandó sereg elégtelennek mutatkoznék, az urak és nemesek jobbágyaik felfegyverzésére utasítottak.

A főkapitány és Frater György felhatalmaztattak általános vagy részleges felkelést rendelni el. Az alispánok- és szolgabíráknak pedig köteleességükké tétetett, évenként kétszer, a megyéjük területén levő lovasokat és gyalogokat összehívni és felettük szemlét tartani; az első ily szemle szeptember nyolczadikára határoztatott.

Az ország alsó részeiben az igazság kiszolgáltatásáról a főkapitány fog gondoskodni.

A törvénytelenül bírt jószágok jogos birtokosaiknak rögtön adassanak vissza.

Perényi Péter, Török Bálint és Majláth István kiszabadítása érdekében újabb határozat hozatott.

A kereskedők köteleztettek, hogy lőfegyvereket hozzanak be, és oly áron, a mint ők maguk vásárolják, bocsássák áruba.

Vége kimondatott, hogy senki se tűrjön meg birtokain *luteránusokat*; a kincstárnok és a főkapitány felhatalmaztattak, hogy biztosokat rendeljenek, kik az ország törvényei értelmében, a luteránusokat nyomozzák ki és fogják el. ¹⁾

IV.

Ferdinánd királyt a Frater György által összehívott gyűlések méltán komoly aggodalmakkal töltötték el. Július 5-én rendeletet bocsátott a pozsonyi helytartótanácsához, melynek

¹⁾ A debreczeni gyűlés végzéseit, a Bártfa város levéltárában létező egykorú másolatból, közli *Kovachich*. Supplementum. III. 191. —196. II.

kötelességévé tette, hogy jövőben a részleges gyűlések tartását akadályozza meg. ¹⁾

Mielőtt a helytartótanács a királyi parancs végrehajtására a kellő intézkedéseket megtehetette volna, 1545. július 15-én egy újabb részleges gyűlés tartatott *Sajó-Szent-Péteren*, hol tizennégy megye: *Abauj, Bars, Borsod, Gömör, Heves, Hont, Liptó, Nógrád, Nyitra, Sáros, Szepes, Torna és Zemplén* nemessége volt képviselve.

Bebek Ferencz zsarnoki önkénye és hatalmaskodásai által éveken át zaklatta az ország felső részeit. Most a királyi helytartó és több főúr hadaikat, Balassa Zsigmond és Menyhért vezetése alatt, Bebek ellen küldötték. Hogy ezek minél könnyebben és biztosabban jár hassanak el feladatukban: a nevezett megyék nemessége gyaloghad kiállítását határozta el, e végből minden jobbágyra 50 dénár adót vetett ki, és felhívta a Dunán túli megyék rendeit, hogy ugyanezen célra saját jobbágyaikat szintén adóztassák meg. ²⁾

¹⁾ A k. rendelet egykorú másolata a budai kamarai levéltárban.

²⁾ A sajó-szent-péteri rendeknek a Dunán túli megyékhez intézett levele. Egykorú másolata a budai m. k. kamarai levéltárban.

XIV.

A nagyszombati országgyűlés 1545. Februárban.

V. Károly császárnak, 1544. május 7-én a magyarországi rendekhez intézett levelében foglalt határozott ígérete, hogy a következő év tavaszán saját és a német birodalom haderejét személyesen fogja Magyarország felszabadítására vezetni, ¹⁾ új reményt és vigaszt nyújtott a csüggedő lelkeknek.

E reményt nagy mértékben emelte azon körülmény, hogy a császár, 1544. szeptember 18-án, I. Ferencz francia királlyal békét kötött, s így a főakadály, a mely miatt eddig testvérének a török elleni háborúban megfelelő segílyt nem nyújthatott, el vala hárítva.

Ferdinánd úgy hitte, hogy ily körülmények között aggodalom nélkül jelenhetik meg a magyar rendek előtt, és hogy a nagy hadjárat biztos kilátása a nemzet megingatott bizalmát személye iránt, és hanyatló áldozatkészségét újra fel fogja éleszteni.

E miatt 1544. november 24-én, a következő év (1545) február 2-ára *Nagyszombatba*, országgyűlést hirdetett, ígervén, hogy azt személyesen fogja megnyitni és vezetni.

Meghívólevelében előadta a jövő tavasszal megvalósítandó terveket, s figyelmeztette az ország rendeit, hogy miután a török elleni hadjárat első sorban hazájuk megmentésére irányul, illő, hogy ők, kik leginkább ki vannak téve a veszélynek, bátorságuk és áldozatkészségük által újítsák meg őseik fényes példáját, kik nem is hazájuk védelme, hanem határainak kiterjesztése és a kereszténység biztonsága érdekében,

¹⁾ A császári irat közölve van feljebb az 591. lapon.

mindenkor készek voltak életüket és vagyonukat kockára tenni. ¹⁾

Ferdinánd több héttel előbb értesítette császári bátyját, a magyar országgyűlés összehívására vonatkozó szándékáról; és felkérte, hogy küldjön ő is Nagyszombatba követet, ki által, megújítván májusi levelében foglalt ígérését, a jövő hadjárat tárgyában terveit előterjeszse.

V. Károly sietett ugyan már november végén *Weltwyck Gellért* császári tanácsost, az országgyűlésre küldött követét útnak indítani; ²⁾ azonban a jövő évi hadjáratra nézve tett ígéreteit egyáltalán nem volt hajlandó megújítani, sőt követét utasította, hogy segély-ígéreteit általános kifejezésekbe foglalva, oly nyilatkozatoktól, melyek küldőjére határozott kötelezettségeket hárítanának, tartózkodjék. ³⁾

Weltwyck december elején érkezett Bécsbe. Utasításának tartalma Ferdinánd királyra leverő hatást gyakorolt. Ugyanis jól tudta, hogy a magyarokat csak a császár személyes vezetése alatt megindítandó hadjáratához kapcsolt remények tartották vissza oly elhatározásoktól, melyeket a kétségbeesés sugalt: a török uralom elismerésétől. E miatt felhívta a követet, hogy „a világeért se“ tegyen említést arról, hogy a császár személyes megjelenése kétséges; sőt igyekezzék minden alkalmat, midőn a magyar urakkal érintkezik, felhasználni, hogy a császár személyes megjelenése tekintetében, bizalmukat megszilárdítsa.

¹⁾ A meghívólevél *Korachich*-nál. *Vestigia*. 664. l.

²⁾ A Weltwyck részére Brüsszelben nov. 8-án kiállított, a magyar rendekhez intézett császári megbízólevelekből több eredeti példány és fogalmazat található a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ A bécsi titkos levéltárban Weltwyck részére kiállított két császári utasítás fogalmazata találtatik. Az egyik azt tartalmazza, mily előadást kelljen a magyar országgyűlésen tartania. A másik meghagyja a követnek, hogy tekintetbe veheti ugyan Ferdinánd király észrevételeit, de oly módon, hogy utasításának lényeges tartalma ne szenvedjen módosítást, különösen pedig arra ügyeljen, „ne in hunc proximum annum promittat expeditionem offensivam in Turchas, cui nos ipsi personaliter interfuturi simus, aut missuri exercitum.“

Weltwyck mentegetődzött, s kiemelte, hogy ő köteles magát utasításához tartani; azonban Ferdinánd kijelentette, hogy haladék nélkül lépéseket teend az utasítás megváltoztatásának kieszközlése végett. „Egy kétséges szó — mondá — elégséges arra, hogy a magyarok, kik az utolsó hadjárat szerencsétlen vége után szinte kétségbe estek, s most végső reménységüket a császár személyes megjelenéséhez kapcsolják, tüstént fellázadjanak, és a törökkel egyességre lépjenek.“

A magyar urak is, kiket Weltwyck Bécsben talált, akként nyilatkoztak, hogy azon esetre, ha csak határozatlan biztatásokat hoz, jobb lesz nem jellennie meg az országgyűlésen. ¹⁾

Azonban V. Károly császár nem küldötte meg az öccse által kért új utasítást, mert sem a francia királylyal létrehozott békét nem tartotta oly szilárdnak, sem a németországi valósi viszonyokat oly megnyugtatóknak, hogy egy nagy hadjárat megindítására kötelezettséget vállalhasson; sőt Ferdinándnak is tanácsolta, hogy igyekezzék a törökkel békét kötni, s ekként a hadjáratot szükségtelenné tenni.

A király, lemondván a külsegély reményéről, nem habozott bátyjának tanácsát követni. Az 1545-ik év első napjaiban *Adurno Jeromos* egri prépostot a portára küldötte, azon titkos

¹⁾ Weltwyck 1544. december 11-én Bécsből írja V. Károlynak: „Sa maieste ayant veu le dernier article, ma prie, de ne le communiquer avecque nul de ses conseillers, ni le plus intimes, et que pour chose du monde ie ne laissasse sortir de ma bouche parole dont lon puisse prendre suspeon, que votre maieste ne viendrait pas personnellement; et oultre ce me requist, que en communications familiers ie vouldisse dire de la venue personale de votre maieste. . . . Certes la moindre parole que ie me laissasse sortir hors de bouche, que votre maieste ne viendrait en personne, suffiroit pour gaster les affaires du roy et faire revolter la Hongarie vers le Turc.“ És január 8-án: „Le roy ma repondu, quil attendt response de votre maieste, par laquelle a espoir, que mon instruction se changera, et queme crainet laisser aller avecque cest mienne instruction a Tarnauia, de peur, que toutes deux les parties, tant celle de moyne, que celle que est subject au roy, ne prennent quelque conseil en dommaige des affaire des son royaume.“ *Horváth M.* Brüsseli Okmánytár. II. 107. és 114. II.

megbízással, hogy a szultánt, bár adófizetés ígérete által is, béke-ajánlatainak elfogadására bírja. ¹⁾

Ily előzmények után attól lehetett tartani, hogy a rendek csalódása és elkeseredése a nagyszombati országgyűlésen komoly zavarokat fog előidézni. A király tehát nem látta tanácsosnak ott személyesen jelenni meg. És így az országgyűlés vezetésének nehéz feladata *Várday Pál* esztergomi érsekre, mint királyi helytartóra, hármlott. ²⁾

A rendek késedelmesen gyülekeztek Nagyszombatba. Öt nappal a kitűzött határnap eltelte után csak néhány megyei és városi követ volt együtt. ³⁾ Február 8-án érkeztek meg a *császár* és a *lengyel* király követei, ⁴⁾ több főpap, fő- és számos megyei követ. Az ország nagyobb része — több mint harminczhárom megye — képviselve volt. ⁵⁾ Frater György nem jelent meg, de követet küldött maga helyett. ⁶⁾

Várday Pál február 10-én nyitotta meg a gyűlést. Beszédjében előadta, hogy a király, ösztönöztetve atyai érzelmei által, melyeket Magyarország és hű alattvalói iránt táplál, elhatározá: támogatva a császár, a birodalmi fejedelmek és saját tartományainak rendei által, Magyarország felszabadítására, támadó hadjáratot indítani. Megvárja tehát a rendektől,

¹⁾ Az 1544. december 29-én Adurno részére kidolgozott királyi utasítás eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Miután külön királyi biztosok küldetésének sehol nyomát nem találjuk, kétségtelennek tartjuk, hogy Várday képviselte a királyt.

³⁾ Guglinger Farkas, Reinmann Pongrácz és Drachszler Lénárd, a bányavárosok követei, jelentik ezt február 7-én küldőiknek. (A jelentés Selmecz város levéltárában.) A részükre 1545. január 21-én kiállított utasítás Kőrmöcz város levéltárában. — I. **Irományok.** IV. szám. A *Soprony* város követei részére adott utasítás, ezen város levéltárában.

⁴⁾ A lengyel követ nevét nem ismerjük. A bányavárosok követi február 11-iki jelentésükben szólnak róla.

⁵⁾ A megjelent rendek számát és neveit nem ismerjük. — A bányavárosok követeinek február 19-iki jelentésében olvassuk, hogy 33 megye követi vonakodtak az adót megszavazni.

⁶⁾ Weltwyck február 22-én Nagyszombatból írja V. Károlynak: „Il a en icy ung commissaire dudict euesque.“ Brüsseli Okmánytár. 125. l.

hogy a hadjárat sikerének előmozdítására ők is mindent, mi hatalmukban áll, megteendenek, minél fogva felhívja őket, hogy ezen ügyet beható tanácskozás alá vegyék. ¹⁾

A portára küldött követségről nem tett említést; a király nem akarta a rendek tudomására hozni, míg egyúttal a békealkudozások sikeres befejezését nem jelentheti.

Azonban, bár az udvar szoros titokban tartotta Adurno küldetését, az országgyűlés megnyitásának napján Budáról és Wormsból érkezett levelek meghozták annak hírért. Már azon körülmény, hogy a király nem jelent meg személyesen az országgyűlésen, élénk elégtelenséget szült. Most azonban, tetőpontját érte el a felháborodás. Szenvedélyes szöszatok emelkedtek. A császár — mondották — mindekkoráig rútul rászédte az országot, most szintén esze ágában sincs megtartani azt, mit Weltwyck által ígér; és nincs más czélja, mint lehetővé tenni, hogy a király ismét némi pénzösszeget csikarjon ki a rendektől. Mások Fráter Györgyöt magasztalták, s őt „nagy embernek“ nevezték.²⁾ Sőt némely túlzók nyíltan javasolták, hogy legjobb lesz meghódolni a töröknek, végleg szakítani a németekkel, s a Nagyszombatban levő németeket és cseheket legyilkolni. ³⁾

¹⁾ A megnyitóbeszéd szövege nem ismeretes; röviden resumálja a törvénykönyv előszava.

²⁾ *Weltwyck* február 22-én tesz erről jelentést V. Károlynak. Említi, hogy a portai követség híre a kihallgattatását megelőző napon érkezett Nagyszombatba. A bányavárosok követeinek február 11-iki leveléből tudjuk, hogy ezen napon hallgattatott ki.

³⁾ A bányavárosok követei február 11-iki levelükben csak röviden írják: „Das einer iber den andern geklagkt und gesirrn.“ (Selmecz város levéltárában.) Részletesebben ír *Weltwyck* február 22-iki jelentésében. „Sire, a la diette des Hungarois iay trouve la plus terrible contention, et ay entendu les plus licencieuses paroles, que onques de ma vie, et oultrages de toutes sortes . . . tant contre vostre Majeste, que contre le roy des Romains. Disoient, que vostre Majeste auoit change la facon de faire et sa constance, et que sauoit adonne aux costumes de son frere, chose indignes, et que les aultres ambassadeurs di celle auoient eust trompe cest royaume, et penssient, que maintenant cestuy ne fairoit aultre chose, que promettre ce que lempreur ne maintiendrait pas, pour encheminer la volonte du roy, que estoit pour tirer ung peu dargent. . . Lon par-

Ezek után Weltwyck helyzete igen kellemetlenné lett, annál inkább, mert a király magyar tanácsosai részéről sem számíthatott támogatásra. Ezek Batthyányi Ferenczet küldötték hozzá, és figyelmeztették, mily nagy különbség van a császár május 7-iki levele és a között, melyet a követ most hozott magával, ¹⁾ mivel ez az amabban foglalt ígéreteket mintegy visszavonja. Weltwyck mentegeetni igyekezett uralkodóját; hangsúlyozta, hogy a rendeknek nincs joguk azon váddal lépni fel, hogy a császár nem teljesítette ígéretét; ugyanis a császár mindent megtett, hogy ígéretének teljesítése lehetővé váljék, és májusi levelében tett ígéretéhez feltétel gyanánt csatolta azt, hogy a német birodalom is megfelelő segílyt nyújtson. Egyéb-kint értésükre adta, hogy a császárnak nincsenek a magyar rendek irányában *tartozásai*, és hogy igen saajátszerű módja az alkudozásnak, melyet a magyarok megkísérlenek, midőn vádakkal és szemrehányásokkal halmozzák el azt, kitől segílyt akarnak kieszközölni. ²⁾

Más nap (február 11-én) Weltwyck megjelent az országgyűlés színe előtt és hosszú beszédben előadta küldőjének üzenetét.

A császár — úgy mond — a francia királylyal folytatott háború befejezése után Belgiumba ment, s mihelyt ezen ország ügyeit elintézi, a wormsi birodalmi gyűlésre fog sietni, főleg azért, hogy a Magyarország megmentésére indítandó hadjárat tárgyában a németországi fejedelmekkel tanácskozzék. Miután időközben megbetegedett, kényszerítve volt ugyan útját elnapolni, de most már egészsége helyreállt, és csakhamar Wormsba utazik.

A császár — folytatja — élénk fájdalommal értesült Magyarország szomorú helyzetéről, szenvedéseiről és a veszélyekről, melyek fenyegetik. Fájdalmát növeli azon körül-

loit clerement, que le moine fra George estoit ung grand homme. . . . Auleuns parloit de tuer les Alemans et Bohemoys, que sont a Tarnavia. Sire, les aultres choses ie ne confierois pas aux lettres.“ Brüsseli Okmánytár. II. 119. és kk. II.

¹⁾ Ezen levél nem ismeretes.

²⁾ Weltwyck idézett, február 22-iki jelentése, i. m. 121. l.

mény, hogy maga, keresztény és pogány ellenségei által igénybe véve, nem volt képes oly mértékben lenni segítségére, mint óhaj-tása volt. Mindazáltal megtette mindazt, mi hatalmában állott. Ismételve felhívta a német birodalom fejedelmeit és az európai hatalmakat, hogy erejüket a török ellen egyesítsék. A spejeri birodalmi gyűlésen határozattá emeltette, hogy a következő évben nagy hadjárat fog indíttatni, és késznek nyilatkozott személyesen átvenni a fővezérletet. Sőt békét kötven a francia királylyal, ezt is rábirta, hogy a török ellen kiállítandó hadsereghez 10,000 gyaloggal és 2400 nehéz fegyverzetű lovassal járuljon. Biztosan reméli, hogy a közelebb tartandó worms-i birodalmi gyűlésen szintén siker fogja koronázni igyekezteit. E miatt buzdítja a magyar rendeket, ne csüggedjenek, nézzenek bizalommal a jövőbe, és működjenek közre a császárnak és az európai hatalmaknak Magyarország és a kereszténység megmentésére irányzott törekvéseikben. ¹⁾

Weltwyck után egy magyar úr kelt fel, ²⁾ és félóráig tartó beszédben a császári politika helytelenségét igyekezett kimutatni. A francia királylyal kötött békétől — úgy mond — semmit sem reméll, a németek rossz politikája és ügyetlen modora miatt; az európai nemzetek egyesülésében sem bízik, tudván, hogy mennyire eltérők érdekeik és sajátságaik. A császár nagy hibát követett el, midőn az Algír és Tunis elleni hadjáratokra vállalkozott. Annak feltüntetésére, mily helytelenül járnak el a szomszéd népek, midőn Magyarországot magára hagyják, példabeszédet hozott fel. Ez egy kiszáradt fáról szól, melyet a szomszéd fák megvetettek és gúnyoltak; midőn azonban meggyült, oly tüzet szíta fel, hogy egy óra alatt valamennyi szomszédja is porrá égett!

A császári követ rögtön válaszolt. Csudálkozását fejezte ki a felett, hogy egy oly kitűnő férfiú így beszél; mert köz-tudomású dolog, hogy a különböző nemzetek között gyakran

¹⁾ Weltwyck előadásának egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Weltwyck február 22-iki jelentésében írja: „En pleine table de tous le seigneurs y l a este ung que ma tenu un propos dune demy heur.“ Úgy hiszem, nem csalódom, midőn a „pleine table“ alatt az országgyűlést értem.

jöttek létre szövetségek, melyek győzelmeket vívtak ki és hódításokat vittek véghez. Ily szövetség létrehozására épen a császár van hivatva, és igyekezeteinek sikerét a francia királylyal kötött béke nagy mértékben megkönnyíti. Kiemelte, hogy a császárnak egész életén át, minden vállalatában a kereszténység java lebegett szemei előtt. Megemlíté, hogy Magyarországon ekkoráig egészen másként beszéltek a császárról, mint most. Mindazáltal ígéri, hogy erről nem teend jelentést a császárnak, nehogy fájdalmat okozzon neki, kinek jóakarátát és buzgalmát bántalmakkal jutalmazták. Felkérte a rendeket, hogy válasziratukban nyilatkozzanak más modorban, minthogy a császárt nem illethetnék súlyosabb bántalommal, mintha szándékának őszinteségében kételkednek. Hisz ő neki a maga érdekében nem volt szüksége, alig helyreállott egészségét veszélyeztetve, Wormsba utazni; egyedül azon buzgó gondoskodás vezeti oda, melyet Magyarország iránt táplál. ¹⁾

Szavai nem maradtak hatás nélkül. És midőn néhány nap múlva a szenvedélyek lecsillapodtak, az országgyűlés hivatalos válasza Weltwyck előadására higgadt és ildomos volt.

A rendek hálásan elismerik, hogy a császár, mióta trónját elfoglalta, minden igyekezeteit a kereszténység javára irányozta, s hogy fényes érdemei által, melyeket ez irányban szerzett, már is halhatatlan dicsőséget vívott ki magának. Különösen kiemelik azon szolgálatokat, melyeket hazájuknak, a török ellen nyújtott segély és védelem által, tett; nem is kételkednek, hogy ha nemes szándékait közbejött körülmények meg nem hiúsítják, Magyarországot és az egész kereszténységet a török veszélytől teljesen megszabadította volna. Ennek bizonyítékát látják abban, hogy midőn a múlt évben a magyarországi rendek követi által Budának és több fontos várnak elestéről értesült, bár a francia királylyal háborúban állott, ígéretet tett, hogy a következő évben a magyar nemzet megszabadítására irányozandja egész figyelmét. És meg vannak győződve, hogy ha a császárt súlyos betegség nem tartja vissza, mindaz, a mi a múlt évi spejeri birodalmi gyűlésen határozottatott, már is meg-

¹⁾ Weltwyck idézett jelentésében, i. m. 122—4. ll.

valósult volna. Miután pedig most értésükre adta, hogy egészsége helyreállván, a wormsi birodalmi gyűlésre siet, s ott Magyarország érdekében buzgalommal fog működni: ez által „reményeiket csudálatosan megerősítette.“ És csak arra kéri, hogy mielőbb indítsa meg a hadjáratot; mert ha ezt megteszi, a többi keresztény hatalmak is sietni fognak segély-hadaikat Magyarországra küldeni. A magyar nemzet századokon át hősi elszántsággal küzdött a török ellen, s annak támadásaitól megmentette Európa nyugati s déli országait. És bár az ellenség túlnyomó hatalmának nem képes többé ellenállani: ha a császár ideje korán megjelenik, a szent háborúban hazaszeretetét és csüggedetlen bátorságát méltó módon be fogja bizonyítani. Ha ellenben a császár késik, s a török őt megelőzve a magyar nemzet fennmaradt részét is igája alá hajtja: e csapás az egész keresztény világot fogja sújtani. ¹⁾

Ezen élő szóval adott válasz hangja- és tartalmával teljesen összhangzó volt a rendeknek V. Károlyhoz intézett levele. ²⁾

Ugyanazon napon, midőn Weltwyck előadását tartotta, a *lengyel követ* is megjelent az ország rendei előtt, és a tervezett hadjáratra uralkodójának segélyét ajánlotta fel. ³⁾

Habár a császári követnek adott válasz a országgyűlés megnyitásakor nyilatkozó felháborodás és elkeseredés lecsillapodását jelezi; az elégtelenség nem szűnt meg teljesen, és a tanácskozmányok folyamára nagy befolyással volt. ⁴⁾

A királyi helytartó mindenek előtt arra hívta fel a rende-

¹⁾ A rendek válasza *Kovachich* M. Gy. kézirati munkájában. („Auctarium ad Vestigia Comitiorum“, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.) Sajnos, Kovachich elmulasztotta feljegyezni, honnan másolta le azt.

²⁾ A február 20-án kelt válaszirat eredetije a brüsseli állami levéltárban. Közli Horváth Mihály. Brüsseli Okmánytár. II. 117—120. II.

³⁾ A lengyel követ ezen előadásáról röviden említést tesznek a bányavárosok követei, február 11-iki jelentésükben.

⁴⁾ A bányavárosok követei február 19-én írják: „Wir haben Ewer Herrlichkeit, wie sich der Landtag mit Krieg und Hader anfangen, tzwgeschriben. So hat balt hernach genolget, das darinnen pay dem gemainen and grosen Hern Parthayen worden.“

ket, hogy a tavasszal megindítandó hadjárat céljaira katonai- és pénzsegélyt ajánljanak meg. Az országgyűlés ekkor két pártra oszlott. Harminczhárom megye követei erős ellenzékké tömörültek. Kinyilatkoztatták, hogy azon esetre, ha a király személyesen megjelenik az országban, közfelkelést kell hirdetni; de adót nem ajánlanak meg. Ellenben a többi megyék követei és a főrendek készek voltak a király kívánatainak eleget tenni. A városi követek közül a pozsonyiak és sopronyiak a főrendekhez csatlakoztak. A bányavárosok és a szepesi városok követei határozatlanul nyilatkoztak; kijelentették, hogy már is oly nagy számú hadakat kell tartaniok, miszerint nem képesek újabb terheket vállalni magukra; „mindazáltal — mondják, a rendek kérdésére válaszolva, — minthogy ő felségének hívei vagyunk, nem vonakodunk mindazt, a mi lehetséges, a ti kéréstekre és ő felsége parancsára, ő felsége érdekében megtenni.“

A két párt tagjai szenvedélyes beszédekben védelmezték álláspontjukat. A vita heve annyira emelkedett, hogy a főrendek a megyei követeket, kik az adót megtagadták, pártütőknek bélyegezték. Ezek pedig, miután nem voltak képesek javaslatukat elfogadtatni, az ülésteremből tüntetőleg eltávoztak, és egy iratot nyújtottak be, melyben kijelentették, hogy az országgyűlés tárgyalásaiban többé nem fognak részt venni.

Midőn ezen irat a következő ülésben felolvastatott, s annak aláírási között a bányavárosok és a szepesi városok is előfordultak, Sibrik alországbíró kevesen megtámadta és pártütéssel vádolta ezen városoknak követeit, kik azonban rögtön kijelentették, hogy városaikat, tudtuk és megegyezésük nélkül, jegyezték az ellenzéki rendek iratuk alá; ők egyik párthoz sem csatlakoztak, és csak azon nyilatkozatra szorítkoztak, hogy újabb terhek elvállalására képtelenek.

A főrendek látván, hogy a harminczhárom megye követeinek távozása az országgyűlés eredménytelen felbomlását fogja maga után vonni; kísérletet tettek azok kiengesztelésére.¹⁾

¹⁾ A bányavárosok követleinek február 19-iki jelentésében olvasuk: „Der maist thail, das ist in die 33 Stuel haben khain ansehnid geben, szonder wenn Kh. Maiestet in das Land khumen wur-

Csak hosszas alkudozások után sikerült a megyei követeket rábírní, hogy az országgyűlésbe visszatérjenek, ¹⁾ és a vég-helyek megerősítésére és az azokban elhelyezett hadi népek fizetésére egy forintnyi adót szavazzanak meg. A főrendek viszont hozzájárultak az alsó nemesség azon kívánságához, hogy a király és Mária királyné által bírt pénzverdék és harminczadokból befolyó jövedelmek ugyanazon célra fordíttassanak, és ezeknek, úgy szintén a megajánlott adónak kezelése ne a királyi kamara, hanem az országgyűlés által, a főrendek és az alsó nemesség köréből, választandó egy-egy kincstartóra bizassék. ²⁾

A kilátásba helyezett tavaszi hadjáratra a következő ajánlatok tétettek. „A királyi felség mellett“ minden főpap, főúr, némes és birtokos ember személyesen tartozik fegyvert

de, neben Ihrer Maiestet aufzusein sich erböten. Der ander thail hat anschnid geben wollen, und gesagt die 33 Stuel wern von dem Kunig abgefallen. Auff solliche Spaltung hat man uns auch gefraget, ob wier geben wollen oder nit. Darauff wir mit disen wortten latinisch geantwort, und hierinnen wol eines Salamons notturfftig gewesen: Graciosi domini, hanc supplicationem dominis exhibuimus, et cum de dando subsidio sentenciam nostram regnicole quererent, diximus, quod nos ad hanc supplicationem dominis porrectam referremus, et cum sinus in faucibus hostium, et cogamur tot gentes contra plagiarios intertenere, nobis non possibile esse aliis, vel ad loca subsidia dare; nihilominus cum sinus fideles Regie Maiestatis omnia possibilia vobis, et que nobis Sua Maiestas commiserit, penes suam Maiestatem facturos. . . . In dieser Spaltung hat man vil unnutze tzeit vertzeret, und schein darnach etzlich tag die 33 Stuel aufgestanden, und aus der Versammlung in tzorn gangen, welliches jedermann auff hechst erschrocken, wann gar ein klaines haufflein dagebliben. Nun haben die obenbemelten 33 Stuel, on unser wissen und willen, uns und die Zipser Stet tzwischen sich getriben, das ihr hauffen desten gresser werden, und also die tzedel den Landtshern anghraicht.“ . . .

¹⁾ A bányavárosok imént idézett jelentésében olvassuk: „Nachmals auff vil Handlung haben sich die Landtherrn bewilliget dem adl ein aidt tzu schweren, sy welten alles halten, was man mache, und in den anschnid mitgraffen. (Ezen pont értelme nem egészen világos.) Auff das erbieten der Landtherrn sein die parthayen wider ains worden, und tzu der handlung griffen.“

²⁾ A törvénykönyv XL—XLIII. czikkei.

fogni; kivétnak a káptalanbeliek, özvegyek, gyermekek, aggastyának, betegek és azok, kik a kastélyok és várak őrizetére otthon maradnak, de ezek is kötelesek maguk helyett egy fegyverest, a plébánosok és oltárjavadalmak birtokosai pedig tízen együtt egy fegyverest küldeni a táborba; míg az osztatlan testvérek közül csak egy köteles a felkelésben részt venni. A személyes felkelés ezen kötelezettsége mellett, az ország összes birtokosai, beleértve az özvegy királynét, a királyi és bányavárosokat, minden tíz jobbágy után egy jól felfegyverezett lovast tartoznak a táborba magukkal hozni, illetőleg küldeni. Végre a tizedjövedelmeket élvező egyháziak, úgy szintén a sóbányák, harminczadok és egyéb királyi jövedelmek birtokában levő világiak, az ezekből nyert jövedelem minden 100 forintja után öt lovast tartoznak kiállítani. A megyei hadak vezére az alispán, vagy ha ez erre alkalmatlan, a megyei közönség által választandó kapitány. A hadi népek ellátásáról, az élelmiszerek beszerzéséről gondoskodni minden megyében az alispán, a megyei közönség által választandó 2—3 biztos közreműködésével, van hivatva. ¹⁾

Ezen pontok tárgyalása alkalmával a megyei követek sürgették, hogy a városi polgárok is vegyenek részt a közfelkelésben, oly módon, hogy tízen tartozzanak egy fegyverest állítani ki. Azonban a városok követeinek erélyes ellenzése folytán ezen javaslatot elejtették. ²⁾

A többi ügyek iránt a törvényhozás két tényezője között gyorsan és nehézség nélkül jött létre a megállapodás.

A közbéke és egyesség megszilárdítása végett határozott, hogy az 1542-ik évi besztercebányai országgyűlés törvényei által visszabocsáttatni rendelt jószágok a folyó év márczius 8-ikáig tényleg adassanak át a törvényes birtosoknak; azokat, kik ezt önkényt nem teszik meg, az országos kapitányok erőhatalommal kényszerítsék; a mennyiben pedig erre a kapitányok elégséges erővel nem rendelkeznek, felhívá-

¹⁾ Az V.—XXXI. czikkek.

²⁾ A bányavárosok követei február 19-iki jelentésükben írják: hogy az alkotott végzéseken „uns Steten gar kain Beschwarnusz aufgelegt, auch von 10 Burgern ein geraisigen, darauff sy hart gestanden, nit gebert haben.“

sukra a nemesek tartozzanak mellettük felkelni; egyébkint a törvényes birtokosok felhatalmaztattak idegen kezekben levő birtokaikat, a kitűzött határnap letelte után, önhatalmúlag visszafoglalni. Az országos kapitányok, fő- és alispánok utasítottak, hogy a király vagy helytartója oly rendeleteinek, melyek a visszabocsítandó jószágok tárgyában a besztercebányai és pozsonyi országgyűlések törvényeivel ellenkeznek, ne engedelmeskedjenek. Végre Mária királyné újra, sürgetőleg felhívatott, hogy a véglesi, lipcei és dobranivai várakat szintén bocsássa vissza a törvényes birtokosok kezeibe. ¹⁾

Az igazság kiszolgáltatására vonatkozólag rendeltetett, hogy a besztercebányai (1542-iki) törvényekben kijelölt perek, továbbá a leányági rokonoknak osztályrésze és a leányi negyedek iránt támadott perek tárgyalása végett az országos törvényszék évenként kétszer, sz. György és sz. Márton napján üljön össze és 40 napon át tartson üléseket, melyekben az ország rendes bírái, ezeknek helyettesei és ítélőmesterei, úgy szintén legalább négy ülnök, az alsó nemesség soraiból, vegyenek részt. Ezen törvénykezési időszakokon kívül is, a királyi helytartó ítéljen mind a fellebbezett perekben, mind az öt esetnek és a helytartósága idejében elkövetett újabb erőszakoskodások és jószágelfoglalások pereiben. A tetten kapott rablók, tolvajok, a köznép sanyargatói, a hamis pénzverők, továbbá azok, kik az ország kapitányainak ellenszegülő urak szolgálatját azonnal el nem hagyják, a törvényekben meghatározott büntetéssel kímélet nélkül sújtassanak. Azok, kik a lefolyt zavarteljes időkben birtokjogi okleveleiket elvesztették, s ezt bebizonyítani képesek, e miatt hátrányt ne szenvedjenek. Az ítélőmesterek az alperes kikiáltásától számítandó tíz nap letelte előtt ítélőlevelet ki ne adjanak, ezen határidő az ítélet betiltására és a per folytatására szolgálván. ²⁾

A főispánok felhívatnak, hogy hivatali esküjüket haladék nélkül tegyék le, különben hivatalukat veszítsék el. ³⁾

Zemplén és Ung megyék több részre lévén szakítva, azok-

¹⁾ Az I.—IV., XXXII., XXXIII. és XLVI. cikkek.

²⁾ A XXXIV.—XXXIX., XLIV., XLV. és LI. cikkek.

³⁾ Az LII. cikk.

nak egyesítése és a régi területi állapot visszaállítása rendeltetik. ¹⁾

Podmaniczky Jánost és Ráfael az 1543-ik évi pozsonyi országgyűlés, számos erőszakoskodásaik miatt, és mert Ferdinánd királynak meghódolni vonakodtak, hűtleneknek nyilatkoztatta. Mivel azonban azóta a király hűségére tértek, a hűtlenség alól felmentetnek. ²⁾

A királyi- és bányavárosok vámmentességének és egyéb szabadalmainak fentartása újlag elrendeltetett. Mivel pedig a bányavárosokban a bányák művelésének költségei, a vizek terjedése miatt, tetemesen megsaporodtak, a bányaművelés felsegítése végett határoztatott, hogy a kamara jövőben egy márka ezüstöt 5³/₄ forinton váltson be ³⁾; s ha a kamara erre rá nem állana, a bányamunkásoknak a körmöczyi kamarától való függését meg fogják szüntetni. ⁴⁾

Az ország rendei, miként a megelőző országgyűléseken, most is a királyhoz több kérelemmel fordultak, melyeknek csak egy részét vették fel a törvénykönyvbe. Ezek a következők. Az egri püspökség tizedeit és egyéb jövedelmeit szabadítsa ki azok kezeiből, kik tényleg bírják. Szarvaskő várát rontassa le, és jószágainak jövedelmeit az egri vár fentartására fordíttassa. Perényi Pétert bocsássa szabadon. Likawa várát adja vissza Pekry Lajosnak. ⁵⁾

Ezen kívül egyéb kérelmeket is terjesztettek a király elé s azoknak teljesítéséért esedeztek. ⁶⁾

Az országgyűlés törvényezikvei Ferdinánd királynak Wormsban mutattattak be. ⁷⁾ Ez ápríl 30-án adta ki válaszirátát.

¹⁾ A XLVIII. czikk.

²⁾ A XLVII. czikk.

³⁾ A bányavárosok követői február 19-én azt írják, hogy a nemesség „ain mark Silber per fl. 6 tzu tzuden bewilliget.“ Ugy látszik a főrendek szállították le ezen összeget 25 dénárral.

⁴⁾ A XLIX. és L. czikkek.

⁵⁾ Az LIII.—LVI. czikkek.

⁶⁾ Az LVII. cikkben. — A törvénykönyv ki van adva törvényeink gyűjteményében.

⁷⁾ Vajjon az országgyűlés követeket küldött-e Wormsba? Arról nincs tudomásunk.

Köszönetét fejezte ki ugyan a rendeknek, az ország védelmére tett ajánlataikért; de végzéseik egy részétől „a királyi méltóság és a rendek szabadságának érdekében“ a megerősítést megtagadta.

Mindenek előtt azon czikkre nézve, mely az idegen kezekre jutott jószágok törvényes birtokosait jószágaik visszafoglalására felhatalmazza, kijelenti, hogy nem tartja megengedhetőnek, miszerint az alattvalók önhatalmúlag erőszakos eszközöket alkalmazzanak jogaik érvényesítésére; annál inkább, mert ez zavarok és veszélyes bonyodalmak kútforrástává válnék, és Istentől nyert királyi hatalmának csorbításával járna. Egyébkint azon lesz, hogy mindenki törvényes úton érvényesíthesse jogos igényeit.

Hasonlag a királyi méltóságra nézve sérelmesnek tekinti azon végzést, mely a kapitányokat, a fő- és alispánokat utasítja, hogy a király bizonyos rendeleteinek ne engedelmeskedjenek. Ő rendeleteinek kibocsátásában mindig a törvényhez és szokáshoz ragaszkodik, soha sem téveszti szem elől az igazság sugallatait és az ország szabadságát. Ha bárkinek oka van panaszra, forduljon hozzá, ő a sérelmeket készséggel fogja megszüntetni.

Nem szentesítheti azon határozatot sem, mely a királyi és a Mária királyné által bírt pénzverdék és harminczadok jövedelmeinek hovafordításáról intézkedik. A mi Mária királyné jövedelmeit illeti, őt ezektől, mivel jegybére fejében bírja, nem lehet megfosztani. Egyébkint fel fogja kérni a királynét, hogy az ország védelmére ő is hozzon áldozatot; és nem kételkedik, hogy ezt készséggel megteendi. A mi pedig a királyi jövedelmeket illeti, ő (a király) eddig is minden jövedelmeit az ország védelmére fordította; ezentúl is úgy fog cselekedni.

A bányák szükségeiről és javításáról szintén egyedül a királyt illeti az intézkedés joga. Ez ügyben, egyetértőleg Mária királynéval, meg fogja mindazt tenni, mi szükségesnek mutatkozik.

Az előterjesztett kérelmekre nézve következőleg válaszolt.

Az egri püspökség tizedeinek és jövedelmeinek visszaszerzésén régóta fáradozik; a főnehézséget az okozta, hogy a vár és a püspökség javai Perényi Péter kezeiben vannak; mi-

helyt azokat visszaszerzi, gondja lesz a püspökség betöltésére, és arra is, hogy a tizedjövedelmek a vár fentartására fordíttassanak.

Perényi szabadonbocsátására vonatkozólag maga idején tekintettel lesz a rendek közbenjárására.

A likawai vár visszabocsátása ügyében, a török ellen tervezett hadjárat befejezése után, rendelkezni fog.

Vége bizalomra, kitartásra és buzgalomra inti a rendeket; egyúttal biztosítja őket, hogy a császárral, ki a közelebbi napokban érkezik Wormsba, késedelem nélkül fogja megtenni a szükséges intézkedéseket, hogy a birodalmi rendekkel és a többi keresztény hatalmakkal együtt Magyarország felszabadítására a hadjáratot mielőbb meg lehessen indítani. ¹⁾

Azonban ezen ígéretek nem mentek teljesedésbe.

A wormsi birodalmi gyűlés a vallásfelekezetek elkeseredett küzdelmeinek színhelyévé lőn, s azoknak zajában a magyar nemzet segély-kiáltása hatás nélkül hangzott el.

V. Károly császár, a vallási háború előestéjén, szintén nem volt hajlandó hadait Magyarországra vezetni.

A hadjárat elmaradt. A császár és Ferdinánd király követi Szulejmánnal más fél évi fegyverszünetet kötöttek.

¹⁾ Kiadva a törvények gyűjteményében. Eredetije a budai m. kamarai levéltárban.

T A R T A L O M.

	Lap.
I. A pozsonyi országgyűlés 1537. Januárban	1
II. A nyitrai részleges gyűlés 1537. Novemberben	7
III. A pozsonyi országgyűlés 1538. Júniusban	17
IV. A sellyei részleges gyűlés 1538. Augusztusban	31
V. A pozsonyi országgyűlés 1539. Szeptemberben	36
VI. Erdélyi gyűlések 1537—1540.	45
I. Erdélyi gyűlés 1537. tavaszán	„
II. A kolozsvári gyűlés 1538. nyarán	„
III. A kolozsvári gyűlés 1538. Szeptember 18-án	49
IV. A nagyváradai gyűlés 1539. Deczember 16-án	51
V. A marosvásárhelyi gyűlés 1540. Márczius 9-én	„
VI. A tordai gyűlés 1540. April 24-én	53
VII. Horvát- és tótországi gyűlések. 1537—1540.	55
I. A körösi gyűlés 1537. April 15-én	„
II. A körösi gyűlés 1537. Június 17-én	57
III. A dombrói gyűlés 1537. November 5-én	60
IV. A körösi gyűlés 1538. Január 6-án	67
V. A zágrábi gyűlés 1538. Májusban	70
VI. A dombrói gyűlés 1539. Május 8-án	71
VII. A zágrábi gyűlés 1540. őszén	73
VIII. Magyarországi részleges gyűlések 1540- és 1541-ben	74
I. A rákosi gyűlés 1540. Szeptember végén	„
II. Az eperjesi gyűlés 1541. Augusztus 28-án	75
III. A tokaji tanácskozmány és a göncei gyűlés 1541. Szeptemberben	76
IV. A debreczeni gyűlés 1541. Október 18-án	77
V. A sajó-szent-péteri gyűlés 1541. Deczember 6-án	„
VI. Az eperjesi gyűlés 1541. Deczember 18-án	78
VII. A miskolczi gyűlés 1541. Deczember 21-én	79
IX. A pozsonyi és besztérczebányai országgyűlések 1541. Márczius- és 1542. Februárban	82
I. A pozsonyi országgyűlés 1541. Márcziusban	„
II. A besztérczebányai országgyűlés 1542. Februárban	83

	Lap.
X. A pozsonyi országgyűlés 1542. Novemberben	102
XI. Magyarországi részleges gyűlések 1542- és 1543-ban . . .	120
I. Az ónodi és egri gyűlések 1542. május 18-án és június 4. . . .	„
II. A nagyváradî gyűlés 1543. augusztus közepén	121
III. A nagyváradî gyűlés 1542. november 8-án	„
IV. A nagyváradî gyűlés 1543. január 7-én	122
V. A gyulai gyűlés 1543. február 11-én	125
VI. A debreczeni gyűlés 1543. ápril 8-án	127
VII. A debreczeni gyűlés 1543. június 29-én	„
VIII. A derecskei gyűlés 1543. augusztus 1-én	129
IX. A pozsonyi gyűlés 1543. október elején	131
XII. A besztercebányai országgyűlés 1543. Novemberben . .	137
XIII. Magyarországi részleges gyűlések 1544- és 1545-ben . .	148
I. A sajó-szent-péteri gyűlés 1544. Július 6-án	„
II. A debreczeni gyűlés 1544 második felében	149
III. A debreczeni gyűlés 1545 Június 7-én	150
IV. A sajó-szent-péteri gyűlés 1545 Július 15-én	151
XIV. A nagyszombati országgyűlés 1545. Februárban . . .	153